

STENOGRAFSKE BELEŠKE

SENATA

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 7

BEOGRAD, 1938. GODINE

KNJIGA I

XIV REDOVNI SASTANAK

SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 25 MARTA 1938. GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

Pretsednik

Dr. ŽELIMIR MAŽURANIĆ

i

Potpredsednici

Dr. ĐURA KOTUR I STEVAN JANKOVIĆ

Sekretar

ĐURO VUKOTIĆ

Prisutni su g. g. Ministri: Ministar unutrašnjih poslova dr. **Anton Korošec**, Ministar saobraćaja dr. **Mehmed Spaho**, Ministar pravde **Milan Simonović**, Ministar bez portfelja dr. **Šefkija Behmen**, Ministar poljoprivrede **Svetozar Stanković**, Ministar šuma i rudnika **Bogoljub Kujundžić**, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Dragiša Cvetković**, Ministar trgovine i industrije dr. **Milan Vrbanić**, Ministar građevina **Dobrivoje Stošović**, Ministar finansija **Dušan Letica**, Ministar bez portfelja dr. **Miho Krek**, Ministar bez portfelja dr. **Niko Novaković**, Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. **Vjekoslav Miletić** i Ministar pošta, telegrafa i telefona **Vojko Čvrkić**.

Nastavak sednice u 17.30 časova.

SADRŽAJ:

1. — Čitanje i usvojenje zapisnika XIII redovnog sastanka;

2. — Saopštenje izveštaja Odbora za molbe i žalbe o predlogu Zakona o izvanrednoj državnoj pomoći Saviću Obrenu;

3. — Saopštenje o molbi g. g. senatora za bolovanje;

4. — Molbe, žalbe i rezolucije.

5. — **Dnevni red:** Nastavak pretresa u pojednostima o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1938/39. godinu. — Primišljeni su budžeti Ministarstva: saobraćaja, trgovine i industrije, građevina, socijalne politike i narodnog zdravlja, pošta telegrafa i telefona, poljoprivrede, fizičkog vaspitanja naroda, šuma i rudnika. — Početak pretresa predloga Finansijskog Zakona.

Govornici: Ministar saobraćaja dr. Mehmed Spaho (dva puta — ekspozice i odgovor); Ugrin Joksimović — o resoru Ministarstva saobraćaja; Ministar trgovine i industrije dr. Milan Vrbanić (ekspozice), izvestilac većine Fran Smodej (radi ličnog objašnjenja); Ivan Pucelj (radi ličnog objašnjenja), dr. Vaso Glušac (radi ličnog objašnjenja); Ministar građevi-

na Dobrivoje Stošović (ekspozice); Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Dragiša Cvetković (ekspozice), dr. Živadin Stefanović — o resoru Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja; Ministar pošta, telegrafa i telefona Vojko Čvrkić, (ekspozice); Ministar poljoprivrede Svetozar Stanković (ekspozice), dr. Fran Schaubah, Ivan Pucelj, dr. Dušan Stevčić — svi o resoru Ministarstva poljoprivrede; dr. Drago Marušić (radi ličnog objašnjenja); Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. Vjekoslav Miletić (dva puta — ekspozice i odgovor), Ivan Pucelj — o resoru Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda; Ministar šuma i rudnika Bogoljub Kujundžić (ekspozice), Dušan Djerić, Serafim Krstić — svi o resoru Ministarstva šuma i rudnika; dr. Budislav Grgur Andelinović, dr. Albert Kramer o predlogu Finansijskog zakona, i Ministar pravde Milan Simonović (radi ličnog objašnjenja). —

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Gospodo senatori, otvaram XIV redovni sastanak Senata. Molim g. sekretara, da pročita zapisnik prošlog sastanka.
Sekretar Đuro Vukotić pročita zapisnik XIII redovnog sastanka.

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Gospodo se-

natori, ima li koja primedba na ovaj zapisnik? (Nema). Pošto primedaba nema, zapisnik se prima i ovrava.

Pre prelaza na dnevni red imam da vam saopštim, da je Odbor za molbe i žalbe podneo Senatu na rešavanje svoj izveštaj o izvanrednoj pomoći Saviću Obrenu. Molim g. sekretara da učini o tome saopštenje.

Sekretar Đuro Vukotić (saopštava): Odbor za molbe i žalbe podneo je Senatu na rešenje svoj izveštaj o predlogu Zakona o izvanrednoj državnoj pomoći Saviću Obrenu, naseljeniku u Starom Selu, Sreza nerodimskog.

Predsednik dr. Želimir Mažuranić: Gospodo senatori, ovaj odborski izveštaj oštampao je, sada će vam se razdeliti i biće stavljen na dnevni red, kad Senat to zaključiti.

Gospodo senatori, ima molba senatora g. Atanasija Šole za bolovanje. Izvolite je saopštiti.

Sekretar Đuro Vukotić (saopštava): Senator g. Atanasije Šola moli Senat, da mu izvoli odobriti dve nedelje odsustva radi lečenja.

Predsednik dr. Želimir Mažuranić: Odobravam li Senat traženo bolovanje g. Šoli? (Odobrava). Konstatujem da je Senat ovo bolovanje odobrio.

Gospodo, stigle su molbe, žalbe i rezolucije iz naroda. Molim g. sekretara da ih saopšti.

Sekretar Đuro Vukotić saopštava molbe, žalbe i rezolucije: 1) Podružnice Društva sv. Ćirila i Metoda u mestima: Ljubljana, Marenberg, Šent Ilj, Rogaska Slatina, Vojnik, Slovegradec, Gornji Grad, Hrastnik, Novo Mesto, Ruše, Gornjaradgona, Brežice, Krško, Litija, Bled, Pragersko, Beltinci, Stobistrica, Maribor, sv. Lenart, Kočevje, Celje, Ptuj, — mole zaštitu naših manjina u Koruškoj;

2) Organizacija JRZ u Celju, društvo Tabor Kamnik, Pododbor profesorskog društva — Kranj, Profesorsko društvo — Murska Sobota, Profesorsko društvo — Ljubljana, Sokolska Matica — Maribor, Soča Velenje — Celje, Oblasni mesni odbor Jadranske straže „Jadran“, Jadranska straža — Kočevje, Celje, Sokolsko društvo — Trbovlje, Vel. Lašče, Opština Dol i Dobrunje, Gradani Jesenica i Fužina, Klub koruških Slovenaca u Jesenicama, Slovensko društvo u Ljubljani, Sresko učiteljsko društvo u Kranju, Društvo Orijem u Kočevju, Omladinska podružnica — Guštanj, Razna kulturna društva iz Ptuja, Sresko društvo — Radovljica, dr. Felaher Uršič, Razna kulturna društva iz Dravograda, Hrišćanska radnička omladina iz Ljubljane, Savez kulturnih društava u Ljubljani, Jugoslovenski stručni savez iz Ljubljane, Društvo Tabor iz Ljubljane, Jugoslovensko učiteljsko društvo — Sekcija Ljubljana, Klub koruških Slovenaca u Mariboru i Celju, Sekcija jugosl. ženskog saveza, Ljubljana, Središnji odbor Branibor — Ljubljana, Dolar iz Kranja, — mole zaštitu naših manjina u Koruškoj. Podružnice Društva sv. Ćirila i Metoda u Ščestanju, Laškom i Moravčana, Sreska učiteljska društva u Kamniku, Murskoj Soboti, — takođe mole zaštitu naših manjina u Koruškoj;

3) Ćedomir Stanković, drvodelja i b. poslovođa Odbora za građenje pruge Ustiprača—Foča, žali se na postupak vlasti u Srezu čajničkom;

4) Radovan Nikolić, iz Popovca moli da se njegovim vlastodavcima Trifunu Todoroviću i Krsti Tasiću plati zemljište uzeto od Železničke direkcije za građenje pruge još 1921—22 godine;

5) Udruženje šumarskih zvaničnika — Beograd

moli da se državni službenici na dužnosti kod imovnih opština prevedu na državni budžet;

6) Udruženje časnika stroja trgovačke mornarice u Splitu, moli da se što pre donese novi pravilnik o regulisanju njihovog položaja;

7) Opština Brezje moli da se što skorije donese novi invalidski zakon.

Predsednik dr. Želimir Mažuranić: Sve saopštene molbe, žalbe i rezolucije uputiće se Odboru za molbe i žalbe.

Sada prelazimo na dnevni red. Na redu je: pretres Razdela XI — budžeta Ministarstva saobraćaja.

Reč ima g. Ministar saobraćaja.

Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо: Господо сенатори, ја сам и у Народној скупштини а и у Сенату г. г. сенаторима већ прилично благовремено раздао свој штампани експозе у коме је приказан рад Министарства саобраћаја у минулој години као и намере за будући рад у 1938-39 години. У томе експозеу образложен је цифарски део буџета тако да мислим да није потребно да се дуже занимам са тим излагањима, а г. г. сенатори који се интересују установама Министарства саобраћаја имали су прилике да се из тога експозеа благовремено обавесте о свему и да могу евентуално да ставе и своје примедбе на рад Министарства саобраћаја у току ове буџетске дискусије.

Ја бих хтео сад само да се осврнем овде на две нове ствари, које су додирнуте у моме писаном експозеу, али које су сад добиле своју одређену форму у предлогу Фин. закона. Прво је питање обнове жељезничке имовине. Ви знате да смо ми имали неколико врло рђавих година, да су престале репарације, због чега је обнова жељезничке имовине била готово сасвим престала. Морала је озбиљна брига да се посвети обнови нашег возног парка.

Захваљујући повољним приликама наших саобраћајних установа ја сам успео да и у минулој години, а у овој години ће то бити још повољније, остварим прилично велике вишкове прихода. По постојећим законским прописима ти вишкови требали би да иду државној благајници, требало би да иду г. Министру финансија да он са њима располаже. Успело ми је, после дужих разговора са г. Министром финансија да и то питање регулишем. да Министру финансија од свих тих вишкова уступим 100 милиона динара у готовом, а да читав остатак вишкова прихода иде у фонд за обнову жељезничке имовине.

Ми још немамо завршни рачун за ову годину, али ја се надам да ће вишкови прихода у току текуће буџетске године бити тако повољни, да ће се фонд за обнову жељезничке имовине прилично добро дотирати. Тиме ће се, ако потрају овако повољне финансијске прилике код нас, створити једна трајна база за обнову жељезничке имовине и том трајном обновом како возног парка, тако и доњег строја наших жељезница, који су последњих година били прилично заостали, учинити много.

Друго не мање важно питање тиче се нашег речног саобраћаја. Господа која су из тих крајева знају да су наша пристаништа на нашим рекама Дунаву и Сави врло заостала и у погледу кејова, и у погледу магацина итд. као и наше луке на мору. Ја сам лањске године успео да унесем

овлашћење у Финансијски закон да се створи лучки фонд из лучних такса. По аналогiji тога, уноси се ове године овлашћење у Финансијски закон да се створи и фонд за изградњу пристаништа на нашим рекама. Тиме ћемо, господо, постепено, успети да створимо трајна средства за изградњу и обнову наших пристаништа на рекама. Јер, не треба потцењивати значај нашег положаја и на Дунаву, на тој међународној реци, као и наших осталих пловних река.

То су две најважније новине, које се уносе и о којима сам сматрао за потребно да кажем неколико речи. Ја ћу пажљиво саслушати дискусију, ако она буде вођена, о буџету Министарства саобраћаја, па ћу имати прилике да се на крају осврнем на сва питања, која буду покрнута, а сад вас молим, господо сенатори, да буџет како је предложен изволите примити. (Живо и дуготрајно одобравање на десници).

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Reč ima senator g. Ugrin Joksimović.

Угрин Јоксимовић: Господо сенатори, пред нама је предлог буџета прихода и расхода Министарства саобраћаја. Министарство саобраћаја једно је од најважнијих министарстава у сваком погледу. Краљевска влада г. др. Стојадиновића, од доласка на власт, па до данас учинила је много на подизању и уређењу нашег саобраћаја. Нарочито на подизању нових железничких мрежа, у оним покрајинама где је изискивала потреба појединих покрајина.

Морам признати да је Министар саобраћаја г. др. Мехмед Спахо, који је на челу Министарства саобраћаја, учинио доста, да данас можемо само да му захвалимо и признамо за његов плодан рад.

Ми смо, господо сенатори, овде чули, и за време буџетске дебате у начелу тако и у појединостама, али не о буџетима већ о оном питању које се стално понавља како у Скупштини тако и у Сенату, а то је Хрватско питање. Ја мислим, да би се то питање једном за свагда требало оставити на страну, јер је само по себи на бојном пољу решено. Корисније би било да обратимо пажњу на поднесене нам буџете и да стављамо корисне примедбе о потреби наше државе и народа.

Дозволите ми, господо сенатори, да изнесем питање изградње нових железничких мрежа, које ће се убудуће изграђивати, како из предвиђеног буџета тако из унутарњег зајма. Нека ми г. Министар саобраћаја не замери, кога високо ценим, што ћу учинити једну примедбу, за железничку мрежу нормалног колосека Скопље—Тетово—Гостивар. Траса за ову пругу нормалног колосека готова је још пре две године. Она је требала да буде досада израђена и мени је непознато који разлози руководе г. Министра саобраћаја, да изградњу ове пруге одлаже. Дужина ове пруге није велика. Она износи 62 км, нема тешких објеката, ни тунела, већ су радови само теренски са 2—3 моста. Она је трасирана поред Вардара, и пролази кроз густе насељене и плодне крајеве. Пролазећи кроз пределе Горњег и Доњег Полога, она је са економског гледишта од великог значаја.

Доњи и Горњи Полог претстављају у Повардарју плодне пределе, са ратарским повртарским и воћарским производима који се у огромним количинама извозе. Специјално воће и пасуљ, иг-

рају велику улогу у извозу не само за наша унутрашња тржишта већ и за страна тржишта: Солун, Цариград, Марсељ итд.

Горњи Полог где се на падинама и државним пашњацима, на планини Шари, Корабу и Бистри, гаје огромна стада оваца, хитно изискује потребу изградње ове пруге нормалног колосека, да би своју стоку, која достиже цифру од 3—400.000 грла ситне стоке, несметано извезли за Грчку.

Без овог нормалног колосека, ова стока пешачи од 5—6 дана док стигне до прве железничке станице нормалног колосека, а то је Скопље или Битољ. Када би ова пруга била израђена, стока би била одмах по силаску са пашњака укрцана у вагоне у Гостивар, који се налази на подножју тих пашњака. Ситна стока не би губила због пешачења на путу, ни у тежини ни у квалитету. Овако изнурена, она се на пијаци у Солуну јавља ослабљена и губи у тежини и квалитету. Уместо да стока одмах по силаску у Гостивар стигне у Солун истог дана, она стиже тек после 6 дана.

Западни део Јужне Србије, нарочито онај у правцу Дебра, као планински и сточарски крај има разних и других потреба и са овом пругом он би своје потребе брже и јефтиније снабдевао.

Из овога кратког излагања, господо сенатори, јасно се види, да је ова пруга са економског гледишта корисна. Она је и са туристичког гледишта потребна јер пролази кроз најлепше пределе нашег Југа. Нећу да говорим о стратегијском значају те пруге, која иде у правцу наше западне границе.

Сви ови оправдани разлози били су узрок, да је ова пруга ушла у први ред за изградњу, а зашто је досада одлагана и зашто се и сада одлаже, мени није познато. Кредит за њену изградњу неће прећи суму од 60 милиона динара. Садањи узани колосек од 0,60 цм. ширине, остатак из окупације, велики је терет за Министарство саобраћаја. Она је у сталном дефициту јер је неподесна и за путнички и за робни саобраћај. Она претпоставља суву штету за буџет Министарства саобраћаја. Још је једна већа штета, што је пруга на самом државном друму Скопље—Тетово—Гостивар те прави грдне штете јавном саобраћају, тако да се државни пут никад не може одржати у исправном стању услед те пруге, која задржава излив воде са једне стране друма. А често пута и поред тога дешавају се судари са аутобусима, аутомобилима и колима, те је тако тај друм опасан и за јавни саобраћај. Нормални колосек напротив не само да би задовољио потребе једног густо насељеног предела, већ би био извор прихода за Министарство саобраћаја.

Да је ова пруга рентабилна, доказ је и то, што су Турци баш уочи Балканског рата дали концесију за изградњу ове пруге Скопље—Тетово—Гостивар Оријенталском друштву. Па када је ово приватно друштво имало рачуна и нашло рентабилност и то у оно време да добије концесију за изградњу ове пруге, зашто да ми то не чинимо, када је експлоатација и изградња пруге у државним рукама. Поред тога изградња ове пруге потпомогла би највише оне печалбаре којих има баш из тих крајева највише како у унутрашњости наше земље тако и ван наше земље по целој Европи и

Америци. Ови печалбари данас када их све стране државе не примају више, већ се и они који су тамо враћају у нашу домовину, наша је држава дужна да створи посао овом скромном печалбарском народу, који не тражи милостињу, већ тражи рада, ради опстанка свога и своје породице.

На крају мога излагања Ви сте, Господине Министре, а и ви, господо сенатори, увидели потребу за изградњу ове пруге, а и верујем да ће и г. Министар саобраћаја, који је за ове три године откако је на челу овог важног ресора показао пуно успеха, како у погледу изградње нових железничких мрежа, тако и у погледу уређења нашег саобраћаја, увидети да је ова пруга једна од неопходних потреба овога краја тим пре, што ће та пруга бити врло рентабилна.

У тој нади, а верујући у Краљевску владу, која је откако је на влади учинила много на подизању нашега народа у економском и социјалном погледу, да ће и овом питању које је врло важно за један крај поклонити пуно пажње да ће му изаћи у сусрет и изградити ову пругу која је од непроцењиве користи за народ овога краја, ја изјављујем, да гласам за предложени буџет. (Аплауз на десници).

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Реč има senator g. dr. Kramer. Пошто није присутан, сматра се да је одустао од речи. Реč има г. Министар саобраћаја.

Ministar saobraćaja dr. Mehmed Spaho: Gospodo senatori, u čitavoj diskusiji o ovome ogromnom ministarstvu bilo je samo reči o jednoj železničkoj pruzi, koja je unesena u Uredbu o građenju naših železnica. Ali, gospodo, ima ona priča, kad su pitali: Zašto nisu zvona zvonila, a odgovor je glasio: bilo je dvadeset razloga: Prvo, što nije bilo zvona. Tako ni ova pruga nije se mogla početi do sada, jer nije bilo sretstava. Ta sretstva ne namičem ja nego g. Ministar finansija. Ja mogu ovde pred Senatom da izjavim, da su svi radovi, koji se tiču Ministarstva saobraćaja, završeni i čim nam sretstva za tu prugu budu stavljena na raspoloženje, ja ću otpočeti sa građenjem. A gospodinu senatoru i prijatelju g. Ugrinu Joksimoviću obećavam da ću se, kao član Vlade, za izgradnju ove pruge svojski založiti. (Pljeskanje).

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Pošto nema više prijavljenih govornika, pretres je završen. Prelazimo na glasanje. Glasaće se po partijama sedenjem i ustajanjem.

Molim g. izvestioca da pročita partiju 666.

Izvestilac Fran Smodej pročita partiju 666.

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Gospoda, koja primaju pročitano partiju 666, izvoleće sedeti, a gospoda koja ne primaju, izvoleće ustati. (Većina sedi). Pošto većina sedi, objavljujem da je partija 666 primljena.

(Za ovim je Senat, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoј pojedinoј partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Senatu, primio većinom glasova ceo budžet rashoda Razdela XI — Ministarstva saobraćaja, i to od partije 667 do zaključno partije 734 a).

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Objavljujem da je Senat primio predlog budžeta rashoda Ministarstva saobraćaja.

Prelazimo sada na pretres Razdela XIV — Ministarstva trgovine i industrije.

Реč има г. Министар трговине и индустрије. (Плjeskanje на десници).

Ministar trgovine i industrije dr. Milan Vrbanić: Gospodo senatori, u vezi sa budžetom prihoda i rashoda Ministarstva za trgovinu i industriju za godinu 1938/39, dozvolite mi da se sa nekoliko reči osvrnem na razvoj prilika u toku prošle godine u onim oblastima naše narodne privrede, koje ulaze u nadležnost Ministarstva trgovine i industrije. Prije svega treba da podvučem, da je minula godina po rezultatima, koje je dala u pojedinim privrednim granama, prevazišla ne samo prethodnu godinu, nego je daleko najbolja od svih godina posle velike svetske privredne depresije a u izvesnim pravcima ona je dostigla i natkrilila čak i najbolje privredne godine od ujedinjenja ovamo tako na pr. u pogledu aktive našeg trgovinskog bilansa. Osećalo se je na svakom koraku jako i živo strujanje privrednog rada i jedno značajno povećanje razmene dobara, kako u unutrašnjoj tako i u spoljnoj trgovini. U daljem toku mojih izlaganja ja ću biti slobodan, da u tom pogledu navedem neke podatke i da vam saopštim neke značajne cifre, u kojima se najbolje ogleda naša privredna obnova, jedan neosporni polet u mnogim poslovnim granama i u izvesnim pravcima — jedan istinski prosperitet. U ostalom i po povećanom saobraćaju, i po značajnom povećanju državnih prihoda i po broju uposlenih radnika prošla godina toliko otskače od dugog niza ranijih godina, da pretstavlja jednu prekretnicu u životu naše narodne privrede koja je, blagodareći općem poboljšanju svetske privrede a naročito planskim merama preduzetim od strane Kraljevske vlade, konačno ušla u normalne prilike, ostavljajući daleko iza sebe teške godine krize i stagnacije, koje su osobito teško pogodile naš zemljoradnički svet a po tome i ostale naše privredne grane, čiji rad i uspesi zavise u prvom redu o kupovnoj moći našega sela.

Ulazeći u prikaz pojedinih sektora naše privrede dozvolite da se najpre zaustavim kod našeg privatnog bankarstva, jer je u središtu privredne krize, kako se je ona kod nas razvijala, pored pitanja cena agrarnih proizvoda i teškog stanja naših zemljoradnika, kojima smo na prvom mestu morali pokloniti pažnju, stajalo pitanje privatnih novčanih zavoda. Njihove teškoće u jeseni 1931, bili su najznačajniji simptomi akutne ekonomske krize i njezina polazna tačka.

Već prošle godine ja sam sa istog mesta mogao da konstatujem da su se u tom pogledu prilike znatno popravile, a ta se poboljšica produžila i u toku prošle godine, kod nekih zavoda u jačoj meri, kod nekih u slabijoj, no u proseku svakako ona je stvarno nastupila i stanje bankarske pijace popravlja se i oživljava iz dana u dan, što je i prirodno obzirom na opći privredni polet. Danas je stanje ovo: U zemlji imamo svega 620 privatnih banaka i 61 samoupravnu štedionicu. Od toga su danas pod zaštitom 322 privatne banke i 23 samoupravne štedionice, dakle svega 345 novčanih zavoda.

Od banaka koje su dobile zaštitu 275 bankama dozvoljeno je odlaganje plaćanja, 18 banaka dobilo je odlaganje plaćanja i dozvolu za primenu sanacionih mera i to u 6 slučajeva pretvaranjem jednog dela ulagačkih potraživanja u akcije odnosno specijalne rezerve, a u 12 slučajeva sprovedena je sanacija dobrovoljno povećanjem sopstvenih sretstava zavodskih. 32 zavoda tražilo su vanstečajnu likvidaciju, dok je kod 14 banaka naredena vanstečajna likvidacija, tako da se u vanstečajnoj likvidaciji nalazi danas svega 46 novčanih zavoda. 9 zavoda koji su imali odobrenje za odlaganje plaćanja, odrekli su se zaštite i danas normal-

no rade. 20 molbi za odobrenje zaštite još je u postupku i biće rešeno, kad se izvrši pregled tih banaka. Značajno je da su se od 1 januara 1936 do konca juna 1937 — dakle za godinu i po dana — zamrznuti uloz kod privatnih novčanih zavoda smanjili od 4.308 miliona dinara na 3.599 miliona dinara, tj. za 709 miliona dinara, dok su novi uloz u isto doba porasli od 3.647 miliona dinara na 4.955 miliona dinara, tj. za 1.308 miliona dinara. Povećanje novih uloga znači povećanje i vaspostavljanje poverenja i — što je isto tako važno — jačanje smisla za štednju. Opravdana je nada, da će otkravljanje zamrznutih uloga u toku ove godine poći još bržim tempom i to u prvom redu zbog općeg poboljšanja privredne situacije, skoka cena i sledstveno lakšeg realizovanja zamrznutih aktiva, a tek u drugom redu — to vredi svakako u proseku, ako i ne u svakom konkretnom slučaju, — poradi konačne likvidacije zemljoradničkih dugova i mogućnosti lombardovanja za privatne banke tih njihovih potraživanja kod državnih novčanih ustanova. Kažem u drugom redu, jer prema prikupljenim statističkim podacima iznose moratorna, tj. zemljoradnička potraživanja, koja se pretežnim delom nalaze kod zavoda pod zaštitom, svega 15,32% svih potraživanja. Kad se uzmu u obzir samo zavodi pod zaštitom onda taj procenat iznosi 20,68%. Iz prednjega proizlazi, da i regulisanje i mobilisanje zemljoradničkih potraživanja još samo po sebi ne znači potpuno raskravljanje zamrznutih uloga. Ono je jedan važan korak ka prečišćavanju situacije kod banaka, a kod izvesnih — naročito malih novčanih zavoda — kod kojih se zemljoradnički portfelj penje i do 70—80 pa čak i 90%, mobilizacija toga portfelja znači i mobilizaciju uloga. No u glavnom, a naročito kad su u pitanju veći i veliki novčani zavodi, jednu radikalnu i brzu likvidaciju zamrznutih uloga može da omogući samo privredni polet i povoljna opšta konjunktura. I baš zato možemo daljem povoljnom razvoju ovoga pitanja ići u susret sa najboljim nadama.

U oblasti spoljne trgovine prošla je godina obeležena, — kao i ranija — velikom aktivnosti i stalnim iznaženjem novih mogućnosti za povoljno unovčenje naših zemaljskih proizvoda. Minula je godina prošla u znaku velikih političkih zategnutosti u svetu, ubrzanog izvođenja ogromnih programa naoružanja i grozničavog gomilanja rezervi hrane i sirovina. Pored svega toga, a možda delimično i poradi toga, prošla je godina u razvitku svetske privrede zabeležila nov napredak. Svetska privreda u 1937 godini pokazuje od zemlje do zemlje veće ili manje razlike, s obzirom na specifične uticaje i privredne prilike svake zemlje. Od interesa je, međutim, konstatovati da su privredne prilike u našoj zemlji pokazale znatno povoljniji razvitak nego u većini ostalih zemalja. Fakat, da smo u privrednoj 1936/37 godini, kad je žetva u svetu podbacila, raspolagali veoma obilnim prinosima žita i da smo naše agrarne i mineralne sirovine mogli povoljno plasirati, blagodareći kako opštoj konjunkturi, tako i povlasticama koje su nam obezbedene trgovinskim ugovorima, doveo je u prošloj godini do takve intenzivnosti privrednog života kakva se kod nas već godinama ne pamti.

U spoljnoj trgovini godina 1937 pretstavlja i prema prethodnoj godini i sama po sebi doba jakog daljeg razvoja. To važi za uvoz i za izvoz, kao i za njihovu strukturu. Obim spoljne trgovine (uvoz i izvoz zajedno) izneo je: u godini 1936 8.450.000.000.— dinara, u godini 1937 — 11.500.000.000.— dinara, što

znači povećanje od preko 3 milijarde dinara. Izvoz je u godini 1937 izneo 6.272.000.000.— dinara, uvoz — 5.233.770.000.— dinara, tako da aktiva iznosi: 1 milijardu i 38.230.000.— dinara.

U godini 1936 naš je izvoz izneo svega dinara 4.376.150.000.— što znači da se je u 1937 prema 1936 izvoz povećao za 1.896.250.000.— dinara. Najveće povećanje pokazuju četiri glavne grupe našega izvoza, a to su: stoka i stočni proizvodi, cerealije, rude metali i kopovi, drvo i drvene izradevine. Na prvom je mestu i u toj, kao i u prethodnoj godini, grupa „stoka i stočni proizvodi“.

Tu je izvoz dostigao u 1937 god. milijardu i po dinara. Ostale tri glavne grupe pokazuju tako isto snažan porast; cerealije od preko 800 miliona, rude i kopovi porast od nepunih pola milijarde, i drvo takođe od nepunih milijarde dinara.

Pregled spoljne trgovine u 1937 god. pokazuje i izvesna pomeranja u našim trgovinskim odnosima sa raznim zemljama. Italija je u prošloj godini zauzela mesto među najvažijim zemljama, učestvujući u našem izvozu sa 9,36% (prema 3,13% u 1936 g.) i u uvozu sa 8,21% (prema 2,49% u 1936 g.). Ova promena je rezultat obnove prijateljskih i privrednih odnosa sa Italijom, koja je nastala posle zaključenih sporazuma od 25 marta 1937 g. Obim naše trgovinske razmene s Nemačkom takođe je znatno porastao i izneo preko 3 milijarde dinara, prema 2.100.000.000.— dinara u 1936 god. U našem izvozu Nemačka je učestvovala sa 21,7% (prema 23,7% u 1936 g.) a u uvozu sa 32,38% (prema 26,68% u 1936). Ovde valja primetiti da je uvoz iz Nemačke jače napredovao nego izvoz u tu zemlju, što je stvorilo povoljnije odnose u platnom prometu. Takav obrt u situaciji rezultat je Berlinskog sporazuma od juna 1937 g., kojim je naš izvoz stavljen u zavisnost od uvoza iz Nemačke. Pozicije Čehoslovačke u našoj spoljnoj trgovini osetno su popustile u 1937 godini. U našem izvozu učešće te zemlje iznosilo je 7,86% (prema 12,3% u 1936, a u uvozu 11,09% (prema 15,35% u 1936). Stanje platnih odnosa sa Čehoslovačkom je takvo, da otežava naše kupovine, a naše prodaje su se smanjile poglavito zbog nedovoljnog interesa Čehoslovačke za naše žitarice u prošloj kampanji. Isto tako popustile su donekle i pozicije Mađarske i Švajcarske. Ukupno uzevši, naša trgovačka razmena sa zemljama Srednje Evrope i Italijom pokazuje ovu sliku: U našem izvozu one pretstavljaju 57,78% prema 59,84% u 1936 g., a u našem uvozu 66,41% prema 60,91% u 1936 g.

Od interesa je takođe zabeležiti znatan porast našeg izvoza u Francusku od 86,2 miliona (1,97%) u 1936 na 339,3 miliona dinara (5,41%) u 1937, što je rezultat pšeničnog posla zaključenog 8 decembra 1936; zatim porast izvoza u Belgiju — od 5,18% na 8,27% i u druge zemlje. Veliki napredak naše spoljne trgovine u prošloj godini duguje se svakako i oživljavanju međunarodnog privrednog prometa i okolnosti da nam je privredni položaj naše zemlje u svetu dopustio da iskoristimo postojeću konjunkturu. Ali uvažujući tu okolnost u punoj meri, ja moram naglasiti da vrlo velik deo pokazanih uspeha u spoljnoj trgovini pripada našoj planski i umesno vođenoj trgovinskoj politici. Već sam pomenuo da povećanje svetske trgovine u 1937 god. prema prethodnoj godini iznosi prosečno oko 28%, dok taj prosek za evropske zemlje dostiže 24%. Međutim, naš izvoz je u 1937 godini popovećan po kvatumu za 67%, a po vrednosti za preko 40%, prema prethodnoj godini. Povoljni trgovinski

ugovori koje je Kraljevska vlada prošle godine zaključila ili dopunila sa raznim zemljama, neosporno su stvorili mogućnost za tako obilan plasman naših izvoznih viškova, kao i za njihovo povoljno unovčenje, blagodareći specijalnim povlasticama koje smo od dotičnih zemalja dobili. S druge strane autonomne mere koje je Kraljevska vlada preduzela u cilju celishodnog regulisaja izvoza raznih proizvoda, doprinele su da se ugovorne povlastice do maksimuma iskoriste. Bez ovih ugovora i novih autonomnih mera razvitak naše spoljne trgovine, a sledstveno i njeno dejstvo na kretanje cena u zemlji, dali bi, van sumnje, daleko slabije rezultate.

Od ujedinjenja ni u jednoj godini trgovinsko-politička aktivnost nije dobila toliko maha kao u 1937 godini. Sa raznim državama mi smo zaključili 24 ugovora, sporazuma i protokola u cilju da regulišemo naš trgovinski i platni promet.

U svrhu racionalnog iskorišćavanja preferencijalnih sporazuma i održavanja povoljnih cena u zemlji, Kraljevska vlada bila je prinuđena da nastavi politiku intervencije i dirigovanja izvoza za razne artikle.

Kao organ direktne intervencije na tržištu, Privilegovano izvozno društvo imalo je prošle poslovne godine izvanredno težak i delikatan zadatak da održava cenu pšenice, suvih šljiva, uljarica i opiuma i da obezbedi izvoz zamašnih viškova tih proizvoda. Ono je u toj godini izvezlo preko 44 hiljada vagona razne robe u kupovnoj vrednosti od 737 miliona dinara prema 8.600 vagona u 1935/36 g. u kupovnoj vrednosti od 140 miliona dinara, dok je prodajna vrednost te količine sa preferencijalima iznela oko 830 miliona dinara prema 169 miliona dinara u 1935/36 god. Ukupni promet Prizada u dotičnoj godini iznosio je, dakle, preko 1.500 miliona dinara. Prizad je ceo ovaj ogroman posao obavio bez povećanja svojih režijskih troškova, a obavio ga na trgovačkoj osnovici sa lepim uspehom. Taj uspeh ogleda se ne samo u višku od 102 miliona dinara, koji je realizovao i koji će, pojačavajući fondove, poslužiti kao rezerva za eventualna teža vremena i kao sredstvo za unapređenje naše agrarne proizvodnje, nego tako isto u načinu na koji je izvršio svoje zadatke i sproveo kako kupovinu tako i izvoz robe. Bezmalobila za sve vreme toga rada, Prizad je plaćao za pšenicu cene koje su bile za 20—30—40 pa čak i 50 dinara iznad svetskog pariteta, prihvatio celu ponudu na našem tržištu i otpremio robu u razne zemlje bez prigovora.

Čulo se i čuje se prigovora protiv rada Prizada što cenu pšenici nije održao i što je ne održava na još višem nivou, što bi doista bilo moguće da je sva svoja sredstva upotrebio u tu svrhu, namesto što je stvarao rezervne intervencione fondove, koji danas već prekoračuju sumu od stotinu miliona dinara.

Ti su prigovori, gospodo senatori, potpuno neopravdani. Nepravedno je prebacivati „Prizadu“ što čuva bele novce za eventualne crne dane. „Prizad“ je potpuno izvršio svoju zadaću regulatora cena na domaćem tržištu prihvaćajući svaku ponudu po svojim dirigovanim cenama, a naročito važno je to što su te cene u julu i avgustu prošle godine, kad pijacu pritiskuju ponude najsiromašnijih ponuđača, bile najviše tj. za najbolju kvalitetu u dinara 190.— i tek su kasnije polako spuštale ostajući međutim još uvek daleko iznad svetskog pariteta. Pa prirodno je i neophodno potrebno da „Prizad“ u toj svojoj akciji ne ide do krajnjih granica i do potpunog iscrpljenja sretstava, koje pritiču iz pogodnosti obezbeđenih zemlji

trgovinskim ugovorima. Kraljevska vlada, po čijim direktivama „Prizad“ radi, vodi računa ne samo o današnjici, nego i o budućnosti. Naš pšenični problem je godinama i za merodavne i za proizvođače bio izvor teških glavobolja i daleko je od toga da bude potpuno rešen. U Prizadovim godišnjim izveštajima jasno su izloženi uzroci koji su doveli do oživljavanja svetskog tržišta pšenice: nekoliko sušnih godina u preko-oceanskim izvoznim zemljama i slabih žetvi u zemljama uvoznicama, nešto povećana potrošnja i stvaranje tzv. gvozdrenih rezervi u nizu država — to je, eto, uticalo na nestanak starih prekomorskih stokova i oporavljenje cena. Potencijali svetske proizvodnje pšenice i kapacitet svetskog konzuma ostali su isti kao i u času izbijanja svetske privredne krize. A to su, ekonomski trajni faktori koji atmosferske prilike mogu da remete samo izuzetno. Prema tome, rdave žetve u preko-oceanskim zemljama, izazvane sušama, moraju se smatrati kao prolazne pojave. A budući da su upravo te pojave prouzrokovale poboljšanje na svetskom pšeničnom tržištu i tako omogućile i plasiranje naše pšenice uz povoljne uslove i cene — i to je poboljšanje prolaznog karaktera. Iduće dobre žetve u velikim izvoznim zemljama preko okeana s kojima svak razborit mora računati otežace ponovo prilike na svetskom tržištu i nametnuće našoj zemlji zadatke za čije će rešavanje biti neophodna potrebna finansijska sretstva, uštedena u ovim srazmerno povoljnim vremenima. Da smo sva ta sretstva utrošili za podizanje domaćih cena, to bi bilo nerazumno. Visoke cene bi izazvale povećanje produkcije, a time i povećanje izvoznih viškova, a s druge strane zemlja bi bila lišena sretstava s kojima sada raspolaže kod Privilegovanog izvoznog društva.

Drugi organ naše privredne politike isto tako važan i efikasan koji služi ne za direktnu intervenciju, nego za regulisanje i koordinovanje izvoznike delatnosti je Ured za kontrolu izvoza stoke. U ovome domenu rad je, kako s obzirom na prirodu artikla, tako i na potrebu dovodenja u sklad interesnih sfera pojedinih interesenata u izvozu, bio još mnogo delikatniji. Kraj svih teškoća koje je Ured imao da svlada i kraj svih prigovora koji su činjeni na njegov rad, mora se priznati da je i on vrlo dobro i vrlo uspešno poslužio izvozu naše stoke i stočnih proizvoda.

U pripremi je nova Uredba o izvozu stoke, kako bi se na osnovu do sada stečenih sretstava sam izvoz i raspodela kontingenata u budućnosti vršili još bolje nego do sada.

U vodenju industrijske politike Kraljevska vlada rukovodila se je u svom radu osnovnim načelom, da ta politika treba da u prvom redu ima u vidu političku nezavisnost zemlje i potrebe zemaljske odbrane, a zatim da njezin razvoj ne bude jednostran i da se ne vrši u protivnosti ili čak i na štetu našeg daleko najbrojnijeg reda u zemlji, a to je zemljoradnički stalež. To se je naročito pokazalo i u vodenju naše trgovinske politike u odnosu naprama drugim državama. U našim trgovinskim pregovorima mi smo stalno nastojali, da nademo što prostranije tržište i što bolje unovčenje za naše agrarne proizvode.

Razumljivo je, da smo mi, sa ovakvim shvatanjem industrijalizacije danas prilično usamljeni u Evropi, što najbolje pokazuje jedna jedina cifra. Vrednost uvoza stranih gotovih fabrikata pretstavlja 70% ukupnog uvoza, i taj se procenat ne menja već punih 12 godina. Ovaj svakako redak slučaj u posleratnoj privrednoj politici pokazuje, da smo mi intenzivniju

i ubrzanu industrijalizaciju žrtvovali forsiranju izvoza naših agrarnih proizvoda nasuprot ostalim zemljama, koje su raznim restriktivnim merama nastojale da smanje uvoz gotovih fabrikata. Mi, dakle, nismo dozvolili, da se protekcija industrije vrši na teret sela, već smo nastojali da se evolucija industrije vrši postupno i u harmoniji sa kapacitetom domaće potrošnje.

Prilike u našoj industriji u prošloj godini razvijale su se, razume se, pod uticajem opštih privrednih prilika u svetu, koje su baš u godini 1937 obeležene naglim naoružanjem i oskudicom u sirovinama. U vezi sa ova dva momenta naša industrija, koja proizvodi sirovine i polufabrikate za strane pijace, povećala je svoju proizvodnju. S druge strane povoljna žetva u kampanji 1936/37, veće zaposlenje u rudarstvu i izvođenje javnih radova povećali su kod nas u velikoj meri kupovnu moć stanovništva i prema tome i zaposlenost industrije koja proizvodi za domaće tržište. Sve u svemu naša je industrija dakle imala u proseku i opšte uzevši povoljnu godinu. Naša su industrijska preduzeća u minuloj godini prodala nešto više nego što su proizvela. Tražnju dakle nije zadovoljila samo proizvodnja nego su trošene i zalihe.

Kapacitet naše industrije još je daleko od toga da bude iscrpljen. Njegovo se iskorišćenje u toku prošle godine u mnogim granama popravilo, što je bez sumnje očit dokaz za značajno poboljšanje u svim pravcima naših ekonomskih prilika, no još uvek postoji izvestan priličan hiper kapacitet. Da samo prime rice spomenem, industriju piva, koja radi sa 14%, mlinSKU industriju sa 29% i industriju cementa sa 30% kapaciteta, uvek u proseku. Razlog je tome što su mnoga industrijska preduzeća iz predratnog vremena računala sa većim potrošačkim oblastima, dok su druga opet tehnički savršenija i uredena po modernim principima racionalizacije.

Po svojoj strukturi, po svom socijalnom položaju, po svom nacionalnom značaju i po svom mentalitetu zanatstvo zaslužuje naročitu pažnju i treba da bude objekat posebne brige državne vlasti. Posle seljaka ono je naš najbrojniji stalež. Broj zanatlija u celoj zemlji iznosi danas prema prikupljenim podacima nekih 160.000 lica, a broj lica, koja žive od zanatske radnje, dakle zanatlija i njihovih porodica i pomoćnog osoblja dostiže nekih 750.000.

Problem zanatstva u doba napretka industriske tehnike i velikih kapitalističkih preduzeća postaje stalno sve teži i složeniji. Naše zanatstvo se nalazi u sredini naše privrede: na sredini između zaostalih i naprednih oblika privrede, na sredini između rada i kapitala, na sredini između poljoprivrede i gradske privrede. Njegovi su interesi čas zajednički, čas suprotni interesima proletarizovanog radništva, patrijarhalne poljoprivrede, individualističke trgovine i kapitalističke industrije.

Zbog toga njegovog centralnog položaja u privredi naša zanatska politika vodi se kroz kompromise između socijalno-političkih i privredno-političkih mera. Od prilike dve trećine našeg zanatstva je vezano za poljoprivredu bilo stoga što stanuje na selu bilo stoga što svoje proizvode namenjuje poljoprivredi i poljoprivrednicima, zato i sudbina našeg zanatstva zavisi od prosperiteta u poljoprivredi.

Zanatstvo je opštu privrednu krizu počelo osećati već 1929 godine zbog pada cena agrarnih proizvoda. Sledeće godine krize u poljoprivredi vukle su na niže i zanatstvo, koje se u svojoj većini nije oporavljalo sve dok nije nastao odlučan obrt u poljoprivredi, a

to je bilo tek 1935/36 godine.

Za vreme krize ukupan broj zanatlija nije opadao mnogo, ali je opadao broj zaposlenog osoblja u zanatstvu. Otpušteno radništvo, koje nije moglo naći zaposlenja, nastojalo je da stekne majstorsko pravo i tako je popunjavalo proredene redove zanatlija. To opadanje je bilo najveće u gradovima i malim varošicama, gde je još 1936 godine broj zanatskih radnja za jednu četvrtinu manji nego 1929 godine.

U velikim gradskim centrima (Beograd—Zagreb) broj obustavljenih radnji popunjen je novim radnjama, a na selima znatan broj radnja spasla je prirodna privreda. U toku 1937 godine primećuje se porast zaposlenja i porast broja zanatskih radnja skoro u svim vrstama zanatstva, ne samo gradskog nego i seoskog.

Naročiti porast beleže građevinski zanati, čiji se broj u prvih 8 meseci prošle godine povećao za 871. Po srezovima, dakle po selima i manjim varošicama povećao se broj zanatskih radnja više nego po samoupravnim gradovima, a u velikim gradskim centrima više nego po srezovima.

U okviru skromnih sredstava, koja mu stoje na raspoloženju, poslužio je interesima zanatlija i Državni Zavod za unapređenje industrije i zanatstva, koji postoji od godine 1922 u krilu Ministarstva trgovine i industrije. Njegov je zadatak u prvom redu sistematsko stručno i kulturno unapređivanje našeg zanatlijskog staleža i male kućevne industrije, koji usled svakidanjeg naglog razvoja tehnike i pojačane industrijalizacije mogu da opstanu samo onda, kad metod svoga rada u svakom pogledu, a naročito u tehničkom, prilagode potrebama i zahtevima današnjice. U pitanju je stručna sprema zanatlija, nabavka potrebnog modernog alata, upotreba prikladnog materijala, a najzad i podizanje umetničkog smisla kod zanatlija, jer su umetnički i individualno izrađeni predmeti mnogo sposobniji za konkurentsku borbu sa industrijskim proizvodima.

Zavod je nastojao da ovaj cilj postigne naročito u trojkom pravcu. Prvo, održavanjem majstorskih tečajeva, opštih i stručnih, bilo u režiji samoga Zavoda bilo davanjem kredita u tom cilju banovinskim upravama, raznim komorama, zanatskim organizacijama i privatnim društvima. U drugom redu Zavod je davao pripomoć zanatskim školama i ustanovama i društvima, koja se staraju o podizanju i zbrinjavanju našeg zanatskog podmlatka. Najzad je Zavod podelio vrlo veliki broj pomoći pojedinim zanatlijama i zanatskim zadrugama podjednako u svim krajevima naše države, nastojeći da u najtežim slučajevima nemaštine pomogne, da podigne pojedince koji su zapali u težak položaj i da mlade zanatlije u početku njihovog rada podigne na noge.

Odnosno našeg turizma čija je važnost za našu nacionalnu privredu sa sviju strana priznata i ne treba ju dokazivati, pojavile su se u toku prošle godine bojazni da ćemo zaostati za rezultatima prethodne godine. Naročitu opasnost pretstavljala je za nas konkurencija starih turističkih zemalja sa savršenim receptivnim aparatom, koje su devalvirale valutu i tako za inostrance pojeftinile boravak, i svetska izložba u Parizu, koja je bila tokom čitave godine jaka atrakcionna tačka za turiste. Najzad su i klimatske prilike kod nas izuzetno prošle godine bile nepovoljne. Pored svega toga postignuti rezultati dobri su i zadovoljavaju.

U upoređenju sa prethodnom godinom dobija se

ova slika: sveukupni je broj turista iznosio u 1936 944.916, a u 1937 1.012.421, dakle prošle godine više 67.500. Od toga je bilo domaćih u 1936 god. 687.326, a u 1937 god. 706.016, dakle prošle godine više 18.700; a inostranih u 1936 god. 257.519, a u 1937 g. 306.406, tj. u prošloj godini više 48.800.

Višak u prošloj godini svodi se dakle većim delom na inostrane turiste, što je vrlo povoljno. I broj noćivanja porastao je. U godini 1936 iznosio je 5 miliona i 265.600, a u godini 1937 iznosio je 5.666.444, dakle prošle godine više 400.844.

Broj noćivanja domaćih turista porastao je od 3.571.905 na 3.954.567, dakle za 382.662, a broj noćivanja inostranih turista povećao se od 1.693.695 na 1.711.877, dakle za 18.182.

Možda je poskupljenje života kod nas uticalo u izvesnoj meri na dolazak inostranih turista, koji su u ranijim godinama bili već svikli na našu gotovo poslovičnu jeftinoću, da njihov broj nije još više porastao. Ipak podizanje cena naših zemljoradničkih proizvoda i njihovo održavanje na izvesnoj visini mora ostati i dalje glavni cilj naših nastojanja, a da bi se izišlo na susret turistima preduzimaju se i preduzimaće se druge shodne mere. Pre svega je već u toku maksimiranje cena za turiste čak u našim glavnim turističkim mestima, kako bi se izbegla zloupotreba i ucenjivanje turista, čega je bilo i čega nažalost ima. S druge strane i mi smo prošle godine, povodeći se za drugim državama, zaveli turistički dinar, tj. kupovali smo u stvari devize i strane valute po višoj ceni od pijačne, kako bi turiste jeftinije došli do dinara. Prema raznim relacijama i mogućnostima ta se razlika kretala od 3—12%, tj. za taj su procenat inostranci jeftinije dolazili do našeg dinara. To je naravno išlo na teret državne kase, koja je u tom obliku dala za turizam mnogo i daleko veće doprinose od onih koji se vide u budžetu. Da je to imalo uspeha pokazuje na pr. fakat da je broj engleskih turista u prošloj godini prema 1936 poskočio od 10.798 na 19.318, a noćivanje od 47.000 na 74.829. Broj nemačkih turista poskočio je od 37.000 na 76.000 a broj njihovih noćivanja od 189.600 na 334.000. Turistički dinar ostaće i dalje, dok su monetarne prilike u svetu onakve kakve su danas, važan intrumenat naše turističke politike.

Naš receptivni turizam treba da ide u korak sa našim aktivnim turizmom, tj. neophodno je potrebno postupno usavršavanje i povećanje broja naših hotela i pansiona i udovoljenje najbitnijim higijenskim potrebama u svim našim turističkim mestima. Tu naročito apeliram na sve naše interesente, jer turiste ne smeju da iz naših kupališta i letovališta i klimatskih mesta odu bilo u čemu nezadovoljni već sa željom da se opet vrate. U prvom redu treba da se za to brinu opštine, kojima je to stavljeno u dužnost i dosadašnjom Uredbom o turizmu, a biće to pojačano još i dopunskom uredbom, koja bi doskora imala biti izdana na osnovu dobijenog ovlašćenja u Finansijskom zakonu.

Vrlo ozbiljan problem našeg turizma je naše hotelijerstvo, koje ne može da dođe do potrebnih investicionih i obrtnih kredita. To je pitanje predmet najozbiljnijeg proučavanja, a sa strane interesenata podneto je Ministarstvu trgovine i industrije nekoliko predloga po ovom pitanju, koji predstavljaju vrlo interesantan materijal i korisne sugestije. Ja se nadam da će u toku godine biti moguće naći jedno zadovoljavajuće rešenje ovoga pitanja u interesu našeg turizma.

Nedavno dovršen je u Ministarstvu trgovine i in-

dustrije nacrt Zakona o dopunama i izmenama Zakona o radnjama i dostavljen svima interesovanim privrednim komorama i ustanovama na proučavanje. Tako je i pitanje novelacije Zakona o radnjama, koja je na osnovu stečenog 6-godišnjeg iskustva bez sumnje i potrebna i moguća, stupilo u aktuelan stadij i nadam se da će već doskora moći da bude sazvana jedna anketa privrednih krugova, da bi se izvršila potrebna konsultovanja.

Predlog budžeta prihoda i rashoda Ministarstva trgovine i industrije pokazuje prema tekućem budžetu jedno povećanje od 6.500.000 dinara, tj. dinara 51.850.828.— prema dinara 45.350.828 u tekućoj budžetskoj godini. Najveći deo povišice odnosi se na nastavno osoblje kod stručnih škola resora, dok je jedan znatan deo povišice uslovljen i povećanjem plata odnosno dodatka na skupoću prema Uredbi od oktobra meseca prošle godine.

Ja vas, gospodo senatori, molim da taj predlog ovakav kakav je pred vas iznet usvojite. (Aplauz i odobravanje na desnici).

Predsednik dr. Želimir Mažuranić: Gospodo, reč ima izvestilac većine Finansijskog odbora g. Smodej.

Izvestilac većine Finansijskog odbora Fran Smodej: Gospodo senatori, g. senator Pucelj pročitao je sinoć, za vreme pretresa budžeta Ministarstva vojske i mornarice, jedan članak iz „Slovenca“ iz godine 1922 i time hteo da prikaže „Slovenca“ u ružnom svetlu. Ja konstatujem da citirani članak ne predstavlja ništa drugo nego ironizaciju političkih metoda g. Pucelja i njegovih partijskih pristalica, kojima su se služili godinu dana ranije, uoči izbora za Konstituantu. Onda su na svim zborovima agitirali protiv naše bivše Slovenske ljudske stranke parolama kao npr.: Dr. Korošec je prodao Slovence Srbima; Slovenska ljudska stranka je prodala i izdala autonomiju Slovenije; poslanici Slovenske ljudske stranke glasali su u Parlamentu za suviše visoke, ogromne kredite za vojsku i time silno opteretili narod, i tome slično. Stoga je „Slovenec“ u ono vreme, kao i kasnije, objavio celu seriju članaka i beležaka u kojima sa puno ironije i zavatlavanja karakteriše izbornu demagogiju g. Pucelja, Samostalne kmetijske stranke i agitatora g. Pucelja, koji su prvo nabrojali tobožnje grehe poslanika Slovenske ljudske stranke, npr.: da su glasali za suviše visoke kredite za vojsku, a kasnije su pristalice g. Pucelja radile to isto, — a sve to sadržavano je po metodi: ako su poslanici Slovenske ljudske stranke učinili greh time što su glasali za budžete Ministarstva vojske i mornarice, onda je taj greh učinila i parlamentarna delegacija Samostalne kmetijske stranke. (*Ministar saobraćaja dr. Mehmed Spaho:* Otkada izlazi „Slovenec“?) Više od 50 godina. (*Ministar saobraćaja dr. Mehmed Spaho:* Onda treba da donesete ovde sve što je pisano tamo da se sve pročita, pa da se jedanput to skine sa dnevnog reda!) Metod kojim se je služila Samostalna kmetijska stranka u agitaciji protiv Slovenske ljudske stranke bio je u ono vreme, posle tek svršenog Svetskog rata, zaista uspešan, kao što je bila uspešna posle toga i ironizacija u „Slovenca“, ironizacija političkih doskočica i agitacijskih metoda g. Pucelja i njegove stranke. Uostalom, za naše stanovište prema vojsci i mornarici i njezinim potrebama nisu merodavni ni govori g. senatora Pucelja, kao ni ironizacije i zavatlavanja u „Slovenca“, nego činjenica da je parlamentarna delegacija Slovenske ljudske stranke stalno i sve godine korporativno glasala za budžet Ministarstva vojske i mornarice.

Jučeranju izlavu g. senatora Pucelja mogu samo tako tumačiti, da je hteo njome izbrisati utisak koji su napravili na javnost oni poslanici Jugoslovenske nacionalne stranke koji su pljeskali poznatom govoru g. Rašovića u Narodnoj skupštini.

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Reč ima senator g. Pucelj za lično objašnjenje.

Ivan Pucelj: Gospodo senatori, vi svi koji ste juče učestvovali na sednici na kojoj smo pretresali budžet Ministarstva vojske i mornarice, jasno ste čuli moje reči koje sam govorio sa ove tribine. Ja sam pročitao nekoliko najkarakterističnijih redaka iz „Slovenca“ od 27 novembra 1922 godine, kako bih vam prikazao ondašnje držanje stranke g. dr. Korošca u doba kada je bila u opoziciji. G. senator Smodej, već juče svojim ponašanjem, a danas još i više, osećio se pogodan time i osetio je potrebu javiti se danas za reč i pokušao je da ovo donekle ispravi, ali samim tim on je priznao kako sam ja živo pogodio dvoličnu politiku slovenačkog klerikalizma. Ja, gospodo senatori, nisam hteo iznositi sve što znam... (**Fran Smodej:** I ja ne!)... a mogao sam izneti još mnogo vrlo teških stvari iz toga vremena u novembru 1922 godine, kada je njihova stranka na izborima bila znatno decimirana, jer je g. dr. Korošec od 40 poslanika, koliko smo ih imali za Ustavotvornu skupštinu, dobio svega 14, a 26 dobile su druge političke grupe. I da bi to ispravila, zapala je ta stranka u najgoru demagogiju i nije se ustezalo čak ni od toga da su narodni poslanici izabrani novembra 1922 godine išli čak i po kasarnama da agituju, i kad bih vam ja ovde čitao članke iz „Gospodara“ i „Domoljuba“, organa te stranke, kako se agitovalo za tu stranku, vi bi se, gospodo, doista začudili i zaprepastili. Ali ja to nisam hteo čitati. Ja sam se javio za reč kod budžeta Ministarstva vojske i mornarice samo zato, da bih odbio onu podlu insinuuaciju, da je Jugoslovenska nacionalna stranka imala ma kakve veze sa tim iznošenjem u Narodnoj skupštini, i da je Jugoslovenska nacionalna stranka i da je ma koji član te stranke imao sa tim ma kakve veze, ja bih iz toga povukao potrebne konsekvence. Ja sam baš zbog toga članka u „Slovenca“ od 8 marta o. g. i došao ovamo da to vidim i uverim se, pa da na osnovu toga postupim.

Prema tome, gospodo, ja mislim da je jasno da g. Smodej sa ovom svojom ispravkom nikakav uspeh nije postigao, a uveren sam da vi svi znate u čemu je pravo stanje stvari, i time završavam. (Odobranje na levice).

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Pošto nema više prijavljenih govornika...

Dr. Vaso Glušac: Molim za reč, radi objašnjenja.

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Ko Vas je spomenuo?

Dr. Vaso Glušac: G. Smodej spomenuo je narodne poslanike Jugoslovenske nacionalne stranke, i ja smatram za potrebno da dam jedno objašnjenje.

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Izvolite, imate reč.

Dr. Vaso Glušac: Gospodo senatori, na kraju svoga govora g. senator Smodej kazao je da su narodni poslanici Jugoslovenske nacionalne stranke u Narodnoj skupštini pljeskali govoru g. Rašovića.

Gospodo senatori, ja sam tada slučajno bio prisutan u redovima poslanika Jugoslovenske nacionalne stranke u Skupštini i izjavljujem ovde pred vama da je to potpuno netačno. Članovi Ju-

goslovenske nacionalne stranke, koliko sam ja oko sebe mogao opaziti, negodovali su ovome iznošenju, koje je iznosio g. Rašovići, i šta više kad se javio za reč g. Janko Baričević da da izjavu u ime cele opozicije, onda su naši ljudi izišli iz Skupštine.

Ja vas molim, gospodo senatori, da ovo uzmete na znanje i ja ovim najenergичније odbiјam oву инсинуацију (Претседник звони), коју је овде учинио према посланицима Југословенске националне странке г. сенатор Смодej.

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Gospodo, pošto nema više prijavljenih govornika, pretres je završen. Prelazimo na glasanje. Glasace se po partijama sedenjem i ustajanjem.

Molim g. izvestioca da pročita partiju 858.

Izvestilac Fran Smodej pročita partiju 858.

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Gospoda koja primaju partiju 858 izvolice sedeti, a gospoda koja ne primaju, izvolice ustati. (Većina sedi). — Pošto većina sedi, objavljujem da je partija 858 primljena.

(Za ovim je Senat, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu člana 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Senatu, primio većinom glasova ceo budžet rashoda razdela XIV — Ministarstva trgovine i industrije, i to od partije 859 do zaključno partije 893.)

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Objavljujem da je Senat primio predlog budžeta rashoda Ministarstva trgovine i industrije.

Sad prelazimo, gospodo senatori, na pretres razdela X — budžeta Ministarstva građevina.

Ima reč g. Ministar građevina.

Министар грађевина Добривоје Стошовић: Господо сенатори, ја сам у своје штампаном експозеу, који вам је благовремено достављен, покушао да вас детаљно упознам са цифарским делом предложеног буџета Министарства грађевина, — и истовремено да вас упознам детаљно и са целокупним радовима у подручном ми ресору. Овом приликом, свим тим разјашњењима, не бих имао ништа нарочито додати, већ да вас само умолим да изволите примити предложени буџет у оној висини како вам је предложен.

Али, пре но што бих то учинио, ја бих желео да се осврнем свега на два момента и да вас умолим да та два момента имате у виду. Први се моменат тиче цифарског дела буџета Министарства грађевина. Као што сте констатовали, предлог буџета Министарства грађевина повећава се са 41.5 милион динара. Кад имате у виду да буџет Министарства грађевина у главном предвиђа расходе за одржавање постојећих објеката, онда, господо, из тога можете закључити: колику пажњу посвећује Краљевска влада да се постојећи објекти, како путеви, мостови као и сви остали објекти из ресора Министарства грађевина одржавају у што бољем стању.

Може неко од вас замерити што кредити нису много већи.

Господо сенатори, при одмеравању кредита Министарства грађевина, морало се водити рачуна и о потребама Министарства грађевина, али и о могућности наше Државне благајне. Ја вас уверавам да је, одмеравајући та два момента, са овим повећањем од 41.5 милиона, нађена једна срећна средина. Разуме се, само по себи, да све оно што није урађено у току ранијих година, не може бити

накнађено у једној буџетској периоди, већ се то мора поправљати и исправљати само постепено. То је, господо, у погледу оног првог момента. Други је моменат јавни радови. Ја мислим, господо, да не претерујем, кад кажем да су речи „јавни радови“ добиле свој прави значај тек од пре 2—3 године, од доласка на владу г. др. Милана Стојадиновића.

Ви знате, господо, да је Краљевска влада у току последње 2—3 године урадила у погледу извођења тих јавних радова — опет морам учинити једну констатацију, која је свима и на десници и на левици пријатна — свакако много више него што то може да стави на своју страну, на свој конто, у своју активу и један сличан период од ослобођења до данас.

Ја вам скрећем пажњу, господо сенатори, на део мога експозеа где су изнети детаљи колико је урађено у погледу модернизације наше сувоzemне мреже, колико је урађено у погледу изградња нових мостова, а колико изградња водовода, чесама, бунара, цистерни итд. Ви сте могли констатовати да су читава брда материјала, поглавито домаћег материјала, употребљена у изградњи наших путева, мостова, регулација река итд. Као резултат свега тога ви сте видели да смо за последње две године, до првог јануара о. г. изградили око 540 км. модерних путева и да се налазе у изградњи даљих 445 км. путева. Даље сте могли констатовати да смо до 1 јануара 1938 год. изградили око 1.185 водених објеката, т.ј. водовода, цистерна, чесама, бунара итд.

Све је то имало неоспорно благотворног дејства, како за наш привредни живот, тако и за здравствени живот, а тако исто изградња нових модерних путева неће остати без благотворног утицаја и по нашу народну одбрану, па и по наш проблем национални и административни.

Господо сенатори, Краљевска влада ће и даље наставити своје напоре у истом правцу. Ви сте могли констатовати да ми предвиђамо и мере да се те жеље, опште народне жеље и потребе и остваре, а не само да остану празна обећања. Ми смо предвидели, као што сте видели у Финансијском закону, овлашћење за закључење једног зајма од 4 милијарди динара, који има да задовољи делимично и ове потребе, које спадају у ресор Министарства грађевина. Та мера, комбинована са мерама које смо предвидели у Финансијском закону, где смо тражили овлашћење од Народног претставништва за Министарски савет да можемо створити и нову установу путних фондова, како државног путног фонда, тако и бановинских путних фондова, као и нову Уредбу, којом ће се створити нова установа, која данас не постоји у нашој Краљевини, а то је фонд за мелиорације, и ова мера, удружена са овим овлашћењем о емисији 4 милијарде динара, може вам пружити довољно доказа и гаранције, да ће Краљевска влада наставити рад у погледу изградња свих ових објеката, који су тако потребни и за напредак наше привреде, и за нашу националну одбрану и за здравље нашега народа.

Господо сенатори, ја бих желео нарочито да вам скренем пажњу на ову одредбу која предвиђа ову нову установу у нашој земљи и у нашој администрацији. То је установа путних фондова. До сада смо ми имали стално натезања и окапања

од дана уједињења па до данас са нашим путевима и са нашим мостовима, без којих се не може замислити привредни живот у нашој Краљевини. И зато је сад намера Краљевске владе да се створи једна аутономна каса, која ће имати своје одређене приходе и која ће, на бази тих прихода, моћи закључивати зајмове, да би се могли модерни мостови и путеви изградњивати, уколико су потребни и у колико се за њих буде указивала потреба и то како на мрежи државних путева, тако исто и на мрежи бановинских путева. А да су за ту сврху огромни капитали потребни, господо, ви ћете и сами увидети када вам кажем да наша сухоземна мрежа државних путева, као што сте видели из мог експозеа, износи 10.250 км. Кад знате тај факат и кад знате да 1 км. модерног пута стаје данас око 1 милион динара просечно, онда се, господо, констатује, да је потребно за модернизацију наше сухоземне мреже један издатак од преко 10 милијарди динара. Са друге стране кад знате да бановински путеви данас износе 32.000 км. а који су тако исто важни за наш унутрашњи саобраћај и ако узмете у обзир да треба око 500.000 динара за модернизацију једног километра бановинског пута, онда долазимо до тога да је потребна сума од 16 милијарди динара за модернизацију бановинских путева. Те две цифре су довољне да вам кажу да је потребно оснивање једног новог фонда, као што сам рекао Путног фонда, који неће зависити од редовитог буџета. На тај начин желимо да скинемо са дневног реда питање модернизације наших сувоzemних путева и да се тај посао развије сваке године без икаквог одуговлачења.

Исто тако предвиђа се и Мелиорациони фонд. Ви, господо, који живите поред река знате какве пустоши чине реке за време поплава. Знате колико имамо мочварног земљишта које је данас неискоришћено, а које треба што пре привести култури са обзиром на све већи прираштај нашег становништва. И у ту сврху предвиђа се један специјални, аутономни фонд, који ће на исти начин као и Путни фонд решавати овај део посла, тј. исушивање мочварног земљишта и регулисање наших нерегулираних река.

Ја сам сматрао за потребно, господо сенатори, да вас упознам са ова два врло важна питања мога ресора, и у вези са потребним обавештењима која сам вам дао у штампаном експозеу. Мислим, да сам вам пружио јасну слику ресора Министарства грађевина, и зато вас молим да изволите усвојити предлог буџета мога ресора у оној висини како је и предложен. (Пљесак и одобравање на десници.)

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Pošto nema više prijavljenih govornika, pretres je završen. Pristupa se glasanju. Glasace se po partijama sedenjem i ustajanjem.

Molim g. izvestioca da pročita partiju 562.

Izvestilac Fran Smodej pročita partiju 562.

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Gospoda koja primaju pročitani partiju neka izvole sedeti, a gospoda koja ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi). Pošto većina sedi, objavljujem da je partija 562 primljena.

(За овим је Сенат, гласајући седенјем и устаетањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Се-

natu, većinom glasova primio ceo budžet rashoda Razdela X — Ministarstva građevina, i to od partije 563 do zaključno partije 665.)

Potpredsednik dr. Đura Kotur: Objavljujem da je Senat primio predlog budžeta Ministarstva građevina.

Prelazimo na pretres razdela XVI — predlog budžeta rashoda Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja. Reč ima g. Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja.

Министар социјалне политике и народног здравља Драгиша Цветковић: Господо сенатори, и у Народној скупштини и у Финансијском одбору Сената ја сам имао прилике да укажем на сву важност овога ресора и да подвучем да по сретствима којима располаже Министарство социјалне политике и народног здравља, да по буџету који је и ове године изнешен пред вас на решавање, да по свим тим сретствима још смо врло далеко од тога да би могли удовољити свим потребама земље, да би могли много боље поправити здравствене прилике у нашој земљи.

Овога пута, иако је буџет Министарства социјалне политике и народног здравља увећан за 40 и неколико милиона динара, Министарство ће моћи учинити само оно што је неопходно потребно да се наше здравствене прилике у земљи не погоршају, али разуме се, господо сенатори, о неким великим и коренитим реформама са овим сретствима којима Министарство данас располаже, мислити, апсолутно је немогуће.

Господо сенатори, ја морам констатовати, да су здравствене прилике у нашој земљи још увек врло тешке. Ако узмемо питање смртности, ми морамо констатовати, да годишње умире око 240 хиљада лица. Ако узмемо питање смртности од туберкулозе, ми морамо констатовати, да годишње умире око 35,000 лица од те болести. А ако узмемо питање смртности најмлађег нараштаја тј. питање смртности деце, морамо констатовати, да у првој години и данас умире око 70.000 деце. Као што видите, господо сенатори, здравствене прилике још су врло тешке и ја мислим да је у интересу и левице и деснице, да је у интересу целог Сената, да обратимо што већу пажњу овом питању и да Министарству социјалне политике пружимо материјалних сретстава у што већој мери, јер од тога зависи привредна способност нашега народа, од тога овиси општи напредак нашега народа. Зато ја врло жалим, господо сенатори, што морам констатовати, да су сретства која моме Министарству стоје на располагање и сувише мала, али настојањем Владе, мојим настојањем ја сам преко Финансијског закона ипак омогућио ванредна сретства, с којима ћемо моћи успешније провести идућу годину у погледу политике народног здравља.

Господо сенатори, друга страна овог Министарства социјалне политике и народног здравља показали је изванредну активност за последње две године. Ми смо за последње две године дана учинили један низ врло важних социјалних реформи. С једне стране ми смо се старали да после тешких економских прилика које су настале у целом свету па и у нашој земљи, ми смо настојали да што више побољшамо стандард живота и начин зараде оних људи који обично највише страдају у доба тешких економских прилика.

Ми смо учинили са своје стране све што смо могли да наднице, рад и зараду повећамо и да стандард живота радничког staleжа побољшамо.

Као прва мера коју сам провео, господо сенатори, долази Уредба о минималној надници и могу вам рећи да је после те мере одмах скоро у свим крајевима надница почела нагло да скаче тако, да готово у свим крајевима имамо повећану надницу за 25%. То је била једна од првих мера Краљевске владе и последица те мере је била да се економски просперитет који је почео да се јављује у свим крајевима наше земље, осети и код најнижих слојева, да се осети код радне снаге, да се осети код радника. Уредба је имала то дејство, да је стандард живота радничког staleжа повећан тако да данас радничка класа може казати, да од онога просперитета који влада у нашој земљи има и радник користи.

Када смо то учинили, господо сенатори, онда смо скренули своје старање на то да се умањи незапосленост. Ви знате, господо сенатори, да имамо две врсте незапослености. Једна врста незапослености јавља се код индустријских радника, а друга је врста незапослености она која се јавља код сеоских радника. Код првих радника тј. код индустријских незапосленост не претставља велику незгоду и ми можемо констатовати, господо сенатори, да се та незапосленост код индустријских радника не јавља у некој озбиљној форми, али се јавља у врло озбиљној форми код оних радника који долазе са села.

Господо, мерама Краљевске владе преко јавних радова и упославања проблем незапослености је јако сведен. И, ако узмемо у цифрама можемо да констатујемо следеће стање, које је прилично интересантно: узмемо 1929 годину као годину најповољније привредне коњунктуре. Онда констатујемо да је према 1929 години данас запослено више 60.000 радника, а ако узмемо према 1933 години данас ће запослење, према подацима које је дао Окружни уред за осигурање радника, износити 180.000 више него у 1933 години.

Као што видите, у погледу запослења ми смо ипак учинили доста, тако да је радна снага беспослених за последње две године данас смањена за 180.000, што значи да је 180.000 радника више уложено, него у години 1933.

Ако, господо, посматрамо ове цифре запослења у односу према осталим државама Европе, можемо констатовати да од 17 држава у Европи, према подацима Међународног бироа рада, Југославија долази одмах после Шведске, која је успела да за последње време запосли највећи број радника. Дакле, после Шведске долазимо ми, а иза нас Белгија, Пољска, Чехословачка и неких 15 других европских држава.

Као што видите, често пута хоће да се каже да је ово запослење производ осталих привредних прилика у свету и да ту нема заслуге ни привредних ни економских мера Краљевске владе. Али, морам да констатујем да запослење у свету није исто и да ми долазимо одмах после Шведске, а има држава где се економски и привредни просперитет осећа у приличној мери, али да запослење није у таквој процентижи и форми као што је код нас.

Када смо успели да незапосленост смањимо

онда смо приступили да преко извесних реформа регулишемо оне односе наших радника, који настају, када радник остари и када буде морао да напусти радионицу у којој је радио годинама. То је један од најважнијих и најсудбоноснијих проблема радника. Ја сам ипак наишао на разумевање код Краљевске владе, тако да смо познатом Уредбом о пензионом осигурању у случају изнемоглости и смрти наших радника решили и то питање, (Бурно одобравање на десници са повикама: Живео!) тако да наши радници неће бити више у могућности да раде под тешким приликама и да у последње време свога живота буду избачени из предузећа, као што се исцеђени лимун баца. (Одобравање на десници). Радници су осигурани и имаће пензионо осигурање, а преко пензионог осигурања створиће се велики фондови и капитали. Ти капитали враћа ће се привреди подизањем радничких институција, тако да оно што привреда да за осигурање радника биће двоструко враћено привреди. (Бурно одобравање на десници).

Исто тако, господо, ми смо донели и Уредбу о пензионом осигурању приватних намештеника, питање које се 15 година провлачи кроз нашу земљу. Ми смо ту Уредбу протегли на целу земљу. Јуче је Краљевска влада потписала Уредбу којом се оснивају четири дирекције, у Београду, Загребу, једна у Љубљани која је већ постојала и у Сарајеву. Тако је питање приватних намештеника потпуно скинуто с дневног реда. (Одобравање на десници).

С тим могу да констатујем, господо сенатори, да смо из области социјалног законодавства које говори о заштити радника у свему извршили наш програм. (Поновно одобравање на десници). Ми имамо сада да водимо рачуна да се оно што смо донели, да се реформе које смо донели стриктно проводе и да се теренска политика води онако како интереси радника захтевају. Дакле, у погледу извршења поглавља социјалног законодавства које говори о заштити радника ми смо у потпуности извршили наш програм и ту немамо ништа више да радимо.

Господо, још једно питање које је од интереса за Народно претставништво, и које је у мом експозеу, мислим, мало поменуто, јер се о томе питању доиста радило, а то је питање наших инвалида. Господо, ја сам и у Народној скупштини и у Финансијском одбору Сената рекао да је крајње време да се једном инвалидско питање скине са дневног реда.

Господо сенатори, ја сам одредио једну комисију, на чијем се челу налази г. Божићар Терзић, армијски генерал у пензији. Та комисија израдила је један пројекат, и тај законски пројекат у најскоријем времену изнећу Влади на решење. После тога, ићи ће Народној скупштини и овоме Дому. Ја се надам по схватању, које имамо при решавању овога питања, да ће и левица и десница бити задовољне али да ће најзадовољнији бити они, о којима се до данас мало водило рачуна, да ће најзадовољнији бити наши инвалиди. Доношењем Инвалидског закона скинућемо инвалидско питање са дневног реда, а тиме даћемо доказа, да смо умели да ценимо све наше ратне жртве и да смо умели водити рачуна о ратним инвалидима (Пљескање).

Господо сенатори, имаћете прилике, да се за тим законским пројектом позабавите. Ја вас, господо сенатори, молим да уз штампани експозе, који сам дао, где сам у детаљима изнео активности овога Министарства, изволите примити и овај мој усмени експозе и да гласате за предложени буџет Министарства социјалне политике и народног здравља (Бурно аплауз на десници).

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Рећ има сенатор г. dr. Živadine Stefanović.

Др. Живадин Стефановић: Господо сенатори, највећу активност, коју је могло једно министарство да уложи у своје раду и труду то је свакако и без икаквог хвалисања Министарство социјалне политике и народног здравља. Но не само, господо сенатори, да је то нарочито пало у очи, та активност, већ, господо сенатори, и успех, који је то Министарство постигло радећи и борећи се, да спасе народно здравље и да помогне, да се народни живот кристалише барем и у другом облику него што је био дотле. То је, господо, прво министарство, то се мора да призна, које је водило рачуна не само о народном здрављу него и о односу, који треба да заузме рад према капиталу. То је прво министарство, које је водило рачуна, господо сенатори, о томе, да треба да се узме у заштиту и она класа људи, она заборављена класа људи, који својим радом развијају и одржавају и свој живот и живот наше нације. И, господо сенатори, свакако, да је свакоме од нас познато, да три моћне силе гоне човека и народ на рад, борбу и стварање а то су: осећај поноса, осећај части и корист од рада. Пошто је ово Министарство извршујући програм Владе Др. Милана Стојадиновића потпуно успело у томе, да одржи код нас онога ситног човека, да поврати, господо, осећај части и поноса код тога човека а истовремено да код народа створи могућност, да се опасности, које прете његовом здрављу и одржању живота знатно сузбију, ја, господо сенатори, сматрам, да је моја дужност, да и левица и десници препоручим, да једногласно примимо буџет Министарства социјалне политике и народног здравља, изражавајући на тај начин наше признање за њихов труд и њихов рад (Пљескање на десници).

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Pošto nema više prijavljenih govornika, pretres je završen. Pristupa se glasanju. Glasace se po partijama sedenjem i ustajanjem.

Molim gospodina izvestioca da pročita partiju 967.

Izvestilac Fran Smodej pročita partiju 967.

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Gospoda, koja primaju partiju 967 izvoleće sedeti, a koja ne primaju izvoleće ustati (Većina sedi). Objavljujem da je partija 967 primljena.

(Za ovim je Senat, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Senatu, primio većinom glasova ceo budžet rashoda Razdela XVI — Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja, i to od partije 968 do zaključno partije 1044 c).

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Objavljujem da je Senat primio predlog budžeta rashoda Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja.

Gospodo, prelazimo sada na pretres Razdela XII — budžeta Ministarstva pošta, telegrafa i telefona.

Reč ima g. Ministar pošta, telegrafa i telefona. (Pljeskanje na desnici).

Министар пошта, телеграфа и телефона Војко Чвркић: Господо сенатори, кад бисмо кроз буџет Министарства пошта, телеграфа и телефона посматрали као кроз неку призму стање и развој поштанско, телеграфских и телефонских установа у нашој земљи и упоредили тај развој п. т. т. установа, са стањем и развојем које те установе имају у другим земљама, нарочито у земљама напредног запада, онда ја могу да констатујем, — а са тиме ћете се и ви сложити — да би ми у том случају тај буџет требали да расматрамо критички, јер тада ми заиста код тих установа показујемо један недостатак. Али господо ако посматрамо кроз буџет Министарство пошта, телеграфа и телефона наше установе, њихов развој и стање према нашим приликама и према оном стању под којима су се те установе у нашој земљи развијале, онда ми господо и код овог ресора можемо с правом да констатујемо један напредак и можемо да констатујемо да је Краљевска влада и на том пољу много учинила за унапређење п. т. т. службе. Ми, господо, треба да имамо на уму да смо ми у том погледу нарочито млада држава. Ми ту имамо врло кратак развој, због чега, — због тога, што телеграф и телефон употребљавају најмодерније и најсавршеније техничке изуме који су од генијалног људског ума у последњем времену створени. Ми у том погледу не можемо да се меримо са иностранством и природно је да у том погледу заостајемо, кад узмемо да смо ми до пре рата били земља која се служила у преносу поште са колима, а најбрже преносно сретство у великом делу предратне Србије и у другим деловима наше земље који данас чине Југославију, био је коњ. Онда господо, нама је сасвим јасно да се у последње време у том погледу много учинило. Томе треба додати да су за време последњег рата све п. т. т. установе у предратној Србији и Црној Гори биле потпуно разорене, да су службеници поднели највеће напоре у самој рату и да су на тај начин били сасвим изнурени у колико су преостали у животу. Једни су једним делом изгинули, а други су физички били руинирани тако, да смо после рата морали и п. т. т. установе, као и особље из темеља обновити, да би п. т. т. службу подигли на онај степен, како би могли да задовољимо потребе и захтеве савремености. Господо сенатори, влада у том погледу учинила је много, а ја морам да констатујем, да ми у погледу самих службеника, броја њиховог, данас много оскудевамо и да са овим бројем службеника који данас имамо на расположењу, пошт. т. т. служба једва може да ради. Отуда је у буџету Министарства пошта, телеграфа и телефона највећим делом настао онај вишак од округло 38 милиона динара, који највећим делом иде на то да се повећа број особља у Министарству пошта, телеграфа и телефона. Стање особља, како по свом броју не задовољава, исто тако оно не задовољава ни по здравственом стању. П. т. т. особље поради свог напорног рада највише побољева од туберкулозе. То чиновништво ради под врло тешким условима и то нарочито због њиховог малог броја. Ми смо

имали случајева да је у последњим годинама био јак економски и финансијски просперитет, што је само по себи изазвало и повећан рад поштанске службе, јер чим је већи просперитет економски и финансијски, то се јаче развија промет преко самих пошта. Но ми смо дочекали и то да, док се у последње време економски просперитет у нашој држави диже, дотле је број особља био из дана у дан смањиван, тако да смо имали већи број особља у 1932/33 години кад је била највећа економска депресија, а данас кад је наступио просперитет, број особља је смањен.

Господо сенатори, о том се водило рачуна и с обзиром на то да се буџет не би много повећао, нашао се излаз и број особља је повећан само за 337 нових службеника. Ја мислим да ћете се и ви са овим повећањем сасвим сложити.

Али има једна ствар, господо сенатори, која погађа службенике поштанско-телеграфске и телефонске струке, а то је да они раде под врло тешким условима. Познато је да се њихов посао не може одложити и да се све што дође мора још истога дана свршити, а они тај сав посао обављају у тако рђавим зградама, да се мора признати да ми од свих државних надлештава имамо поште које су смештене у најгорим зградама, где, према томе, чиновништво ради под врло тешким хигијенским условима. Међутим, Краљевска влада је и томе питању посветила нарочиту пажњу и док у ранијим редовним буџетима није уопште ни постојала цифра која је била предвиђена за подизање поштанских зграда, дотле је сада — прва влада др. Милана Стојадиновића почела да уноси ту позицију у буџет за изграђивање поштанских зграда. Та је сума заиста мала, с обзиром на оне велике потребе које су се указале, али је влада путем зајмова и ту много учинила. Господо сенатори, ми из редовних буџетских средстава нисмо у могућности да подижемо поштанске зграде. Ту се мора да приступи једном другом начину, и влада је одиста приступила закључивању зајмова у ту сврху и ми смо већ изградили на тај начин зграду у дирекцију пошта и телеграфа у Скопљу, затим зграду пошта и телеграфа у Сплиту, зграду поште у Крагујевцу и зграде пошта на многим другим местима. И у редовном буџету предвидели смо суму, и из кредита за јавне радове од 4 милијарде динара влада ће такође извесну суму одобрити и за подизање поштанских зграда.

Господо, сада да видимо како стоји ствар са развојем телеграфске и телефонске службе. У том погледу ја сам већ казао да кад бисмо то посматрали кроз ону призму како те установе стоје и напредују у иностранству, нарочито у земљама напредног Запада, ми бисмо морали, лојално признајем, да кажемо да смо још заостали у том погледу за њима; али ако посматрамо развој наше телеграфске и телефонске службе кроз призму наших прилика онда можемо казати да смо и у том погледу много учинили, нарочито у последње време.

Нарочита пажња се обратила на телефонску службу. У целом свету се показује у последње време да телефонска служба тежи да замени телеграфску службу. Телеграфска служба, наиме, не показује неко нарочито опадање, али она стоји на истом степену и не показује да се развија даље, што значи да свет прибегава све више теле-

фону којим некако лакше преноси вест, могуће и већ због тога што сам човек по својој природи хоће да осети путем телефона и глас и додир онога и са оним с киме говори. Зато се појавила тежња да телефонска служба у великој мери и јако замени и саму телеграфску службу и да заузме прво, главно, место у тој врсти саобраћаја, запостављајући донекле телеграф. Краљевска влада је водила рачуна и о томе и предузела је све потребне мере да се те установе што више развију и да телефонију код нас што више унапреди. При том смо нарочито водили рачуна о самом развоју туризма, јер туризам треба да да нашој земљи знатне приходе; а нашу земљу са њеним природним лепотама, којима она обилује, да искористимо, и то што обилније, како бисмо могли што више страног новца да добијемо у нашу земљу. Зато се, господо сенатори, велика пажња обратила телефонској служби, нарочито на нашој јадранској обали пошто она претставља бисер нашег Јадрана. А с обзиром и на то, што је Влада водила увек рачуна да тамо где су крајеви пасивни, где је сиротиња и беда, да се најсиромашнијем свету олакша живот и притекне у помоћ. Отуда, смо приступили изграђивању великих аутоматских централа и аутоматских мрежних група дуж целе наше Јадранске обале тако да је изграђена аутоматска телефонска група која је повезала сва околна мала места у Сплиту, затим и у самом Дубровнику, а сада смо предвидели ове године и изградњу аутоматске телефонске групе на Сушаку. На томе се неће стати. Затим, господо, изграђена је и проширена аутоматска телефонска група у Љубљани, онда, господо, у самом Београду проширује се аутоматска централа, ја знам да вас то интересује те вам дајем обавештења, јер многи људи у грађанству у последње време се жале да у Београду не могу да дођу до телефона. То је због тога, што наша аутоматска централа није више у могућности да дадне потребан број телефона, јер је свака телефонска централа предвиђена са извесним одређеним бројем бројева, а аутоматска београдска централа већ је попуњена и више не може да даде нових веза. Зато се сада подиже аутоматска централа једна за Каленићево Гувно, а друга за Сењак. За месец дана, месец и по оне ће бити пуштене у промет, тако да ће се са те стране потреба задовољити. Затим се довршава и сама телефонска централа у Земуну тако да ће сада после 20 година Земун бити потпуно аутоматски спојен са Београдом и чинити и у том погледу једну целину као и у административном. А ускоро ће се изградити и аутоматска телефонска група у Панчеву, тако да ће и оно ове године постати саставни део Београда. (Узеир Хасановић: Ја бих желео да напоменем и Сарајево, јер се преговара ево две-три године о томе. — Спира Хаџи-Ристић: Шта је и са Скопљем?)

Господо сенатори, када сте та питања упутили, пошто Краљевска влада правилно увиђа те проблеме, ја мислим да ћемо из ових кредита јавних радова, управо ја смем да вам изјавим јер знам, добро сам упућен у те ствари, да ће се приступити изграђивању аутоматских централа и у Скопљу и Сарајеву.

Господо сенатори, има још једна важна грана која стоји под Министарством пошта, телеграфа и телефона. То је радиофонија. И у погледу ради-

офоније Влада др. Милана Стојадиновића показала је једно разумевање тако да се и у том погледу учинило једно знатно напредовање. Ја ћу објективно да признам пред вама да има и ту још много да се уради. Али исто тако ми ту не можемо да радимо са редовним буџетским сретствима, јер су то огромни радови који коштају много и то један појас народа не може да издржи, појас народа који је требао да издржи прошли рат, па после тога обнову целокупне државе после тога разорног рата. Зато мора да се приступи тим радовима опет путем других сретстава. Видите, господо, ми смо ипак много у том погледу учинили. Док смо раније имали радиофонску станицу у самом Београду која је била по својој јачини толико незнатна, успело се у последње време и под Владом др. Милана Стојадиновића да је та станица подигнута на степен јачине од 20 килвата, поред тога подигнута је и краткоталасна радио станица, затим се изграђује и једна друга краткоталасна станица од 10 килвата, која ће бити чисто државна и која ће се подићи у Земуну, а за коју ћете ви у Финансијском закону дати Министру пошта, телеграфа и телефона овлаштење да може закључити зајам од 3 и по милиона динара за подизање те радиостанице.

Господо, ми код радиофоније истина стојимо готово на последњем месту у Европи. После нас долази Грчка и Албанија. Албанија као држава и по своме броју становника, а и према свему другом не би требало да се упоређује с нама, а међутим и Грчка, кад се узме какве је политичке прилике она имала у последње време и она не би требало да долази у поређењу са нама тако да ми треба лојално да признамо да стојимо готово на последњем месту. То не значи међутим да се код нас није ништа на томе пољу радило. Проблем се је правилно уочио, његова се важност правилно оценила и ми знамо шта значи радиофонија као посредно сретство за усавршавање просвете, културе а и пропаганде, која није само политичка. Ми смо свесни да је она нама потребна и у одбрани земље, јер смо у последње време пратили догађаје и у Шпанији и на Далеком Истоку, те знамо да радиофонија игра важну улогу у одбрани земље. Ми не испуштамо из вида важност овога проблема.

Ми знамо шта значи наша пропаганда на северу у Дравској бановини, знамо са којом се пропагандом она тамо сукобљава и потребно је да у томе погледу много учинимо, да сузбијемо инострану пропаганду путем наше радиофоније, путем наше живе речи, која иде преко наше чујности, да развијамо нашу националну пропаганду у свима правцима и да сузбијемо пропаганду из иностранства. Тако, господо, ја мислим да ће се у току ове године наћи једно решење, јер ви знате да се питање радиофоније налази у стадијуму решавања, на коју ће се базу да постави, или да се потпуно етатизира или да се усвоји неки мешовити систем, или да се да у приватне руке, неком акционарском друштву ради експлоатације. Та су питања на дневном реду, на решавању, и ја, господо сенатори, могу да вам кажем да треба да будете потпуно спокојни, да ће Краљевска влада, као што је и досада многа тешка питања решила, и у томе случају наћи такво решење које ће најбоље одговорати интересима првенствено на-

ше државе, а затим наше националне пропаганде у стварању потпуног духовног јединства нашег југословенског народа.

Господо, других важнијих проблема у Министарству пошта, телеграфа и телефона нема. Само још треба да вам кажем да Министарство пошта увиђа, као што сам мало пре навео, ону тежњу телефоније да заузме прво место у преносу свих вести и у трговачком и у економском нашем саобраћају. Краљевска влада увиђа да ове телефонске везе, које иду кроз ваздух, нису довољне и не могу задовољити потребе нашег саобраћаја и не могу задовољити исто тако ни потребе наше земаљске одбране. Краљевска влада то јасно увиђа и због тога она из тих разлога хоће да приступи изграђивању кабла као најважније везе од Београда преко Марибора са Западом. Наша држава има и ванредан географски положај, она је тако срећно постављена да сама по себи служи као најподеснија за транзит између Запада и Истока. Државе Запада и Истока иако нису расположене према нама и ако не би хтеле радо да се служе транзитом преко наше државе, оне су и поред тога принуђене да се служе транзитом преко наше земље зато што она има један изванредно повољан природни географски положај, јер је постављена тако да преко ње иду најкраће везе целога Запада са целим Истоком.

Господо, Краљевска влада увиђа с једне стране да ваздушне линије не могу да приме тај саобраћај како спољни, транзитни, тако исто и унутрашњи, и тежи због тога изградњи каблова. С друге стране и због самих интереса земаљске одбране Краљевска влада хоће да приступи решењу питања кабловских веза и да то питање реши. Вама је свима, господо, познато — то не треба нарочито истицати, — шта значе у случају земаљске одбране брзе добре везе поштанске, телефонске и телеграфске. То значи, господо, за пола добитак рата. Ви знате колико је држава и народа у историји изгубило своју независност и колико је држава нестало са карте због тога што на одређено време нису стигле вести и према томе у одређеном простору и одређеном времену ни сама војска није могла да се креће и да добије на тај начин оне резултате које би иначе дала да је на време добила саме вести. Ви знате, господо, с обзиром на модерна техничка сретства и оруђа која ће се сигурно употребити приликом будућег рата, ако би наступио, чему се не радујемо, али морамо бити спремни за сваку евентуалност, — шта значе ваздушне линије. Све оно што виси у ваздуху у будућем рату нема никакве сигурности да ће се моћи сачувати и одбрани. Ми смо у том случају сигурно изложени тој опасности да једнога дана останемо без веза. И због тога Краљевска влада јасно то увиђа и тежи да те све везе сакрије што дубље у земљу и на тај начин обезбеди како напредак и просперитет у трговачком и економском погледу, тако исто да има већу сигурност у случају одбране земље. Стога то кабловско питање не треба посматрати како је у последње време посматрано само кроз меркантилистичке наочари, гледајући само у профит. Једно тако важно питање, питање од примарне важности, ми не можемо решити правилно зато, што је наша јавност у последње време настројена најалост само меркантилистички, и нико не гледа у

њему битни животни интерес државни, него увек тражи да види и измишља и говори како ће ту бити неке нарочите зараде и злоупотребе. Међутим, Краљевска влада је имала куражи да реши многа друга питања. Она је потпуно сигурна у своју савест, сигурна је у тачност својих послова. Она је исто тако свесна тога да је позвана да води рачуна о најбитнијим и најважнијим народним интересима и због тога она се неће освртати ни лево ни десно, већ ће ићи право, и ово ће питање решити на корист државе и народа онако како је решила и многа друга питања (Одобравање на десници.)

Ја сам дао експозе о Министарству пошта, телеграфа и телефона у Народној скупштини. Ви сте сви, господо, људи који управо стварате јавни политички живот у нашој земљи. Ви сте сигурно то пажљиво пратили и упознати сте са свима другим стварима које су од мањег значаја. Ја сам овде изложио ове најважније ствари, а иначе имам написан експозе, па ако би се ко од господо интересовао, нека ми упути питање и ја ћу му одговорити. А сад вас молим, господо сенатори, да са овим додатком који сам вам овде изложио, изволите примити буџет Министарства пошта, телеграфа и телефона. (Аплауз и одобравање на десници.)

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Pošto nema više prijavljenih govornika, pretres je završen. Pristupamo glasanju. Glasaće se po partijama, sedenjem i ustajanjem.

Molim g. izvestioca da pročita partiju 735.

Izvestilac Fran Smodej pročita partiju 735.

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Gospoda, koja primaju pročitanu partiju neka izvole sedeti, a gospoda koja ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi). Pošto većina sedi, objavljujem da je partija 735 primljena.

(Za ovim je Senat, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji — u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Senatu — primio većinom glasova ceo budžet rashoda Razdela XII — Ministarstva pošta, telegrafa i telefona, i to od partije 736 do zaključno partije 766.)

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Objavljujem da je Senat primio predlog budžeta Ministarstva pošta, telegrafa i telefona.

Prelazimo, gospodo, na Razdeo XIII — budžet Ministarstva poljoprivrede. Reč ima g. Ministar poljoprivrede.

Министар пољопривреде Светозар Станковић: Господо сенатори, Министарство пољопривреде има у свом раду на унапређењу пољопривреде јасно одређен програм. Овај његов програм и његови правци рада могу се видети из прошлогodiшњег мога експозеа. Експозе на овај буџет, који је пред вама, допуњује у неколико тај програм и даје извештај о оном што се ради и што је од тога изведено и постигнуто. Да бих, господи сенаторима, олакшао упознавање са материјалом тога експозеа, ја сам га штампао и он је дат на расположење господи сенаторима још пре претреса буџета Министарства пољопривреде.

Рад Министарства пољопривреде могао се крећати у границама буџетских могућности које су, у сразмери потреба, доста ограничене. Са ограниченим средствима требало је рационално распола-

гати да би се постигао што бољи ефекат. Овде морам да нагласим да, осим Министарства пољопривреде, и бановине имају дужност да раде на унапређењу пољопривреде. Закон о банској управи даје бановинама у том правцу широке компетенције. Са овом констатацијом морам да признам и то да и бановине располажу са све мањим материјалним могућностима, а у неким су те могућности спале на минимум. Министарство их у том према својим могућностима помаже. Водећи рачуна о свима овим околностима, а да би ограничена средства Министарства и бановина дала што боље резултате, требало је, пре свега, разграничити делатност између Министарства и бановина да не би сви радили једно те исто, а Министарство да не пусти из вида оно што је најважније и да оно узме на себе оно што бановине не могу да раде. Министарство би погрешило да се бави оним што оно не би могло успешно да ради. То су послови локалне и теренске природе, то су појединачни и ситнији случајеви, то су послови већином техничке природе.

Резимирајући ово, могло би се рећи да Министарство треба да се бави пословима и питањима општијег карактера, а то значи да оно треба да се бави проблемима аграрно политичким, а бановине треба да се баве пословима техничким, управо извођењем оних мера које Министарство узме у свој програм рада. На овој основи може се најрационалније извршити подела рада између Министарства и бановина, а то значи да ће на тај начин моћи да се са расположивим средствима постигне и најбољи резултат. На овај начин Министарство се неће изгубити у појединостима, а бановине ће добити подршку и потпору у оном што оне саме не би могле ни у ком случају да створе, а што је основа свему у пољопривреди, што је покретач свега у привредној радиности, а то је питање уновчавања производа, то је питање цена.

Ми смо, господо, извозна аграрна земља, и у погледу продаје и уновчавања аграрних производа ми зависимо од иностранства. Кад ми говоримо о унапређењу наше пољопривреде, онда питање цена долази на прво место. Немојмо се заваравати да се са слабијим ценама производа може унапредити наша пољопривреда. Сви напори у таквим приликама остаће узалудни. Може држава да троши на пољопривреду колико хоће, без добре продаје производа неће постићи много. Ако ћемо да унапредимо нашу пољопривреду и нашег земљорадника, онда наши напори морају да иду пре свега на то да се обезбеди добра продаја производа. Ту дакле треба обезбеђивати тржиште за наше производе, а како је ту реч о иностранству, морамо повољним уговорима пре свега обезбеђивати што бољу продају наших пољопривредних производа. Паралелно са тим морамо радити на томе да са квалитетом производа задовољавамо захтеве купаца и потрошача наших производа. Ово су две тачке наше аграрне политике које чине основу сваког програма и сваког плана рада Министарства пољопривреде, и то су питања са којима ово Министарство има пре свега другога да се бави, а разуме се, да ту има и питања која су такође важна а, строго узето, не спадају у тај комплекс, као што су на пример питања заштите стоке и усева од болести и штета, питања пољопривредне наставе, задругарства итд.

Свима је познато колико се садашња Краљевска влада брине око пласмана наших аграрних производа у иностранству. Готово никад и не престају трговински преговори са појединим земљама. Благодарећи активности у овом правцу, ми немамо великих тешкоћа са продајом наших производа и поред свих сметњи и ограничења које ометају слободну размену робе између држава. Ако се и покажу тешкоће, као на пример у клириншком промету, оне се новим аранжманом уклањају.

Краљевска влада не задовољава се само повољним пласманом наших производа у иностранству. Она иде и даље и проводи једну политику која има задатак да од повољне цене имају корист широке масе земљорадника. Успех владине аграрне политике не би био потпун кад би од повољних цена имали корист други а не земљорадници. Овом делу привредне политике поклања се нарочита пажња. У организацију наше трговине пољопривредних производа укупан је један механизам који има двојак задатак: да на једној страни у пуној мери искоришћује аранжмане са страним земљама и све повластице које нам они обезбеђују, а са друге стране да користи, које одатле излазе, спроводи у што већој мери до самих произвођача земљорадника.

Министарство пољопривреде нарочито се стара, у најинтимнијој сарадњи са Министарством трговине и индустрије и са његовим установама, да од постигнутих цена у иностранству што већу корист виде наши земљорадници. Ово је најсигурнији пут да се не само одржи него и увећа наша аграрна производња и то је основа на којој ћемо успешно моћи да извршимо и квалитетно усавршавање наших аграрних производа. Ако нам за све потребе, које одатле извиру, не стоје на расположењу довољна новчана средства из државних буџета и буџета бановинских, ми се помажемо другим изворима, у које спада пре свега Призад и Завод за унапређење спољне трговине, Отсек за сток, ранији уред за контролу извоза стоке, затим од прошле године бановински сточни и ветеринарски фондови (закладе), даље засебни фондови за уљарице, памук, свиларство и рибарство. Без ових ванбуџетских средстава Министарство пољопривреде било би веома скућено у своме раду.

Активност овога Министарства моћи ће у скором времену још знатно да се појача средствима великог унутрашњег зајма на коме ће у извесној мери партиципирати и ово Министарство. А ни то још није све. Могли сте да читате ових дана вест у новинама да је у привредно-финансијском комитету министара примљена 5 марта Уредба о силосима. Могу да изјавим да се том Уредбом предвиђају за подизање силоса много већа средства од оних која су предвиђена § 68 овогодишњег Финансијског закона. Кад се ова Уредба спроведе у дело, у шта ја немам разлога да сумњам, онда ће наша земља у погледу на модерна сместишта аграрних производа бити међу првим земљама. Кад се изгради предвиђена мрежа силоса, то ће дати потстрека да се брзим темпом врши т.зв. типизација наших најважнијих аграрних производа, а осим тога створиће се основица за ломбардовање ових производа у великим размерама, што ће по-

вољно утицати на цене и олакшати продају ових производа.

Као што сте из овог кратког излагања могли да видите, господе сенатори, чине се максимални напори да се у границама могућности постигну што већи и општији резултати у нашој пољопривреди. При томе се стално траже и нове могућности не очекујући све од самог буџета на који се са свих страна постављају све већи захтеви.

Сам буџет Министарства пољопривреде ипак је у последње две године у порасту и ако не сразмерно са укупним повећањем државног буџета.

Садашње повећање овога буџета износи укупно 16,500.000.— динара а у прошлој години, која сада истиче, повећање је износило 14,500.000.— дин. Од садашњег повећања од свега 16,500.000.— динара треба најпре одбити 1,500.000.— динара на најновије повећање припадности чиновника и службеника те тако повећање износи стварно око 15,000.000.— динара. Од 110,000.000.— динара у овој години повећан је тако буџет Министарства пољопривреде на 125,000.000.— динара. Како је предлог државног буџета повећан (без повећања припадности) за више од 1 милијарду 200 милиона динара према садашњем буџету, од овога повећања пољопривреда је добила, како се види, тек нешто више од 1%.

У личном делу буџета има 41 ново место, и то 11 нових ветеринара, са којима ће моћи да се попуне сви срезови, а 30 места је предвиђено за нове установе, које су подигнуте и уређују се. Од повећања на материјалне расходе 300.000.— динара је за сточне селекцијске станице за унапређење коњарства путем субвенционисања приватних пастува, чиме ће се број приплодних грла знатно повећати, предвиђен је нов кредит од 3,000.000.— динара; за сузбијање сточних зараза 3,000.000.— динара; расход Класне лутрије повећан је за 6 милиона 300.000.— динара због предвиђеног исто толиког повећања прихода; од овога повећаног расхода 4,000.000.— динара иде у фонд за помагаче задругарства, према новом задружном закону; за банске управе повећани су расходи са 700.000.— динара и исто толико повећани су расходи у државној пољопривредној заклади.

На крају морам да скренем пажњу и на то да према предлогу Финансијског закона добијамо и две нове пољопривредне установе: Завод за испитивање пољопривредних справа и Овчарску станицу у Госпићу, које ће у наредном буџету ангажовати нове издатке. То је осим онога што ће наша пољопривреда добити ван буџета за подизање силоса и из новог унутрашњег зајма.

Молим г.г. сенаторе да изволе примити предложени буџет Министарства пољопривреде. (Аплауз и одобравање на десници).

Potpredsednik dr. Đura Kotur: Има рећ senator g. dr. Fran Schaubah.

Dr. Fran Schaubah: Gospodje senatorji, najresnejša in najlepša točka današnjega ekspezeja gospoda ministra za poljedeljstvo je brez dvoma bil oni del, v katerem je govoril o sanaciji našega zadružništva. S tem je rešen velik problem, katerega se je lotila naša država in naša vlada, ki dela po svojem programu in načrtu, problem, ki nam je grozil, da nas zaduši in ki je končno rešen v prid našega zadružništva. Zaraditega mi je bilo zelo žal, da je v generalni

debatii gospod senator Pucelj si dovolil kritiko akcije naše banovine za likvidnost zadružništva v Sloveniji, kritiko, kakršna ni običajna. Mi smatramo to za gospodarsko vprašanje, katerega naj se ne loti politik in do katerega naj politik drži primerno distanco. Mi smo tudi vso to vprašanje tretirali zgolj z gospodarskega stališča od začetka do kraja. Prav naša akcija je bila usmerjena za vse zadružništvo brez razlike in ko je splošna akcija centralne uprave bila uspešna, se je začela še specijelna akcija banske uprave.

Pred enim letom sem v banskem svetu v Ljubljani nastopil in pojasnil težki položaj našega zadružništva ter izrazil željo, da država in banovina pomoreta in doprineseta svoj del k sanaciji odnosno likvidnosti zadružništva. To se je zgodilo.

Mi v naši banovini imamo 1140 zadrug, od katerih je 712 učlanjenih v Zadružni zvezi ali v Zadružnem Savezu, kakor vi pravite, ostale pa so včlanjene v Zvezi slovenskih zadrug in manjše število še v drugih savezih. Struktura teh savezov je različna. Članice včlanjene pri Zadružni zvezi dajejo kredite direktno kmetom, seljakom, odvišni denar pa oddvajajo svoji centrali, Zadružni zvezi v Ljubljani. Struktura Zveze slovenskih zadrug je druga. Naložbe Zveze slovenskih zadrug ne izvirajo iz istega vira kakor naložbe Zadružne zveze. Tako statistika pokazuje da smo koncem leta 1936. imeli pri Zadružni zvezi 196 milionov dinarjev naložb članic, dočim je imela Zveza slovenskih zadrug ob istem času samo 22 milionov dinarjev takih naložb. Torej, kakor vidite, velikanska razlika. Cela vladina in banovinska akcija je šla za tem da se vpostavi likvidnost zadrug. Ta cilj je sedaj dosežen z akcijo centralne vlade s tem, da je vlada dovolila lombardne kredite pri poštni hranilnici proti zastavitvi dobro-imetij pri Privilegirani agrarni banki kakor tudi državnih obveznic. Zveza slovenskih zadrug je s tem postala likvidna, ker je Zveza imela samo malo vsto naložb svojih članic in ni imela potrebe po posebni akciji. To je Zveza slovenskih zadrug priznala v svojem službenem glasilu in tudi „Jutro“ je pred enim mesecem poročalo, da so Zveza kakor tudi njene članice likvidne. (**Dr. Drago Marušić:** To nije točno!) Zadružna zveza pa s tem še ni postala likvidna in to radi tega, ker je imela 196 milionov dinarjev dinarja članic naloženega pri Zadružni gospodarski banki in ta denar je bil zamrznjen. Obstojala je nevarnost za te naložbe pri Zadružni gospodarski banki in pri drugih zavodih, kjer je imela tudi naložbe. Rešiti ta denar in vrniti likvidnost, to je bil cilj in namen posebne banovinske akcije. In to se je doseglo. Za to akcijo se je potegovala samo Zadružna zveza, ni pa se potegovala in se ni udeležila nobenega koraka Zveza slovenskih zadrug! Ona je imela možnost, da se pridruži tej akciji, in mi bi bili gotovo sodelovali in jo podprli, toda ona tega ni napravila. (**Ivan Pucelj:** To ni točno! Na banovini leži vloga Zveze slovenskih zadrug!) Da, pozneje ste napravili vlogo, post festum! Jaz sem vendar član vodstva Zadružne zveze in to vem. Ni se udeležila akcije in ni sodelovala. Mi smo morali osredotočiti svojo akcijo glede onih naložb, ki smo jih imeli pri banki. Ugotavljam torej: prvič, da je bila započela akcijo Zadružna zveza in ima samo ona zaslug, da je bila njena prošnja ugodno rešena in postala likvidna, in drugič, da banovina ne trpi s tem nobene škode kakor je to bilo tukaj predstavljeno. Zveza daje banovini

realno protivrednost, da si ta protivrednost ni likvidna, pač pa je realna, ker ima realno podlogo (**Dr. Drago Marušić:** To su dubioza!) Ne, to niso dubioza, to je realna vrednost, samo da ni likvidna. Ako pa Zveza slovenskih zadrug še hoče voditi akcijo v tem zmislu, mi bomo gotovo sodelovali, dokler ne bo likvidnost podana. Še enkrat ugotavljam, da banovina ni trpela nobene škode. Ako bo kaj prispevala, bo samo pri obrestni službi, drugo bo pa poravnano, sicer ne vemo točno kdaj, toda odplačevanje se je že začelo in službeni razglas Zadružne gospodarske banke je že ugotovil, da bo prvi delež pri banovini v kratkem odplačan in da dobi ta del že letos. Ako bi pa banovina kaj prispevala za sanacijo Zadružne zveze, potem bi storila samo svojo dolžnost in popravila s tem ono škodo, ki so jo napravili in zagrešili prejšnji režimi. Ona pod minulim režimom ni dobila takih podpor, kot jih je dobivala Zveza slovenskih zadrug in to niti revizijskih podpor niti podpore za združno šolo, kjer se šolajo revni in nadarjeni kmečki fantje. Ako je torej banovina storila danes kaj v prid Zadružni zvezi, potem je storila samo svojo dolžnost, kajti znano je — *justitia est fundamentum regnorum*. Zato mislim, da ta stvar ni zaslužila take kritike kot smo jo slišali s strani gospoda senatorja Pucelja, temveč obratno, on bi bil moral to akcijo samo pohvaliti. Ako je državna uprava izposlovala to, kar je on lani, ako se ne motim in ako sem prav poudčen, tukaj zahteval potem bi bil moral izreči letos vladi zahvalo da je to napravila v cilju dosege likvidnosti našega združništva. Gospod Pucelj je govoril, kot da ne bi bilo denarne krize, kot da ne bi bilo gospodarske krize in kot da ne bi bili drugi zavodi v taki stiski kot pa je bil naš. Toda jaz mislim, čim manje se taka vrprašanja rešujejo drugod in na drugem mestu, temboljše za vas. Gospod Pucelj, Vi ste v Ljubljani sami podali kritiko svojega govora, ko ste izjavili, da če bi dali vsaj nekaj, potem bi nas hvalili, ker pa nismo dali ničesar, nas boste kritizirali. Toda to ni pravilno. Tako nepravilno zadržanje v gospodarskih vprašanjih je dvorezen nož in ne vem, ali ne zareže taka kritika nazaj v lastno meso. Povedal bi vam samo eno zgodbico, zgodbico o dveh bankah v Ljubljani. To sta bili „Slavenska banka“ in „Jadranska banka“. Slavenska banka je začela v javnosti borbo proti Jadranski banki in kakšna je bila posledica? Propadli sta obe. (**Ivan Pucelj:** Samo jedno pitanje, šta sam imao ja sa Slavenskom ili sa Jadranskom bankom?) Ne trdim jaz to, jaz sem navedel to samo kot primer. Mislim, da ste me razumeli in da ste videli, kako enostransko poročanje o gospodarskih razmerah škoduje. O gospodarskih vprašanjih je treba govoriti resno.

Mi pa smo Kraljevski vladi, posebno pa še njenemu predsedniku g. dr. Milanu Stojadinoviću hvaležni, da nas je rešil iz te krize, hvaležni pa smo tudi gospodu banu, da je imel pogum, da je pri tem vprašanju sodeloval. (Odobrovanje in ploskanje.)

Potpredsednik dr. Đura Kotur: Reč ima senator g. Ivan Pucelj.

Ivan Pucelj: Gospodo senatori, ja sam se javio za reč kod ovog Ministarstva ne da kritikujem njegov rad in njegov budžet, u koliko može biti zameraka da je suviše mali, nego sam se javio za reč, da vam iskreno kažem, zbog toga, jer se niko drugi ranije nije javio, pa sam smatrao da bi za ovako jedan važan resor Ministarstva poljoprivrede, kao što je poljopri-

vreda važna u našoj agrarnoj zemlji, bilo nezgodno da se niko ne pozabavi u ovom visokom Domu sa ovim budžetom.

Sutra će biti sedamnaest godina od kako sam položio zakletvu sa g. Spahom na Terazijama. On je ušao u Ministarstvo trgovine, ja u Ministarstvo poljoprivrede. Zbog toga se nisam bio javljao za reč, jer sam smatrao za mnogo neukusno da jedan bivši Ministar koji, možda nije mogao, ili nije Bog zna šta uradio, kritikuje svog naslednika. Ali, kako malo bolje poznajem ovu struku, pošto sam bio u Ministarstvu poljoprivrede 1921 god. 1922 god. i 1926 god. ja ću se ipak dotaći nekih tačaka iz područja Ministarstva poljoprivrede.

Moj uvaženi kolega, senator g. Jeremija Živanović govorio je i o stručnim školama, pa je između ostalog naveo da imamo u našoj zemlji tri srednje poljoprivredne škole, i to jednu u Križevcima, a dve u Srbiji, jednu u Valjevu, a drugu u Negotinu. Ja sam mislio da će prilikom te konstatacije moj uvaženi i uvek grlati i mnogoglasni drug g. Smodej reći: Eto, vidite kako se vi bunite, a mi Slovenci nemamo nijednu poljoprivrednu školu. (**Fran Smodej:** Ništa ja nisam kazao.)

Ja konstatujem gospodo senatori, da baš tu, gde sam očekivao njegov protest, gospodin Smodej ništa nije kazao, ama baš ništa. Čuli ste i sam nam tvrdi da nije baš ništa kazao. A znate li gospodo zašto? Jer nije vaša krivica, braćo Srbi, da ima u Srbiji dve srednje poljoprivredne škole, u Hrvatskoj jedna a u Sloveniji upravo ništa. Ja sam kao Ministar poljoprivrede bio osnovao jednu poljoprivrednu školu u Sloveniji i to baš u Mariboru, drugu u Valjevu, a treća je već postojala. Međutim, iz same partizanske mržnje da ne treba da postoji u Slovenačkoj srednja poljoprivredna škola pošto ju je osnovao taj davolski Ministar Pucelj kazali su nam, da nama u Sloveniji više konvenira niža poljoprivredna škola, a vi ovu srednju poljoprivrednu školu nosite gde hoćete. I tako je ta srednja poljoprivredna škola došla u Bukovo kod Negotina. (**Petar Bogavac:** Hvala Vam!) Gospodine Bogavac, ako ih vi hoćete odbraniti onda u tome nećete uspeti. Vi ste jedan veliki partizan. Ja Vas samo gledam i vidim kako sve na Vama titra kad mislite da je u opasnosti naš Milanče i Jereza. Međutim nije tolika opasnost, osobito u ovoj kući. (**Petar Bogavac:** Ali to je stara škola). Znam, ali ja sam bio Ministar poljoprivrede, a uz to mi morate priznati da imam dobro pamćenje i ja sam utvrdio ovo na čast Srbima, da Srbi nisu osnovali sve srednje poljoprivredne škole nego su im Slovenci sami dali jednu srednju poljoprivrednu školu i to zato, jer je to bila Puceljeva. (**Fran Smodej:** To je demagogija). A, tu ja Vama nisam dorastao. Ono što znadu naši popovi za vreme izbora, to ne zna niko.

Gospodo, Ministarstvo poljoprivrede ima jednu veliku manu, tako veliku manu da treba učiniti zamerku Gospodinu Ministru poljoprivrede, a i celokupnoj današnjoj vladi, što je u jednoj izrazitoj agrarnoj zemlji kao što je naša ovo Ministarstvo smatrano kao jedno pastorče, jedno siroto pastorče koje je izvuklo tako malu cifru od ovog strašnog broja milijardi. Kad se budemo i mi i vi izlečili toga suviše otrovanog partizanstva i kada se budemo sporazumeli, mada u tome nisam suviše veliki optimista, jer nismo ni tako daleko otišli da svi jednako nazivamo budžet već jedni kažu budžet, drugi bidže a treći proračun,

a kamo li da bi rešili jesmo li troje ili jedno — ali kad rešimo te probleme, ja sam uveren da će pored Ministarstva vojske i Ministarstvo poljoprivrede biti jedno onakvo Ministarstvo za koje ćemo svi jednoglasno glasati. Sada je međutim to smatrano kao jedno malo Ministarstvo, a ja ništa ne očekujem da će Gospodin Ministar poljoprivrede dobiti nešto od ovih 4 milijarde. Ja smatram da je to samo barut za izbore. Za izbornu agitaciju kažu da ste već više od polovine potrošili a sve se operiše sa mostovima, bolnicama, melioracijama, građevinama i t. d.

Ali ja mislim, gospodo senatori, da bi g. Ministar morao izvući otuda jednu poveću sumu. Jer čime može država najviše da pomaže zemljoradnju a time i zemljoradnika? U nekim predelima sa člancima, predavanjima itd. a u nekim predelima gde smo se sami podigli na viši stepen, kao što je to slučaj u Dravskoj banovini, predavanja i škole u tim stvarima su dobra stvar, ali ipak ne mogu sve da učine što je potrebno. Danas smo došli već na onaj drugi stepen, gde treba stvarno faktično seljaka potpomagati time, da ga država podupire tako da seljak može podići neke ekonomske sprave, da mu država dađe neke alate i druge pripomoći, tako da seljak može podići rupe za osoku, onda da može podići dobra dubrišta, a još više je potrebno u stočarskim predelima, gde nema voćarstva i drugih poljoprivrednih grana nego gde se goji samo stočarstvo, da ga država pomogne sa silosima.

Ja sam bio slobodan, gospodo senatori, da o tim stvarima govorim u Finansijskom odboru, govorio sam o tom što sam činio u svojoj praksi, jer sam sâm podigao uzorno dubrište, jednu veliku jamu od 50 ili 60 kub. metra, a ove godine sam podigao jedan silos sa tri predela, kakvi se silosi nalaze u Bosni, u Sandžaku u Crnoj Gori i drugde, dakle u brdskim krajevima, da ne bi hrana propadala zbog toga što ju je ili mraz ofurio ili strada od kiše. Ja sam na taj način uspeo, gospodo, da postignem odlične rezultate u toj stvari i da ne trpim nikakvu štetu. Ja neću o tom dalje da govorim, samo ću navesti što sam postigao u svojoj praksi, od čega imam velike koristi, pošto sam ja sa ovakvim jednim dubrištem, sa ovakvom jednom rupom za osoku, sa gnojenjem uspeo, da mogu imati mesto 10 glava na istom prostoru i na istom imanju 16 glava. To znači, gospodo senatori, intenziviranje poljoprivrede. To se neće moći postići samim predavanjima. Radi toga bi država trebala da izradi planove i da potpomogne seljaka time da dađe i novaca. Seljak je toliko konzervativan još i danas, da na predavanje mnogo ne daje. Bilo je dosta predavanja, ali seljak za ta predavanja nije mnogo mario. Za tu svrhu trebalo bi dosta materijalnih sretstava i kad bi imali bar 10 miliona za dubrišta, a 10 miliona za drugo, ja bih onda to sa oduševljenjem pozdravio i rekao bih da je Ministarstvo poljoprivrede na dobrom putu.

Jest, gospodo senatori, škole su dobre, ali još su bolji kursevi. Seljak koji ostaje na zemlji ne može za kratko vreme mnogo naučiti, a nekoji odlaze u činovnike.

Malo ko se vraća kući, pa sam hteo da napravim jednu sugestiju. Kada se primaju takvi daci u školu, treba prvenstveno voditi računa da se primaju ona deca o kojima se ima neke garantije, neko uverenje da će se posle školovanja vratiti na svoje dobro. Samo tako možemo unositi kulturu u narod. Međutim, kad

ta deca idu u te škole samo zbog toga što nije bilo uspeha u gimnaziji ili drugoj školi da se zaobidu propisi, kao što se sada radi sa građanskim školama, kao i sa drugim stručnim školama, bilo bi na svom mestu da se jednim propisom spreči dolazak u stručne škole onim koji neće da upotrebe svoju spremu u slobodnim zvanjima u životu.

Drugo jedno pitanje. Ja sam ovih dana čitao o kratkim kursovima na selu. Čitao sam o onim kursovima koje drži inženjer g. Đorđević, koga i inače poznajem kao vrednog dečka. On tamo drži kurseve od pet minuta sa kratkim predavanjima. Seljak se umara i ne može da shvati materiju kod dugih predavanja. Seljaku treba davati šlagere. Inženjer g. Đorđević otvara odmah diskusiju i veli: „Sada, ako ste razumeli, recite šta ste razumeli. Oni koji nisu razumeli ili žele nešto znati u vezi sa predavanjem neka postavljaju pitanja”. Seljaci zatim postavljaju razna pitanja i tako vode diskusiju, pri čemu je uspeh sigurno veći.

Godine 1932, po želji pokojnog Kralja, ja sam bio na terenu, onda kada je glad bila u Vrbaskoj banovini, pa sam obišao i jednog muslimanskog seljaka, vrlo imućnog seljaka, čije se imanje nalazi 6 kilometara van Banje Luke. Vrlo lepo imanje, nekih 25 dunuma, a ima 22 glave stoke, većinom sitne stoke. Međutim, tamo su trapiste koji imaju 63 montofonskih krava, koji su imali monopol mleka. Upitao sam toga seljaka: zašto imate takvu stoku, je li vam poznat manastir i krave koje tamo imaju? On na to odgovara: „Ali, mi ne možemo držati takve krave, pošto naši stari ne dadu, pošto treba mnogo para”. Pitao sam ga da li se interesuje za racionalnu privredu i upotrebu dubriva. Video sam iza zgrade dubrište, kao i to da se uspešno time služio i primenjivao ga u svome gazdinstvu. Kad sam ga pitao o mleku, koje je tada u Banja Luci bilo 3 dinara i rekao: šta bi okolni mlekari u Mariboru, Ljubljani i Ptuj radili kad bi imali tako povoljne prilike, on je opet odgovorio: „Pa nama stariji ne dadu“.

Dakle, gospodo, taj konzervativizam, o kome sam govorio, primetio sam i tamo na terenu. Stoga je potrebno držati kratka predavanja, od čega će se imati više koristi.

Sem toga, mislim, da bi trebalo izraditi plan i planski postupiti. Istina, vi možete na to upitati: a zašto vi to niste radili? Ja ću vam odmah odgovoriti, da su tada bile drukčije prilike nego danas. Mislim, trebalo bi planski podeliti izvesne pokrajine u pogledu privrede, tako da ne budu tamo vinogradi gde je tlo sposobno gde može da uspeva svaka druga kultura, a tamo gde je zemljište tako da se ništa drugo ne može iz njega izvući nego vino, treba gajiti vinograde. Razumljivo je kada u siromašnim krajevima, kao što je Dalmacija, gde uspeva samo loza, vidimo vinograde, ali me srce boli kada vidim u Banatu pored lepe oranice vinograde. Tu se može dobiti pšenica ili kukuruz, a ne samo vino.

Zašto da se bavimo proizvodnjom vina. Imate, gospodo, predela u Dalmaciji, u kojima ne možete zamisliti, da bi raslo makar nešto za kozu, ali vino tamo vrlo dobro uspeva. Prema tome u tom pogledu trebajte, Gospodine Ministre, nastojati da se u onim pokrajinama, u kojima dobro uspeva vinogradarstvo, gaji vinogradarstvo a oranice da su oranice. (Jedan glas sa desnice: Ali onda i u Mariboru da se ne sme ništa sejati, nego samo vinova loza, a ne krompir ili nešto

drugo, ako se to traži samo za Dunavsku banovinu). Imate predela gde ne može da uspeva ni krompir. Ja sam napisao jednu humoresku i označio taj kraj u pokrajini, da su oranice sazidane, a kad su oranice sazidane, vi znate kako to izgleda. Idite u naše Haloze, idite u Dalmaciju, pa nećete onda tako govoriti, ili idite na Hvar. (Glas sa desnice: Svuda sam bio!). Ja mislim da ima mnogo što šta među nama što je nezgodno da dolazi baš od toga, što se suviše malo poznajemo. Kad bi i vi, koji me nekad mnogo hladno gledate, kad se svadam sa mojom četvoricom prijatelja sa desnice, došli u Velike Lašče, videli bi moju baštu, pa bi videli da sam ispravan čovek, koji ne može ni u politici biti zločest, kao sada kad me sa uskim i otrovnim partijskim očima posmatrate. Ja vas pozivam i prijateljski ću vas dočekati pa ćete videti da ćete se prijateljski osećati.

Gospodo, ja neću da vas zamaram a neću ni suviše mnogo da vas zabavljam. Znam da mnogo simpatija uživam na vašoj strani, ali vam je to teško priznati javno, jer Smodej ne voli to da čuje, a kamo li kad bi neko od njegovih ljudi još čuo da volite Pucelja. Ali stvar tako stoji. Ja ću završiti, samo još moram da se pozabavim sa nastupom novoga kolege g. Šaubaha, sa njegovim govorom ovde i sa njegovim govorom u Banskome veću u Ljubljani. (Dr. Fran Šaubah: Možete citati moj govor!). Molim vas nemojte biti nervozni. Opipajte prvo puls. Ja sam vas g. doktore lepo slušao, pa mislim da sam time zaslužio, da se revanširate. Samo jednu kratku konstataciju. Gospodina kolegu Šaubaha nisam, nažalost, poznavao premda je on za vreme rata poznavao moju kuću, jer je bio u izvesno vreme u Velikim Laščima. Ja ga nisam video dok nije došao u Beograd i u ovu kuću. (Fran Smodej: Vrlo važno!). To je vrlo važno zbog toga, gospodine Smodeju, što ću sada reći ovde. G. Šaubah je iz predela, o kome sam juče u drugoj formi sa dovoljnom ozbiljnošću i ljubavi govorio i g. Šaubah nam je kao svaki njegov zemljak, koji dolazi iz toga predela naše žalosne otadžbine, mio, mogu reći najmiliji, pa me je bolelo, kad sam pročitao njegov sastav i njegov govor u Banskome veću.

Jedan koruški zemljak, nama podjednako mio, mogao je da malo pripazi da te simpatije neograničene ostaju i dalje. On je mogao uskogrudno partizanstvo ostaviti g. Smodeju kome i onako treba ta materija, jer ne može stalno da nas gnjavi sa ovim dosadnim upadicama. (Fran Smodej: On ima narod za sobom, a vi ga nemate). Meni je veoma teško, g. Šaubahu, da niste vi zauzeli taj stav, jer bi bili među nama kao neki jezičac na vagi, onako malo smireniji. Sada vam je i onako otišla vaša uža otadžbina, znam vama je teško, i meni je, pa mi je to više žao što niste to učinili. Vidite ono što ste učinili, one stvari kao što ste tamo govorili i kao što ste hteli ovde da uveljavate, to nije bilo lepo. (Fran Smodej: Pitanje je da li je to bilo tačno.) Tačno? Tačno je da je uzeto 63 miliona i da ste dali sve svojoj Zvezi. Vidite kod ekonomskih i finansijskih pitanja nema granica između vaših i naših i onih koji pripadaju trećima. Ekonomski život i finansijski život ne može se ograničiti na partiju, ne može se ograničiti na značku. Gospodo moja, to je kao kad voda poplavi, kad nadolazi voda, ona poplavi sve kuda god stigne i nema tu neke granice između oranice gospodina Boga, oranice g. Pucelja ili nekog drugog. Voda ne štedi nikoga. Ovo važi i u ekonomskom životu. Kad treba da se to is-

pravi, treba ispraviti po istom principu i meri prema kojoj se i desilo. Vidite, gospodo, prema tome što oni rade. Za vreme našeg režima bio je ban u Dravskoj banovini moj prijatelj Marušić. Trebalo je onda razdeliti pomoći. Kako smo ih mi delili? Samo našima? Bože sačuvaj! Primljeno je 9 miliona, od toga je dodeljeno Zvezi u Celju 4 miliona, klerikalnoj zadruzi u Gornjoj Radgoni 3 miliona a nekoj socijalističkoj zadruzi, nekom konzumnom društvu dva miliona, dakle 4 prema 3 prema 2. Je li istina, g. Smodeju? (Fran Smodej: Istina je.) Dakle, vidite, da mi nismo takvi partizani kao što ste vi, i ja ne bih mogao ni da saradujem u nekom režimu koji bi tako postupao. Ali, mnogo grehova koje je g. Smodej počinio, palo je na mene i na nas.

Gospodo, vi svi znate da sam ja dobroćudan čovek, a dobroćudni ljudi brzo zaboravljaju i ne mogu da mrze.

Ovih 63 miliona trebalo je upotrebiti za sve za drugarstvo, to smo mi i tražili. (Ministar bez portfelja dr. Miho Krek: Ništa nije traženo.) Jesmo, tražili smo, pretstavke su kod vas. (Dr. Fran Šaubah: Jeste, ali post festum. — Ministar bez portfelja dr. Miho Krek: Ali kad sam ja zamolio Gospodina Bana Marušića za pomoć onda je on rekao da ćemo dobiti kad budemo glajhšaltovani.) Ja to znam. G. Šaubah je bio toliko ljubazan i rekao je da je to došlo post festum. Ali ta reč „post festum“ ne postoji, zbog toga jer kad se taj post festum desio i zajam nije bio upisan, niti su bile podignute pare, a još manje su bile date Zadružnoj zvezi. Drugo: kazao je da je Zveza slovenskih zadruga izjavila da to ne treba. To kažemo i mi; naša Zveza ne treba, ali trebaju njene članice, trebaju kreditne zadruge koje su kod nje učlanjene. One trebaju, a one to ne trebaju zbog neke špekulacije nego trebaju tu pomoć od strane države ili banovine zbog toga, jer ste Uredbom o razduženju seljaka konsumirali solidne rezervne fondove naših kreditnih zadruga i sada ništa ne ostaje za „dubioza“. Ko će da vodi za drugarstvo i ko će da primi odgovornost ako toga nema.

Ja bih mogao biti mnogo oštiri u tom pogledu kad o tome govorim, a g. Šaubaha molim da kao zemljak iz Koruške promeni svoj stav i da se založi da se makar i post festum ova greška ispravi. To sam molio i g. Kreka i g. Kulovca i on mi je danas dao obećanje da su puni optimizma da ćete vi sami poraditi na tom da zajedničkim snagama spasavamo za drugarstvo, a to možemo samo onda ako vratimo poverenje u njega; a to poverenje može da se vrati samo zajedničkim snagama na tom području. Ja se nadam da će pobediti ovde zdrav razum i pamet i da će se ispraviti ono što nije dobro. Eto, samo zato sam rekao ovo nekoliko reči ovde, a za ono drugo vas molim da me izvinite.

Žao mi je, da ne mogu glasati za ovaj budžet, ali kad bi pobedili oni principi, o kojima sam govorio u početku, verujte, ja bih glasao za budžet ovoga Ministarstva. (Odobranje i pljeskanje da levici).

Predsednik dr. Želimir Mažuranić: Reč ima senator g. dr. Marušić radi ličnog objašnjenja.

Dr. Drago Marušić: Gospodo senatori, ja nisam ni mislio da govorim ovde u ovoj stvari povodom diskusije o budžetu Ministarstva poljoprivrede, pa čak nisam ni volio da ovo pitanje od 63 miliona dinara, koji su dati „Zadružnoj zvezi“ u Ljubljani, dode ova- mo u diskusiju. Mi smo učinili pretstavku na Predsed-

nika vlade i Ministra poljoprivrede, i nadali smo se da će se ovo pitanje, koje je vrlo teško i koje je nanelo jednom velikom delu slovenačkog zadrugarstva jednu uvredu, rešiti i bez ikakvih javnih rasprava. Međutim, vrlo uvaženi kolega senator g. Šaubah nalazio je za potrebno da brani jednu stvar koja se odbraniti ne da, i da je čak brani sa argumentima, kojima je i mene lično apostrofirao i mene lično uvredio, pošto mi je prebacio da sam kao ban bio pristrasan baš u pogledu našeg zadrugarstva. (*Ministar bez portfelja dr. Miho Krek*: Tako je!) Pošto je to pitanje bilo ovde pomenuto, ja bih želeo da malo prikažem kako stoji naše zadrugarstvo u Dravskoj banovini. Cifre koje je g. senator Šaubah izneo, približno su tačne. Još bih hteo samo da nadodam, da ovo što zovemo naprednim zadrugarstvom prema onome što nazivamo klerikalnim zadrugarstvom, stoji otprilike u pogledu broja zadruga u srazmeru odprilike kao 2:3, a što se tiče aktivnosti u pogledu uloga na štednju, stoji kao 6:8 što znači u boljem srazmeru prema broju zadruga.

Gospodo, i jedno i drugo zadrugarstvo, koje je učlanjeno u jedan i drugi Savez, došlo je do izvesnih poteškoća, koje su bile sa jedne strane posledica novčane krize, a sa druge strane posledica Uredbe o likvidaciji seljačkih dugova, prema kojoj su morale zadruge da predadu Privilegovanoj agrarnoj banci apsolutno sve svoje dužnike, čime je njihova aktivnost stegnuta i usled toga sve se zadruge nalaze u vrlo teškom položaju. To je sigurno bilo poznato i Banskoj upravi, a ja mislim da to nije bilo nikom nepoznato, a najmanje je smelo da bude nepoznato onome, koji nosi odgovornost za dobro i srećno gospodarstvo u Dravskoj banovini.

Pretnednik dr. Želimir Mažuranić: Gospodine senatore, ja Vas upozoravam da je pet minuta prošlo i molim Vas da završite.

Dr. Drago Marušić (nastavlja): Moj predgovornik i prijatelj g. Pucelj rekao je, da u gospodarstvu ne sme da bude pristrasnosti, jer se time može naneti najveća šteta. (*Fran Smodej*: To je rekao dr. Šaubah).

Gospodo, ja mogu da konstatujem samo to: ja sam bio član Uprave Zveze slovenskih zadruga još mnogo pre no što sam postao ban; to sam mesto zadržao i kad sam bio ban a i danas sam još u Upravi. Tada su dospele izvesne zadruge u poteškoće. Ja sam našao iz banovinskih sredstava 9 miliona dinara, od čega Zvezi slovenskih zadruga nisam dao ništa, iako sam bio član Uprave te Zveze, a dao sam celjskoj Zvezi... (*Fran Smodej*: Pa to je isto!) Pardon, onda nije bilo isto, jer se tek docnije fuzionirala Zveza, koja je imala štete baš zbog Slavenske banke, koju je g. Šaubah spomenuo.

Kao što rekoh, ja sam iz sume od 9 miliona dinara dao Celjskoj Zvezi 4 miliona dinara za približno njenih 30 zadruga; za zadruge Zadružne Zveze, dakle klerikalne Zveze dao sam 3 miliona dinara; za socijalističke zadruge dao sam 2 miliona dinara; a Zvezi, gde sam ja bio u Upravi, nisam dao ništa. Stvar je u tome: nisu državne potpore za to, da se dele po ključevima, nego prema potrebama. Nisam ja tražio, da se potpora od 63 miliona dinara razdeli prema ključu 6:8, koji odgovara aktivnosti pojedinih Saveza, nego sam za to, da se da potpora prema potrebama, i pri tome ne poričem da su baš napredne zadruge u nešto povoljnijem položaju. Mi nismo tražili da se našim zadrugama dade koliko se dalo klerikalnim,

ali smo tražili da se potpore dele prema potrebama zadruga učlanjenih u Savezu slovenskih zadruga. Ja odbijam od sebe svaki prigovor, da sam u tom pogledu bio partizan.

Pretnednik dr. Želimir Mažuranić: Reč ima g. senator dr. Stevčić.

Dr. Dušan Stevčić: Gospodo senatori, iz ekspozee G. Ministra poljoprivrede, koji smo ovde čuli, a i iz овога експозее који нам је пре неколико дана овде додељен излази једно, а то је: да се почела да води озбиљна брига о Министарству пољопривреде. Многи проблеми, многи подухвати у току ове две године су решени. Многи су у пројекту да се реше, а све то у циљу рационалног искоришћења у свима гранама пољопривреде.

Када, господо, имамо на уму да у овој земљи живе 75% сељаштва и да нам је главна дужност да се старамо за његово благостање, јер је његово благостање уједно и благостање и целе наше земље, ми морамо да водимо рачуна о том сељаку. Али ми то не радимо иако смо му као политички људи на зборовима врло много говорили, какву бригу о њему бринемо, а када дође до тога да вотирамо суме и да дамо материјална сретства која су потребна ради побољшања његовог стања, онда се ту нађу циције, тврдице, онда ту затежемо. Па и сада кад погледамо овај наш буџет ми видимо колико је он мален, колико је он премален за велике подухвате који су у нашој пољопривреди имали да се изврше. Па и од овога повећања цигло неких 16,000.000.— динара су предвиђени за Министарство пољопривреде.

Ја се у тој чињеници слажем са г. Пуцелом, који је мало пре говорио, мада се не слажем са оном другом његовом чињеницом, у којој је тврдио као трогодишњи Министар пољопривреде и признао да није плански и систематски радио и да се је у то доба тако радило. Сада се, хвала Богу, почело бар иоле у неколико плански да ради.

Основни капитал нашег државног газдинства јесте наша пољопривреда. На основу тога капитала ми изграђујемо снагу ове земље, па кад је тако онда ми тај основни капитал морамо и треба да чувамо, ми тај основни капитал треба и да повећавамо. Код нас се доста ради и ја морам да признам да је у овоме Министарству доста учињено али, господо, ипак налазим да би требало још више учинити. Ја налазим да је разноврсност терена у нашој земљи и разноврсност поднебља погодна да се приступи рационалној култури многих грана наше пољопривреде. Истина је оно старо правило да тражња изискује продукцију и да ако нема тражње неће бити ни продукције, или да цена продуката одређује које ће продукте земљорадник да обрађује.

Али, господо, наш сељачки свет није у могућности да прати развој привреде ни у нашој држави а камо ли на страним тржиштима. Зато држава која је узела на себе улогу регулатора цена његових производа, мора да узме на себе и улогу регулатора тога где, како и у којој мери треба производити поједине артикле. Приватне иницијативе код нас има доста и ја мислим да би и ту иницијативу требало свестрано помагати и потпомоћи. Ко, господо, прати развој пољопривреде на терену мора да увиди да пољопривреда

из дана у дан напредује, да се подиже, да се усавршава. Не заборавимо да живимо у једном времену када живот тече муњевитом брзином и кад потребе за живот једнога човека стају из дана у дан све више и више, па смо дужни да убрзамо темпо тога усавршавања, да убрзамо темпо тога рационалног обрађивања земље и осталога, како би наш сељачки свет благовремено добио плодове рада, да би могао да задовољи све своје потребе села и сељачког света.

Ово је у главном што сам рекао о пољопривреди. Ја сам у генералној дебати такође напоменуо и неке друге ствари, а сад хоћу само да се задржим на једној ствари због које сам углавном и узео реч, а то су пољопривредне прилике у пиротском округу. Ко је био у пиротском округу и ко познаје тај округ, он зна да он спада у врло сиромашне крајеве наше земље. И благодареди неуморној енергији оног народа и његовој великој штедљивости он је успео да се одржи. Има, господе, ствари којима се њему помоћи може. У пиротском округу налази се 200 хиљада ситне стоке од чијег се млечног продукта издржава готово 2/3 тамошњег народа. Колико ја знам, а ја сам човек педесетих година, досад ниједна влада није нашла за сходно да упути тамо своје експерте да прегледају и да нађу начина и пута како би се томе народу могло да помогне. Ми смо принуђени да као главни артикал, производат, извозимо кашкаваљ око 80—100, а у најбољој години до 120 вагона. Израду кашкаваља наследили смо од својих предака, па га на тај начин и данас израђујемо. Пијаца за њега јесте Египат а једним делом и Грчка. Али, господе, тај кашкаваљ, да би одговарао потребама оног тржишта, мора да се соли у десет соли. Он на тај начин постаје тврд, постаје неукусан за друга тржишта. Па и ми који га у нашој земљи производимо у тако чврстом, преврелом стању, не волимо да га једемо, јер се осећа нека извесна сланост, нека извесна опорост. Ја сам разговарао са немачким трговцима који су тражили кашкаваљ, али они траже млад кашкаваљ. Кад су извршена четирисољена, кашкаваљ је мекан, укусан и пријатан за јело. Како ће се сачувати да он тако остане? То може бити само на један начин, а то је ако у томе округу, који као што сам мало пре рекао, лиферују око 120 вагона кашкаваља, створимо хладњачу у коју ће да се смести и да се одатле према потребама шаље, како то пијаца буде захтевала. Господе, квалитет млека од оваца које пасу на огранцима Старе и Суве планине одличан је. Али, шта од тога ми производимо? Кашкаваљ и онај бели и на најпримитивнији начин израђен сир. Није се нашло за сходно да се отвори у таквом једном крају школа за сирарство, па да се ти људи поуче и науче како ће израђивати боље врсте сира, и да на тај начин своје млечне продукте боље уновче, а отуда ће имати користи не само они, него и наша држава, јер ће се ти производи као бољи моћи да шаљу у иностранство. (Министар пољопривреде Светозар Станковић: Сад смо у Словеначкој основали такву школу. Имајте у виду да ми немамо ни стручних људи за то. То се мора радити све полако и од доле.) Ја знам то, али налазим да би требало основати школу за сирарство и у пиротском округу. Ладњача није потребна само за кашкаваљ и за

свеж сир; она је потребна и за месо. Из округа пиротског извози се 46—56.000 комада ситне стоке, од којег броја око 30.000 јагањаца које Београђани врло често једу, а остатак у угојеним и утовљеним оновима и јарцима, који преко целе године пасу по пашњацима Старе и Суве планине, а с јесени се стерују с пашњака и шаљу на пијаце. Ко прати трговину са живом стоком зна да је то најтежа трговина, јер су трговци и земљорадници принуђени да октобра месеца ту стоку стерују са планине и воде је на пијацу, и да је тамо продају пошто-зашто, управо онако каква је моментана пијачна цена. Главна тржишта за ту нашу стоку су Грчка и Египат. Један мали део извози се и за Француску, кад се који контигент одобри. Ја мислим да не треба ни да говорим о томе да је та стока, која је утовљена на оним планинским висинама, одличног квалитета. Али, шта бива? Египат и Грчка уједно конзумирају и стоку из осталих балканских земаља, и дешава се да се моментано сручи на солунско тржиште огроман број те стоке, и трговци, у немогућности да живу стоку даље чувају, принуђени су да ту стоку дају пошто пото. А када бисмо, господе, имали ладњачу, ми онда ту стоку не бисмо морали одмах да бацамо на тржиште. Могли бисмо да је закољемо, да је ставимо у ладњачу и да је, према потреби, извозимо. (Спира Хаџи-Ристић: Неће Грци да једу месо из ладњаче!) Хоће — како да неће. Ако неће Грци, хоће Французи. Али хоће да једу такво месо и Грци и Египћани. То је првокласна стока, па како неће да је једу. На тај начин, наш земљорадник био би у могућности да чува више стоке, јер је сигуран да ће је лакше продати, а трговци који ту стоку купују могли би да је плаћају боље, јер би имали могућности да с њом иду на пијацу онда када пијаца буде најповољнија. Зато ја молим г. Министра пољопривреде да се ангажује да се отвори школа за сирарство у пиротском округу, у једном већем месту, и да се подигне ладњача у том округу.

Један од г. г. Министара г. Ђорђевић са којим сам разговарао о овој ствари и који пиротски округ донекле познаје, обећао ми је пуну потпору у томе смислу и да ће предузети извесне мере да се до те жељене установе дође, а ја молим и г. Министра пољопривреде да ову ствар и он свестрано помогне.

Има тамо, господе сенатори, још ствари које би требало помоћи. Онај који познаје округ пиротски, он зна да је то један добар виноградарски крај, али смо ми тамо садили како смо нашла најбоље за сходно, нисмо имали типизирани лозе, и осим у једном селу немамо задружних подрума који су неопходно потребни да се вино може што боље да уновчи.

У вези са сирарством, заборавио сам и то да кажем, потребно је предвидети мере да се наша планинска стока која је јако ситна, да се у неколико мешавином и укрштањем раса побољша. Наш народ увидео је и сам ту потребу и иде у оближње крајеве, зајечарски и књажевачки, и отуда узима стоку и укрштањем са својом стоком добија бољу расу. Али поред те приватне иницијативе, која постоји, потребно је, господе, да и држава са своје стране учини што је могуће.

Ја, господе сенатори, верујем да ако овако

продужимо, како смо за ове две последње године почели у усавршавању и рационалном искоришћавању свих грана пољопривреде, да ћемо ускоро кроз неколико година имати и плодове тога рада. Данас постоји просперитет земљорадничких маса, али он, господо, није сталан; он је, као што сам рекао у начелној дебати, прудукат срећног стицаја околности по наше аграрне производе, а ми смо дужни да се старамо да он буде резултат и резултат нашег свестраног рада на пољопривреди, и тиме ћемо учинити добро и нашем сеоском свету, а и нашој држави.

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Pošto više nema prijavljenih govornika, pretres o ovom Razdelu završen je. Pristupa se glasanju. Glasace se po partijama sedenjem i ustajanjem.

Molim g. izvestioca da pročita partiju 767.

Izvestilac Fran Smodej: pročita partiju 767.

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Gospoda senatori, koji primaju pročitnu partiju, neka izvole sedeti, a gospoda koji ne primaju, neka izvole ustati. (Većina sedi). Pošto većina sedi, objavljujem da je partija 767 primljena.

(Za ovim je Senat, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102. Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Senatu, većinom glasova primio ceo budžet rashoda Razdela XIII — Ministarstva poljoprivrede, i to od partije 768 do zaključno partije 857.)

Pretsednik dr. Želimir Mažuranić: Objavljujem da je Senat primio predlog budžeta rashoda Ministarstva poljoprivrede.

Prelazimo na pretres Razdela XVII — budžeta Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda.

Reč ima g. Ministar fizičkog vaspitanja naroda.

Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. Vjekoslav Miletić: Gospodo senatori, predlog budžeta Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda za 1938/39 godinu, koji se podnosi Vama na odobrenje, jeste minimalan izražaj zadatka, koji ovo Ministarstvo treba da sprovedi.

Ono ima pred sobom velike i vrlo važne opšte narodne zadatke kojima je teško potpuno udovoljiti sa budžetom od 18,864.695.— dinara.

Današnji napredni i veliki narodi u želji da im omladina čeliči duh i da bude moralno i etički jaka smatraju, da je neophodna potreba da im omladina bude zdrava, snažna, otporna i fizički razvijena, i u tom cilju posvećuju najveću brigu telesnom vaspitanju ne žaleći pri tom ni najvećih materijalnih žrtava.

I kod nas se već dosta davno osetila potreba da se opšti vaspitni sistem omladine treba nadopuniti telesnim vaspitanjem, pa se tako po malo počelo sa osnivanjem raznih gimnastičkih društava i slično.

Blaženopočivši Viteški Kralj Aleksandar I Ujedinitelj bio je prvi, koji je naglasio potrebu, da telesno vaspitanje bude deo opšteg državnog vaspitanja. U tome cilju osnovano je Ministarstvo fizičkog vaspitanja naroda, koji ima da vodi računa o zdravlju i telesnom vaspitanju mladih generacija.

Ovo Ministrstvo ma da ima da pomaže i unapređuje svaku korisnu telesno-vaspitnu delatnost nema za svoj konačni cilj organizovanje sportskih utakmica i stvaranje rekordera, već ono postoji zbog naroda, zbog milionskih masa naše omladine, kojoj treba omogućiti telesno vaspitanje zbog moralne, etičke i higijenske vrednosti ove delatnosti.

Ministarstvo fizičkog vaspitanja naroda kao deo Vrhovne državne uprave ima brigu o organizaciji i napretku telesnog vaspitanja u zemlji. Ovo se može postići dvojakim putem:

1 — Radom samog Ministarstva na izvođenju telesnog vaspitanja; i

2 — Pomaganjem, jačanjem i razvijanjem privatne inicijative i to putem Sokola, društva za fizičku kulturu, raznih sportskih organizacija, vatrogastva, skautizma i ostalih deonica, sve sa svrhom da se omladini, a to znači narodu, obezbedi i osigura potpuni razvoj; da se vaspita moralno i telesno, onako kako će najbolje biti za telesno i duševno zdravlje budućih pokoljenja.

Najveći deo delatnosti Ministarstva svodio se u poslednje dve godine na sprovođenju Zakona o obaveznom telesnom vaspitanju, koji je stupio na snagu 2 februara 1934 godine. Cilj je toga Zakona telesno, moralno i nacionalno vaspitanje celokupne naše omladine od prve godine školovanja do navršene 20 godine života. Školska omladina muška i ženska vaspitaće se u tom smislu u školama, vanškolska omladina i to samo muška, vaspitaće se u prazničnim tečajevima.

Primenom ovog Zakona pored ostalog osigurava se i čuvanje naše omladine od mnogobrojnih razornih uticaja, koji nailaze najlakše na prijem baš kod najneotpornijeg i idealistički nastrojenog elementa — bujne omladine — a koja danas sutra ima da bude gro, celokupna popuna i obnova narodne vojske, koja je jamac i zatočnik našeg jedinstva i slobode.

Osim toga rok službe u kadru vrlo je kratak, a moderni polet tehnike čini nastavu uvek sve težom, a i dužom, pa se primenom ovog Zakona tj. pripremom omladine — produžujući joj nastavu — na predvojničkom terenu njenog života, olakšava postizavanje ciljeva, kadra naše vojske.

Geografski momenti naše zemlje, rad susednih i daljih država u tom pravcu kao i sve neminovne potrebe koje rezultiraju iz svega toga opravdavaju i iziskuju potrebu primene ovog Zakona.

Kao svaka nova ideja, tako je i ovaj Zakon nailazio na poteškoće kod sprovođenja. Najveća je poteškoća premalo rezonovanje i interes za telesno vaspitanje naroda, zatim pomanjkanje vežbaona i vežbališta kao i stručnih nastavnika. Kada je pre jednog veka uvedeno obavezno školovanje, narod se i tome opirao negde manje a negde više. I kao što je obavezno školovanje trebalo vremena da se ukoreni u narodu tako će se i obavezno telesno vaspitanje vremenom udomačiti.

Ministarstvo je svim mogućim propagandnim sretstvima stvaralo i stvara teren za sprovođenje toga Zakona, a istovremeno pomažući materijalno postojeće telesno-vaspitne organizacije stvaralo je terene na kojima će se izvoditi ta nastava.

U krajevima (opštinama) gde su ekonomske i materijalne prilike vrlo teške, preporučilo je ovo Ministarstvo nadležnim vlastima, da se podesnim i celishodnim merama i sa potrebnom obazrivošću i taktom u granicama Zakona stvore svi uslovi za uspešnu primenu odredaba Zakona o obaveznom telesnom vaspitanju.

Uvidevši potrebu što većeg broja obrazovanih nastavnika za fizičko vaspitanje, Ministarstvo je održalo u Beogradu 1937 godine 7 tečajeva za obrazovanje nastavnika obaveznog telesnog vaspitanja. Teča-

jevi su trajali po mesec dana, a u njima je svršen čitav materijal prema Uredbi o sprovođenju Zakona o obaveznom telesnom vaspitanju. Na kraju tečajeva kandidati su polagali ispite. Na ovaj način obrazovano je prošle godine 500 nastavnika iz raznih srezova cele zemlje. Od tog broja bilo je 400 učitelja i 100 lica iz redova ostalih profesija.

Ministarstvo je smatralo da su učitelji, koji su u najužoj vezi sa narodom, prvi pozvani da vrše nastavu obaveznog telesnog vaspitanja i stoga je njih prvenstveno primalo u tečajeve. U saglasnosti sa Ministarstvom prosvete omogućuje se raspored muških učiteljskih snaga, tako, da isti odgovara i potrebama obaveznog telesnog vaspitanja.

U ovoj godini dat je pravilan tok obaveznom telesnom vaspitanju i rad je otpočeo u čitavoj zemlji.

Obrazovani su:

1) Otseci stručnih referata pri Banskim upravama, te je pri svakoj Banovini Ministarstvo u sporazumu sa Ministarstvom vojske i mornarice postavilo po jednog referenta za obavezno telesno vaspitanje iz redova viših oficira.

2) Otseci stručnih referata pri Sreskim načelstvima.

3) Praznični tečajevi za izvođenje nastave kod vanškolske omladine u opštinama.

Broj nastavnika koji su svršili tečajeve Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda nije još dovoljan, da bi se nastava mogla nesmetano vršiti. Zbog toga su pored ovih vršili nastavu u prazničnim tečajevima učitelji, rezervni oficiri — i tehnička lica postojećih telesno-vaspitnih organizacija.

Jasno da kratki tečajevi, koji ne traju ni mesec dana, ne mogu dati polaznicima onakvu spremu, kakvu bi im mogla dati stalna škola sa specijalnom i opsežnom stručnom nastavom. Radi toga a u cilju što uspešnijeg vršenja obaveznog fizičkog vaspitanja, ovo Ministarstvo nastoji da već u drugoj etapi svog organizacionog rada u novoj budžetskoj godini stvori što povoljnije uslove za sistematsko i što stručnije spremanje nastavničkih kandidata, a osim toga da pronade i u privatnoj inicijativi sve one sposobne i aktivne radnike, a ovako stručno izgrađeni nastavnici moći će sa potrebnim razumevanjem najuspešnije da ostvaruju namere zakonodavaca.

I pored ovih istaknutih nedostataka danas ima kod nas organizovanih oteka obaveznog telesnog vaspitanja u 1.951 opština i Gradskih poglavarstava, a vežba oko 250 hiljada obveznika u 2.138 prazničnih tečajeva. Ovaj broj se povećava, a u koliko se budu dale koristi obveznicima u pogledu službe u stalnom kadru vojske i u saobraćaju na državnim prevoznim sretstvima biće u prazničnim tečajevima naskoro svi obveznici.

Zbog opširnosti programa Zakona o obaveznom telesnom vaspitanju kao i zbog momentalnih nedostataka nastavničkog kadra i materijalnih sretstava, a da se Banovine i Opštine ne bi suviše teretile ukazuje se kao podesno da se ovaj Zakon sprovodi postepeno a sa mnogo ozbiljnosti.

U pogledu obaveznog telesnog vaspitanja u velikoj većini evropskih država, a naročito u Nemačkoj, Italiji, Poljskoj, Čehoslovačkoj, Rumuniji, Bugarskoj itd. — radi se forsirano u tom pravcu pod raznim vidom.

Koliko je poznato u Poljskoj predviđeno je za

fizičko vaspitanje 72 miliona dinara, a u Bugarskoj cca. 40 miliona dinara (100 miliona leva) itd.

Pa pored ostalog obzirom na ovaj i ovakav rad u stranim državama moramo i mi preduzimati sve potrebno da ne zaostanemo za ostalim narodima u takvom radu.

Ovo Ministarstvo pomaže razvijanje privatne inicijative putem: Sokola Kraljevine Jugoslavije, društava za fizičku kulturu, sportskih organizacija itd.

Sokolstvo je od 1929 godine značajno napredovalo. Dok je Savez Sokola u 1929 godini imao svega 443 društva sa 72.806 pripadnika, u 1930 godini ima 784 društva i čete sa 134.951 članom. Cenjeno i zbog svojih već u prošlosti izvršenih nacionalnih zadataka, sokolstvo je ušlo i u široke slojeve naroda, te danas broji oko 300.000 članova. Uz pomoć države, Banovina i Opština sokolstvo je podiglo i preko 300 domova. Zadatak sokolstva nije samo telesno vaspitanje njegovih članova, već i moralno i nacionalno odgajanje generacija kao također i prosvetavanje i privredno potpomaganje naročito naroda na selu. U tome cilju radi se po sokolskim četama na podizanju higijenskih prilika putem mnogobrojnih tečajeva, predavanja, izložba i prikazivanja filmova, te na isti način i na unapređivanju poljoprivrede. Sokolstvo kao opšta narodna nepolitička organizacija, ima uvek da razvija blagorodnu i korisnu delatnost. Za izvršenje takvog posla i u takvom plemenitom radu pomaže ga i ovo Ministarstvo.

Isto tako su u sprovođenju ovog zakonskog i statarnog rada na polju fizičkog vaspitanja razvili lepu aktivnost i mnoga društva za fizičku kulturu. Tako na primer: Zveza fantovskih oteka u Ljubljani izgrađuje sopstvenim sretstvima za sada najlepši i najmoderniji stadion u našoj državi (a sada već deluje sa svojih 300 jedinica).

Važan faktor privatne inicijative, koji je najraznovrsniji i najživlji je ono što zovemo sportom, a što je kod nas dobro organizovano u Savezu sportskih saveza Kraljevine Jugoslavije i u Jugoslovenskom olimpijskom odboru. Sport se u celom svetu danas priznaje i pomaže kao sretstvo za vaspitanje širokih masa i kao sretstvo da se najširi slojevi privuku stranom i korisnom radu telesnog vaspitanja. Veliki mislilac Toma Masarik izjavio je jednom: „Zdrav čovek ne može da živi bez sporta“, time je hteo reći, da je biološka potreba čoveka da osvežava svoja pluća, da čeliči svoje mišice i da se uopšte usavršava u fizičkom pogledu, jer je to zahtev prirode, kojoj je sam Bog dao svoje zakone. Iskustvom je dokazano da su koristi od sportskog rada velike, pa se nadam da će i naš jugoslovenski sport izvršiti svoj veliki viteški zadatak. U sportu su sve grane potrebne i korisne, kada se stručno i viteški na njima radi. Da bi se ta stručnost što bolje sprovela, potrebno je da i država pomogne privatnu inicijativu i da se preko nadležnih organizacija, (Saveza sportskih saveza i dr.) nastoji da se glavno načelo sportskoga rada: dobrovoljna ali stroga disciplina u svakom pravcu poštuje, jer se pomagati može onaj sport, koji oplemenjuje, stvara karaktere i rodoljube.

Ceneći rad privatne inicijative država je omogućavala i pomagala napredak sviju sportova tako, da zapažamo već vidan napredak i porast gotovo svih grana sporta za poslednjih nekoliko godina. Naročito je lep napredak dvaju sportova: streljačkog i smučarskog.

Streljački sport odavno omiljen kod srpskog dela našeg naroda i organizovan u Streljačkom savezu Kraljevine Jugoslavije proširio se u sve krajeve naše Otadžbine, tako da i po selima imamo danas streljačke družine. Dok je streljački sport dolazio sa juga naše Otadžbine prema severu, a s njime i duh viteštva i ljubav za puškom i rodnom grudom, dotle je smučarstvo obrnutim pravcem od Triglava do Šar planine pridobivalo hiljade i hiljade pristalica. Vodeći računa o koristima, koje ova dva sporta udružena pružaju narodno-odbranbenom pokretu i predvojničkoj obuci, Ministarstvo fizičkog vaspitanja naroda posvećuje najveću brigu njihovom napretku.

Ministarstvo vojske i mornarice pomaže taj sport davajući materijal i stručne nastavnike, a ovo Ministarstvo za taj sport iz svog budžeta daje 100.000.— dinara pomoći godišnje.

Najpopularniji sport u Jugoslaviji je nogomet, čiji je pretstavnik Jugoslovenski nogometni savez sa preko 665 klubova, a najomiljenije je planinarstvo i smučarstvo. Po našim Alpima izgrađeni su turistički putevi i alpinističke staze, a za turiste ima oko 150 planinarskih domova i skloništa. Ove godine posetilo je oko 180.000 smučara Gorenjsko, Pohorje, Kopaonik, Jahorinu, Šar planinu i ostale smučarske predele. Danas se naši smučari uspešno takmiče na svim internacionalnim utakmicama. Ono što znači u gimnastici naš Soko Štukelj, koji je već tri puta na Olimpijadi osvojio prvo mesto u gimnastici, to je u sportu smučar Smolej, koji je na Olimpijadi postigao časno mesto u smučanju na 50 km. a na najnovijoj utakmici za svetsko prvenstvo u Finskoj tukao je sve Nemce, Italijane, Francuze i druge srednje-evropske takmičare. Ponosni smo i sa svojim sportskim građevinama, među kojima je celom svetu poznata najveća smučarska skakaonica u Planici.

Naši teniseri redovni su gosti na svim internacionalnim utakmicama, a uspeali su već jednom da su došli u finale evropske zone za Davis cup. U poslednje vreme naš teniser Punčec osvojio je prvenstvo Skandinavskih zemalja.

Dubrovački water-poliste osvojili su svojom preciznom i borbenom igrom stadion u Berlinu, a naši plivači na Balkanu uopšte nemaju konkurencije.

Jugoslovenski sportisti pre 15 do 20 godina sasvim nepoznati, danas su rado viđeni gosti u svim centrima Evrope.

Isto tako je zapažen velik napredak i u svim ostalim granama sporta. Ovo Ministarstvo staralo se da spremi za pojedine sportske grane sposobne učitelje i propagatore i u tome cilju priređivani su tečajevi za laku-atletiku, plivanje, sportske igre i smučanje. U 1937 godini priredilo je Ministarstvo 5 smučarskih tečajeva iz kojih je izašlo oko 150 osposobljenih učitelja i propagatora toga sporta. Naša država izdašno je pomagala i pomaže naše takmičare kad odlaze u inostranstvo. 1936 godine Ministarstvo je sa znatnom sumom pomoglo Jugoslovenski olimpijski odbor i time omogućilo velikom broju naših najvrednijih sokola i sportista odlazak na olimpijske igre u Berlin. Za Svesokolski slet u Pragu 1938 godine predviđena je pomoć Savezu Sokola Kraljevine Jugoslavije da može zastupati našu zemlju na Svesokolskom sletu i međunarodnim gimnastičkim utakmicama, koje će se održati tom prilikom u Pragu.

Za informaciju širokih narodnih masa po pitanjima telesnog vaspitanja uopšte Ministarstvo je orga-

nizovalo sa Beogradskom radio stanicom u okviru nacionalnog časa po dva predavanja mesečno za stanice Beograd—Zagreb—Ljubljana. Osim toga nizom predavanja kojih je do danas bilo 15, obradena su najaktuelnija pitanja iz područja telesnog vaspitanja. Predviđeno je i izdavanje časopisa za telesno vaspitanje, koje će biti organ ovog Ministarstva.

U cilju povećavanja kvalifikovanih stručnjaka školuje ovo Ministarstvo 10 lica na visokim školama za telesno vaspitanje u Varšavi, Berlinu i Gracu.

Ministarstvo fizičkog vaspitanja naroda budno prati rad sviju naših sportskih saveza i pomaže ih materijalno kolikogod mu je to u granicama budžeta moguće.

Za olimpijski sport Ministarstvo predviđa u svom budžetu za 1938/39 godinu iznos od 200.000.— dinara.

Crkvu i školu smatramo za svetište religije i prosvete, a ako gimnastičku dvoranu i sportsko vežbalište smatramo kao vrelo zdravlja i snage i radimo uvek u tom smislu ostvarićemo i onu tako potrebnu harmoničnu vaspitnu orijentaciju naše omladine odnosno naroda.

Vatrogastvo, koje je nastalo još pre pola veka u Dravskoj, Savskoj i jednom delu Dunavske banovine, nastavlja svoj humani i socijalni rad u punom opsegu, a preduzimaju se mere i po drugim krajevima naše zemlje, da se organizacija dobrovoljnog vatrogastva što više proširi i posluži korisno otadžbini i narodu.

Sa izvesne se strane u jednom delu države pokušalo da se izazovu u vatrogastvu neredi i zabune, a sve to u političke ciljeve, što je u početku imalo i izvesnog uspeha, ali svest vatrogasaca o dužnosti i potrebi jedinstvene organizacije kao i jedne socijalne i humane institucije dolazi sve više do izražaja protivći se onoj po vatrogastvo štetnoj akciji.

Primećujem da je veliku smetnju pri organizovanju telesnog vaspitanja uopšte predstavljala finansisko-ekonomska kriza, koju nije mogla izbeći ni naša država, pa zbog toga nije do sada mogla za telesno-vaspitni pokret da daje sva potrebna materijalna sretstva. Ali sada kada je blagodareći smišljeno i planski vođenoj privrednoj politici najopasniji val te krize prebrođen, država će moći jače pomagati telesno vaspitanje.

Kao što je u ovoj godini Ministarstvo razvilo svoj rad u svim pravcima, tako će ono produžiti i dalje u novoj budžetskoj godini, da bi se u sledećoj, budžet mogao opravdano povećati, kako bi Ministarstvo moglo da izvrši što više od svojih zadataka. Sadašnji predlog budžeta i ako povećan za 6,100.000.— dinara neće još uvek moći da bude dovoljan za izvršenje svih zadataka, koji se nameću ovom Ministarstvu kako u njegovoj organizaciji tako i u onome što mora da uradi u cilju izvršenja Zakona o obaveznom telesnom vaspitanju i za pomaganje privatne inicijative, ali će se učiniti sve, da se i sa predviđenim sretstvima postignu što veći i značajniji uspesi na području fizičkog vaspitanja naroda.

U tom cilju preduzeto je potrebno:

1) da se osnuje škola za telesno vaspitanje u Beogradu, a do tog vremena da se organizuje jednogodišnji tečaj za spremanje nastavnika telesnog vaspitanja po školama. Ovom školom otvoriće se telesnom vaspitanju širom vrata i telesno-vaspitni pokret kod nas stupa time u novu eru, a Ministarstvu su date nove smernice rada;

2) da se donese Uredba sa zakonskom snagom kojom će se izmeniti i dopuniti Uredba o uređenju Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda KBr. 270 od 19-III-1932 godine.

Ovo je potrebno pošto se prilikom osnivanja Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda nisu mogle predvideti sve potrebne administrativne i stručne delatnosti novog Ministarstva. Stupanjem Zakona o obaveznom telesnom vaspitanju na snagu ukazala se potreba za osnivanjem novog oteka za vođenje poslova oko organizacije i nadzora obaveznog telesnog vaspitanja. Sem toga potrebno je i osnivanje pravnog oteka za donošenje novih zakonskih predloga i pravilnika kao i za regulisanje trzavica u organizacijama privatne inicijative.

U pogledu samog predloga budžeta po partiji 1045 i 1046 u kojoj se navode lične prinadležnosti u sumi od 738.884.— dinara, a koje su povećane od prošlogodišnjeg budžeta za 197.525.— dinara, mogu reći da ovo povećanje nije dovoljno za postavljenje potrebnog broja činovništva, kako stručnog tako i administrativnog.

Odnosno partije 1047, koja je povećana za 995.200.— dinara, koncentracijom svih napora, kako sam u prvom delu svog ekspozea prikazao, činiće Ministarstvo fizičkog vaspitanja naroda u toku iduće godine na poslovima predviđenim ovom partijom mnogo više nego što je to moglo učiniti do sada.

Partija 1048 kojom se izražavaju stipendisti ovoga Ministarstva povećana je za 40.000.— dinara u odnosu na prošlu godinu, što je neophodno potrebno za stvaranje stručnog osoblja.

Partija 1049 je takode morala biti povećana za 178.200.— dinara te ukupno iznaša 353.769.— dinara i omogućuje Ministarstvu i izdavanje službenog organa, ali koji će imati formu jednog sportskog lista za kojim se oseća velika potreba u našoj zemlji.

Partija 1050 ostaje nepromenjena, a 1051 je svega za 3000 dinara povišena.

Organizacioni i propagandni troškovi ovoga Ministarstva izraženi su u partiji 1052 i ona je u ukupnoj sumi od 4,582.000.— dinara, a povećana je od prošlogodišnje za 1,296.673.— dinara. Ona je u poziciji 1 i 2 za izvršenje Zakona o obaveznom telesnom vaspitanju ostala takoreći ista kao prošle godine, pozicija 3 ostala je ista a 4 i 5 povećane su. Najveći deo povećanja spada na uređenje vežbališta, grade-nje i opravke sportskih domova, gimnastičkih i viteških organizacija u poziciji 5. Velika je šteta što se ova partija nije mogla još više povećati kako bi izvršenje Zakona o obaveznom telesnom vaspitanju moglo poći bržim tempom, kao i propagandni rad na polju sporta a zatim podizanje vežbališta i domova bez kojih se telesno vaspitanje ne može razvijati.

Partija 1053 poz. 1 označava sumu od 6,000.000. dinara koja se daje kao redovna godišnja pomoć Savezu Sokola Kraljevine Jugoslavije. Pozicija 2 jeste u sumi od 1,452.562.— dinara koji se takode dodeljuju Savezu Sokola Kraljevine Jugoslavije za isplatu anuiteta Državnoj hipotekarnoj banci za zajam od 10 miliona koji je odobren za sanaciju Sokolskih domova i izgradnju njihovu na osnovu § 98 tač. 2 Finansijskog zakona za 1937/38 godinu.

Pozicija 3 smanjena je za 24.740.— dinara i iznosi 575.260.— dinara, koja će se suma upotrebiti kao pomoć za organizaciju vatrogasne službe.

Pozicije 4 i 5 u ukupnoj sumi od 600.000.— dina-

ra stavljene su kao potreba odlaska zvanične delegacije i Saveza Sokola Kraljevine Jugoslavije na Svesokolski slet u Prag 1938 godine.

Partija 1054 u ovoj godini iznosi 2,480.000.— dinara, koja je namenjena pomaganju privatne inicijative u svima sportskim granama za 22 saveza i organizacije i ona je povećana za 1,221.000.— Din. Ova suma suviše je mala prema potrebama koje se postavljaju svima našim vrlo siromašnim sportskim savezima ali će se ipak donekle dovesti u nekakav sklad njihove potrebe.

Partija 1054-a je nova partija u sumi od 100.000. dinara i suviše je mala za svrhu kojoj je namenjena. Ona treba da obezbedi slanje naših sportskih reprezentacija na takmičenja u inostranstvo kao i doček delegacija u našoj zemlji, te da pomogne u izvršenju teškog posla, koji je do sada bio uvek na teretu požrtvovane privatne inicijative, a posledica toga je bila da naš sport nije mogao biti reprezentovan u onoj meri u kojoj bi to bilo poželjno i korisno za opšte interese.

Ukupan iznos sume predloga budžeta za 1938/39 godinu jeste: 18,864,695.— dinara i veći je od prošlogodišnjeg za 6,100.000.— dinara.

Iznoseći ovaj predlog budžeta moram još na kraju da naglasim da su kod nas saradnjom svih pozvani faktora i komponenata u izgradnji fizičke kulture usprkos skromnih materijalnih sretstava ovog Ministarstva postignuti već sada lepi rezultati, a u međunarodnom takmičenju ne samo da stižemo one naprednije države i narode već smo i mnoge one sa jačim materijalnim sretstvima (budžetima) za ove ciljeve prestigli blagodareći poznatom viteškom duhu, životnoj energiji, elanu i zdravoj prirodi naše nacije.

Ovakav lep dosadašnji razvoj našeg telesnog vaspitanja opravdava iskrene nade kao i želje za što sretniju budućnost našeg naroda.

Prema svemu izloženom navedeno povećanje budžeta prema zadacima koje Ministarstvo ima da izvrši je malo, te zato molim gospodu senatore da ga prime sa uverenjem, da će efekat celog budžeta područnog mi Ministarstva biti mnogo veći, nego što on cifarski kazuje. (Živo i dugotrajno odobravanje na desnici).

Potpredsednik dr. Đura Kotur: Reč ima senator g. Ivan Pucelj.

Ivan Pucelj: Gospodo senatori, ja bih mogao odmah da prekinem svoj govor kada bi g. Ministar g. dr. Miho Krek bio toliko ljubazan da iskreno ovde pred vama izjavi: Da oni mrže, da ne vole Soko i da ga zbog toga progone, jer im ideološki smeta. Izjavite to, gospodine Ministre! Ako vi to izjavite, ja mogu odmah da prestanem da govorim. Ja bih želeo iskrenu izjavu da smo jedared načisto ko je protiv i ko zbog toga pati i trpi. Ja priznajem vama pravo da nas kao partizan gonite i ako ne umemo da se branimo, onda da poginemo. Ali, ja ne dozvoljavam nikome i nikada da progoni Soko Kraljevine Jugoslavije, koga je visoko uzdigao počivši Kralj Aleksandar i dao mu za starešinu svog Prvenca. Ali, gospodin Krek ovo nije hteo da izjavi i ja moram zbog toga da vas zamaram nekih desetak minuta i da kažem ovo što imam reći, jer mi je mnogo stalo do toga da oni pošteni nacionalisti među nama znaju u čemu je istina. (**Fran Smodej:** Vama intrige uvek trebaju). Gospodo, ja sam Soko od 1894 godine. Sva moja deca su Sokoli. Ja sam osnovao nekoliko sokolskih društava. To

ne pričam radi toga da se zna, jer Soko, kao što znate, ne traži ni hvale ni slave, ali ja moram ovo nekoliko reči reći zbog vas. Ja sam za vreme rata zapisan sa P. V. što znači politički sumnjiv, politisch verdächtig, to je bila jedna oznaka koju sam dobio crvenom olovkom. (**Fran Smodej**: Tu oznaku imali smo svi koji smo radili, skoro svi nacionalni javni radnici.) Jeste, ali ja sam tu oznaku imao zbog Sokola. Razlika je u posledicama. G. Smodej, vrlo dobar nacionalni radnik do svršetka svetskog rata u Koruškoj, tek posle rata postao je uzan partizan i mnogo što šta pokvario. (**Petar Bogavac** smeje se).

Vi se smeškate, gospodo, ali ja sam odavde govorio da smatram da je rad u partiji samo relativno dobro, ali ono što je šire, onaj rad koji nije uski partizanski, rad opšte narodni, to je objektivno dobro za sve nas i za sva vremena. Ja sam Soko već odavno i priznaćete mi da poznajem sokolsku ideologiju, sokolsku literaturu, Tiršov duh, a to je osnivač Sokolstva, i priznaćete mi da kada sve to ja poznajem, da valjda znam zašto sam Soko i šta zapravo znači sokolstvo.

G. Krek, koga lično kao čoveka ja poštujem, nije hteo dati ovde izjavu povodom onog mog pitanja, ali je rekao u jednoj prepirci sa mojim kolegom g. dr. Kramerom u ovoj istoj sali: „Soko na području Dravske banovine nije ništa drugo nego JNS“. (**Ministar bez portfelja dr. Miho Krek**: Omladina JNS — **Fran Smodej**: To je tačno); a g. Smodej je isto tako u jednoj prepirci rekao u ovoj sali: „Što to govorite! Soko u južnim krajevima i Soko u Dravskoj banovini je nešto sasvim drugo“. (**Fran Smodej**: I to je tačno. Kad bi bio Soko u Dravskoj banovini to što je u Srbiji, niko ne bi imao ništa protiv njega.) Gospodo, ja mislim da u ideologiji sokolstva u našoj zemlji nema razlike. Ne može ih biti. (**Ministar bez portfelja dr. Miho Krek**: A ipak ih ima). A ako je i zaista negde neko malo diferenciranje onda znači da se tu radi o nekom sokolskom društvu koje je radilo pod težim prilikama ili još nisu uspeli da se upoznaju sa sokolskom ideologijom, ali odricati sokolsu i nacionalnu ideju sokolstvu u Sloveniji, gde je osnovano 1862 i kad je Soko bio zabranjen osnovan je opet 1863 godine, i koji je tu ideju dobio iz Čehoslovačke, prepelcovao je u Hrvatsku pak sve dalje do Devdelije, kada se za taj Soko u Dravskoj banovini, gospodo, ovako govori, to je, gospodo, u najmanju ruku jedna neukusna stvar. (**Ministar bez portfelja dr. Miho Krek**: Neukusno je to što Vi govorite).

Gospodo, program JRZ ne sprečava da članovi JRZ nebi mogli biti Sokoli. Čak vaš partijski program u krajnjim konsekvencama baš traži da se uđe u sokolsku ideologiju i saraduje sa sokolskim društvima. Dakle vaš partijski program vas u tome ne sprečava. Treba da se onda zapitamo, što onda smeta da vi saradujete u sokolstvu i da oni tamo u Sloveniji, koji pripadaju JRZ nisu istiniti prijatelji ideje, koja se sprovoda kroz sokolstvo. Gospodo, to je klerikalizam. Taj klerikalizam koga neće da priznaju nikada, ali koji stvarno postoji, a to je politički klerikalizam, koji nas uvek razdvaja i razdvajaje nas sve dotle dokle se ne nade neki modus vivendi, koji bi imao da se sastoji u tome, da se klerikalizam u nacionalnoj zemlji prilagodi nacionalnoj ideji, te da se ostvari jedan snošljiviji život. Ako se to ne pronade, borba protiv političkog klerikalizma mora da ide dalje do konačne pobeđe. To se pitanje nameće naročito kada vidimo

poslednjih dana taj politički klerikalizam kako izgleda u Austriji. Vidite, gospodo, to je ta netrpeljivost političkog klerikalizma. Ja sam uvek priznavao a i ovde ću priznati, i mi smo katolici i verni i praktični, neki malo bolji, neki opet slabiji, to ćemo izvršiti sa Bogom, koji uvek konačno odlučuje, ali ne dam da se vera zlorabi ili da se upotrebljava u političke svrhe. Ali moram utvrditi, ja znam, pa i srbijanska inteligencija zna, da smo najveći deo kulturnih uspeha postigli mi Slovenci kroz vekove gotovo u stalnoj borbi sa nekim ultramontanskim zelotizmom, koji je uvek sprečavao razmah napredne rodoljubne ideje u Sloveniji.

Prvi pisac slovenačkih knjiga, moj najuži zemljak Primož Trubar napisao je ne iz nacionalnih pobuda, nego da širi luteransku veru, prvu slovensku knjigu godine 1550, a godine 1551 izašla je ta knjiga, pa onda su se k njemu pridružili drugi itd. I tako smo mi Slovenci dobili prvo naše pismo. A jezuita i biskup Tomaž Hren koji je pomoću dekreta graških nadvojvoda imao zadatak da ubije tu krivu veru, on je spalio sve slovenačke knjige. (**Ministar bez portfelja dr. Miho Krek**: To je bila verska borba.) Jest, tačno, to je bila verska borba. A danas hoćete i vi protiv nas katolika da vodite versku borbu iz političkih razloga. (**Ministar bez portfelja dr. Miho Krek**: Šmarn!)

Vidite, gospodo, onda je došlo tamno doba, kada nije bilo ništa osim koje molitvene knjige na slovenačkom jeziku, ali se zbog narodnog zanosa... (**Fran Smodej** Bilo je crkvenih knjiga slovenačkih.) Gospodo, ja mislim, da ste vi na jasnom sa sudom između g. Smodeja i mene. Ja bih primio i čast plebiscita između mene i g. Smodeja sa nadom da izadem kao pobednik iako je g. Smodej na desnici. Gospodo, i onda dalje, ja priznajem; da su neki sveštenici bili nacionalni, ali nisu bili zagriženi Rimljani, nisu bili zagriženi Vatikanci, niti zagriženi papiste, nego baš ti sveštenici, koji su učestvovali u nacionalnom radu i dali neke stvari, za vreme svoga života nisu bili poštivani. A posle smrti, kao što je poznato, posle nekoliko decenija, proglase svakog čoveka za najvernijeg katolika. I ja ovde izjavljujem, a to vredi za gospodu koja su mlada, vi ćete videti kada ja umrem, kako će o meni pisati. Sigurno će pisati da je bio najbolji čovek, najbolji Slovenac, bio je naš čovek. Tako, gospodo, stvar izgleda.

Posle je došao Vodnik, došao je Prešern, Frajgajst, zvali su ga Frajgajst, mrzeli ga, progonili ga. Znalo se, gospodo, za Paušeka, znalo se i za druge. Došao je Prešern, ubijali su ga, a 20 godina je važio Koseski kao najveći Slovenac, ma da ništa nije dao na literarnom području.

Tako su sirotog Prešerna, koji je voleo po koju čašu vina kao i svaki Slovenac, gonili. Tako su gonili naše nacionalne radnike. Oni su imali presudnu reč i nikome nisu dali da progovori i da bude vaspitač sirotog slovenačkog naroda. Vi znate da je Prešern radio i pisao biser dela. Zagledajte se u svetsku literaturu pa ćete videti da pored Puškina nešto najlepšeg što imamo u slovenskoj literaturi dao je Prešern. Međutim, do njegove smrti prodano je svega 300 primeraka, a istovremeno molitvenika i knjiga koji su za crkvu, štampano je u vagonima i rasturano po narodu. Posle Prešerna došao je Franc Levstik, najjača slovenačka ličnost koju smo imali i u čemu se svi slažemo. I njega su gonili, i ako je on i kao

pisac i kao pesnik nenadmašivo snažan; više moje kuće postoji i danas njegov spomenik. Bio je siromah u bednom položaju, pa je otišao u seminar da bude sveštenik. Napisao je jedno delo koje se zove: „Nebeska svatovščina“. Ali Paušek pronade da je to njegovo delo protiversko i siromah Franc Levstik bio je najuren i došao je samo sa tri krajcara iz Olomuca iz Česke u Maribor i kako sam kaže, došao je na most i te tri krajcare kao blagoslov ispustio u Dravu. Ja bih sada upozorio na ono što je napisao 1869 godine: „Mi mali, slabi, treba da upremo naše poglede na jugo-istok gde nam žive naša braća Hrvati i Srbi i da u društvu s njima priborimo nama i našim potomcima budućnost koja nam dolikuje“. Popovi su ga gonili i siromah je imao po rečima jednoga ondašnjeg vode, koga su sveštenici toliko brojno podržavali, da krepa kao pas na ulici. I zbilja, da ga slučajno neki inače nemački vaspitan čovek, dr. Johan Hočevar, jedan moj zemljak, nije iz prijateljskih pobuda smestio kao skriptora u licejsku, sada univerzitetsku knjižnicu, on bi poginuo kao pas na ulici.

Pa onda uzmimo Gregorčiča, sveštenika po zanimanju, šta je radio sa njim Mahnič, to svako zna. Nije to pripovetka i izmišljotina. To je naša literarna istorija. Ubio je toga čoveka, ne fizički, ali ga je ubio, jer je bio naš najmekši liričar, pesnik gorički. Umro je pošto je proglašen da nije bio prave vere. Suspendovan je. (*Ministar bez portfelja dr. Miho Krek: Suspendovan?*). Molim Marušiću, ti to dobro znaš. (**Dr. Drago Marušić:** Jeste, jedno vreme bio je suspendovan. — **Fran Smodej:** Filozofske rasprave dvaju sveštenika, a sada smo mi tu krivi.) Međutim, on je i pred kraj svoga života, kad mu je biskup Mahnič ponudio da se sporazume, to odbio. (**Fran Smodej:** To su razne priče!) Ali, ja bih pred svakim profesorom mogao da napišem disertaciju o tome sa mojom mesarskom rukom. Onda, Aškerc, i on je proglašen za bezvernika i upropašćen je. Eto, vidite, kako se sa njima postupalo.

Ja se sećam, kako su školskoj deci u manastiru govorili, kad je on umro, o njegovoj smrti i kazali su: On je umro od moždane kapi. Gospoda lekari znaju, kad se umire od moždane kapi, kakvi su to momenti. To zna dobro i g. dr. Zec. O njegovoj smrti pričali su deci strašne stvari: Kako su videli đavola, kako je grcao, kako je vikao i kako je to bila jedna strašna smrt, kako je to propalica i kako je to izgubljena duša. I posle smrti sa jednim svojim načelnim protivnikom, vidite, kako se radi. Eto, gospodo, biskup Mahnič ubio je i mirnog Stritaru, koji je zaveo modernu literaturu. To je opet jedan moj zemljak. Velike Lašče je vrlo interesantno, g. Jeremijo, i kad bi vas interesovalo, mogli bi tamo doći. Ubio ga je, kao što su kazali, zbog njegovog svetobolja, a danas ga priznavaju za svoga najvećeg čoveka.

Vidite, gospodo, ja idem dalje sa Cankarom. Cankar je izdao svesku pesama 1899 godine, „Erotiku“. Biskup Jeglič kupio je autorsko pravo, ne znam za koliko, mislim da je onda platio 2.000 forinata, i spalili su, pre 39 godina, kao nekada Primoža Trubara, i prvu knjigu našega pesnika i pisca Cankara. (*Ministar bez portfelja dr. Miho Krek:* A Prelat Kallan bio je njegov stalni mecena, a Cankar njegov stalni gost!). Znači, da među nama ima vrlo poštenih ljudi, kao što je danas sveštenik Barle u našoj partiji, kao što je bio dekan u Kranju, a pošto nije bio u klerikalnoj partiji, oduzeo mu je dekanat biskup Jeglič.

Sa ovakvom ideologijom se ne slažem. Progoni se Soko na području Slovenije iz ovih razloga, a ne iz političkih, ne zbog našeg programa, ili jer su pristalice JNS, a nisu u JRZ partiji. (Jedan glas sa desnice: A šta bi sa Sokolom JNS?). To je vanpartijska organizacija! (**Petar Bogavac:** Ako nemate dosta popova, daćemo vam jednog popa — Nikolaja, pa da se izmirimo!). Kad bi se po ovome principu obnovio Senat u celoj državi kao što se obnovio slovenački deo, gde su od četiri senatora tri popa a samo jedan je laik, onda možemo imati tu 60 popova i mi bi bili crkva a može biti i po malo manastir! Ja sam tvrdio da se Sokoli ne progone iz čisto političkih razloga, nego da se progone zbog toga, što su oni ostali protivnici onih starih zatucanih klerikalaca. A progone se iz istog razloga učitelji i Soko. Ja sam naveo u specijalnoj debati, da je kod mene bio učitelj Strah, pa pošto je prišao vašoj partiji, rekao je pred školom, rekao je školskom nadzorniku, da je enkompatibil biti Soko i predsednik vaše organizacije. (*Ministar bez portfelja dr. Miho Krek:* To je pričine priče priča!). To je fakt i to vam je neprijatno.

Vidite, u Zagorju — molim vas nemojte da mi uvek upadate — tamo ima mnogo socijalista i marksista među njima. Tamo je jedan učitelj, koji je onde živio, bio član Sokola, i sada je starešina Sokola. On nije mogao postati školskim upraviteljem zbog toga jer je Sokol, nego su mu za upravitelja postavili jednog mladića, njegovog bivšeg đaka iz osnovne škole. No, to nije jedinstven slučaj, mogao bih vam napomenuti Pečnika u Radečama, slučaj u Dolenjskim Toplicama itd. itd. Mogao bih o tome govoriti tri dana i tri noći. (Glasovi: Nemojte, dosta nam je.)

Gledajte, kako sveštenici postupaju. Ovde imam jedno pismo koje je uputio župnik Komljanec u Prečni, ocu jednog mladića, koji je bio naraštajac kod seoske sokolske čete. U tom pismu se kaže:

„Spoštovani!

Zelo sem se začudil, ko sem zvedel, da se Vaš sin Stanko udejstvuje v neslovenskem in svobodomiselnem društvu Sokol. Ali Vam je to znano? Prosim, da fanta odločno posvarite in od napačne poti pravčasno odvrnete.

4.-II-1938.

Zbogom

J. Komljanec, župnik“

(*Ministar bez portfelja dr. Miho Krek:* Sigurno je neki nered bio u četi!) Kakav nered, kad jasno kaže razlog: jer je Sokol jedna slobodoumna organizacija... (**Fran Smodej:** Evo, ima otkucano na mašini, to je udešeno a nije original). Ali original je u Prečni, a prepis je slat i Savezu sokola. I ja sam falsifikat, a nisam Pucelj, nego neka prilika nepočudna Smodeju, koja mu neda mira da spava.

Gospodo senatori, to nije usamljen slučaj, to se sistematski radi i da znate koliko muke mi imamo da održimo Sokol. (Senator Bogavac upada u reč). I mene vrlo boli, gospodine Bogavče, da vi nemate za ove stvari nešto od srca. Neće biti tako velika šteta niti po vas, niti po Srbe, ni po partiju, a kamo li po državu, ako zbog ovih stvari izgubite ovu gospodu. (**Fran Smodej:** Pa uzmite Pucelja).

Što si sve ovi nedozvoljavaju. U Slivnici kraj Framu blizu Maribora opština je bila ustupila jedno zemljište Sokolu. Prostor je bio ograđen. Došla je nova opštinska uprava. Ništa drugo im nije bilo važno, nego da oduzmu Sokolu taj prostor, čak je i

ogradu porušila, koju je on sam o svom trošku podigao, samo da bi Soko unizila. Tu je bila posadena i lipa u uspomenu Kralja Aleksandra, na jednom ogradenom prostoru, i to nikada nitko nije dirao. Takva spomen drveta se uopšte zasađuju, to je prema nemačkom običaju, samo što oni zasađuju hrastove a mi lipu. A šta je uradio novi upravnik škole? Kad mu nisu dozvolili da premesti tu lipu Kralja Aleksandra, on je to sam uradio. (*Ministar bez portfelja dr. Miho Krek*: Ja sam dobio izveštaj od Banske uprave da je to preneto u saglasnosti sa svim nacionalnim organizacijama i vlastima, na javnu pijacu, na prostor koji je nadzorna vlast smatrala podesnim za tu lipu, tako da na starom mestu deca mogu vežbati).

E, sad ste ga dobro čuli, gospodo, i ja sam baš namerno pustio g. Ministar Kreka da mirno govori, zato jer će mi to bar poslužiti za dokaz moga daljeg dokazivanja. Dakle, opštinski odbor nije pristao na to, a g. Josip Tavželj, je uprkos odluke sam presadio tu lipu. Motivacija da se lipa morala ukloniti s razloga što se deca ne mogu da igraju, ne može da bude ozbiljna, jer šta može jedna mala lipa da smeta deci na onom velikom prostoru. Baš naprotiv, ona kad bude veća, daće senku koja može dobro da posluži deci kad se igraju. (Nastaju upadice). E, to ih je bolelo, jer sam ja citirao to i g. Krek se obratio na Bansku upravu a g. Tavželj je njihov partizan. Tu za mene izgleda kao kad kadija tuži, kadija sudi. Znam, to vas boli.

Potpredsednik dr. Đura Kotur: Gospodine senatore, Vi ste, stupajući na govornicu, kazali da ćete govoriti svega pet minuta, međutim Vi govorite već više nego šest puta po pet minuta. Dobro, to je Vaše pravo, ali Vas molim da se potrudite, da što pre privedete kraju svoj govor.

Ivan Pucelj (nastavlja): Gospodo senatori, ima tu još i drugih stvari. Mogli ste čitati u „Učiteljskom tovarišu“ da su u Slovenjgradcu 10—13 godišnja deca atakirala na učiteljicu na ulici koja je imala sokolski znak. Oni su je počeli atakirati sa pevanjem prvo orlovske himne, onda sa poklicima: Bog živi, a završili su sa: Mi smo orlovi. I to čine deca od 10—13 godina. Naravno, učiteljica se morala da skloni u jednu obližnju kuću, jer joj je pretila opasnost da je njeni učenici fizički napadnu. Kad je učiteljici doneo pismonoša poštu, a u pošti je bila i „Domovina“, onda su počela vikati da čita bezverske listove.

Blizu mene je jedan župnik, i to u susednoj opštini. Do ovoga režima on se nikada nije bavio politikom. I ranije se nisu svećenici toliko politikom bavili, a sada, sada su počeli čak i Sokole da gone. Kad je držao čas veronauke, on je rekao deci: Sad vi, koji ste Sokoli, ustanite, da vas vidim! Deca su se ženirala i ni jedno dete nije htelo da ustane. On je prišao svakom pojedinom i uhvatio ga za kosu iz uva, gde najviše boli, i kazao mu: ustani, ti si Soko, i ismejao ga on i ostala deca. Kad su delili školskoj deci neku pomoć za Badnjak i za Novu godinu, a to se obično čini najsiromašnjoj deci, mi ne znamo ni za jedan slučaj da je bilo gde dobilo pomoć dete, koje je pripadalo Sokolu, ili njegov otac. (*Ministar bez portfelja dr. Miho Krek*: Kažite jedan slučaj gde je to bilo?) — Gde — u Velikim Poljanama, pribeležite i pitajte, pa ćete se uveriti. Ne idem ja ovamo, gospodo, iz poštovanja prema vama, nenaoružan, nego se, kako vidite, dobro snabdem oružjem i barutom. I vi znate da je zbog ovog nesrećnog braka koji je sklo-

pio rasni Srbim sa nevaljalom ženom, kao što je kleikalna partija, teško vama, a i drugima.

Ali mi moramo biti pacisto, to nije nikakva partijska stvar, jer ako se to neće izlečiti onda će biti zlo. Zbog toga bih molio da se ovo revidira i da se kaže: „Uđite u Sokole, možete biti i uticajni i kod njih! Nemojte osnivati slovenske fante, koji ništa ne znače“, a još manje znače slovenski fanti, kojima je g. Aračić u Celju klicao, kao načelnik Ministarstva za fizičko vaspitanje, ne znam šta mu je bilo, valjda je hteo da se dodvori Ministru Kreku. Dakle, mnogo nezgodno za jednog Srbina, koji je bio čak i moj saradnik.

Slovenački fanti, to je kopija Hajmvera. (Smeh na desnici). Vidite Hajmver je propao. Fantu su i po uniformi i po svemu slični Hajmveru. (*Ministar bez portfelja dr. Miho Krek*: Ako hoćete da je kopija onog, uniforma je slična i našoj vojničkoj uniformi, uniformi planinskih pukova.) Ničega sličnoga nema. Ta je uniforma smešna: jedan crveni pas, pa ono što imaju šoferi, mnogo neukusno! U takvu uniformu obukao se i sam Ministar Krek! Ja sam kazao: „Kada se toliko ponosite sa velikim čuvenim profesorom Plečnikom, pa zašto da ne pitate da vam čovek nariše kakvu uniformu, da ličite na ljude?!“ (*Ministar bez portfelja dr. Miho Krek*: To je njegova škola! — Govornik obraćajući se Ministru Kreku): Čutite, nije Vas niko čuo, ja neću nikome reći. Moram da uzmem u odbranu g. Plečnika.

Vidite, gospodo, slovenski fanti nemaju nikakvog smisla, jer ako želite da osnivate kakva separatistička društva, onda treba da date hrvatske fante, onda srpske fante, onda bi neko mogao tražiti i neke „druge“ fante. Ako ne možemo da se složimo u sportskim, onda kako ćemo da se složimo u drugim stvarima? (*Fran Smodej*: U sportskim stvarima možemo se složiti vrlo lako, a ne i u političkim.) To nije politika, politike ne sme da bude u Sokolstvu, a još manje u fantima, a Vi time priznajete da su oni politička organizacija i da ste zbog nje i osnovali fante. Mi ćemo se toga dobro čuvati! Izjavljujem da ću glasati protiv budžeta. (Odobranje i pljeskanje na levici).

Potpredsednik dr. Đura Kotur: Ima reč Ministar fizičkog vaspitanja g. dr. Vjekoslav Miletić.

Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. Vjekoslav Miletić: Gospodo senatori, g. Pucelj rekao je da će govoriti 10 minuta a govorio je ceo sat. Ja moram da se osvrnem na neke njegove reči. Prema onome što je g. Pucelj rekao dobija se utisak kao da se u Sloveniji zbilja događaju strašne stvari, da se Soko proganja, da je na rubu propasti. To nije tako. Ja sam bio lično u Sloveniji, ja sam se na licu mesta uverio da nije tako. Možda postoje samo neki sporadični slučajevi. Naših Sokola ima oko 300 hiljada i po gde-gde mogu se dešavati i takvi slučajevi. Ja sam dao izjavu i ponovo ponavljam: Nikom ni na kraj pameti nije, a najmanje današnjoj Kraljevskoj Vladi da se sokolska ustanova kao takova proganja i to nigde nije slučaj. Ja sam kazao da kad je sokolstvo bila svetinja za našeg najvećeg Vodu našeg Osloboditelja i Ujedinitelja Kralja Aleksandra, jer nam je Svoga Prvijenca dao za starešinu, onda mora da bude i za svakog od nas. Sokolstvo kao takvo ne sme niko da veže ni za jednu partiju. (Burno odobranje.) Sokolstvo ne sme da se veže ni za jedan režim, ni za jednu stranku, ni za jednu vladu, jer partija, režim i vladu se menjaju, a Sokolstvo je postojalo, postoji

i postojaće. (Opšte burno odobravanje).

Sokolstvo pripada narodu, Kralju i državi i nikome drugome i niko ne sme da napada na sokolstvo.

Što se tiče prilika sokolstva u Sloveniji, ja sam bio prepustio braći Slovencima da oni odgovore gospodinu Pucelju, ali kako se niko nije javio za reč sa njihove strane, ja bih braći Slovencima napomenuo i onima s levice i onima s desnice i braći sokolima i onima koji ne pripadaju sokolima sledeće:

„Lidove novini“ od 5 ovog meseca donose izvadak iz članka napisanog u „Lidove Listu“ od 4 marta ove godine, jednu zanimljivu noticu, gde orlovska društva u bratskoj Čehoslovačkoj kliču „Zdar buh všesokolskemu sletu v Pragu“, što znači: neka Bog pomogne svesokolski slet u Pragu. Ovo kliču orlovi u Čehoslovačkoj, klerikalna društva. Tu se zatim kaže da danas više nego ikada treba da celokupni naš narod poradi na tome da svesokolski slet ove godine u Pragu uspe što veličanstvenije, jer je u interesu naroda i Republike. Zato smatramo, veli se dalje, sretnom okolnosti da se baš ove godine održava svesokolski slet u Pragu. Smatramo da je dužnost svih vodećih ličnosti naših viteških, patriotskih i sportskih korporacija da rade da ne samo među njima nego da i među članovima vlada ljubav, tolerancija i snošljivost.

I ja bih želeo braći Slovencima i braći sokolima i ostalim viteškim korporacijam da kažem, da jedanput za svagda ostave svoje partijske razmirice i da se

takmiče u plemenitom takmičenju ko će više doprijeti ne samo u fizičkom, nego i u nacionalnom i u moralnom vaspitanju naroda za dobrobit naše države. (Pljeskanje).

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Gospodo senatori, ovim je završen pretres Razdela XVII — budžeta Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda. Pristupa se glasanju. Glasaće se po partijama sedenjem i ustajanjem.

Molim gospodina izvestioca da pročita partiju 1045.

Izvestilac Fran Smodej pročita partiju 1045.

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Gospoda koja primaju pročitano partiju neka izvole sedeti, a gospoda koja ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi.) Pošto većina sedi, objavljujem da je partija 1045 većinom glasova primljena.

(Za ovim je Senat, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Senatu, većinom glasova primio ceo budžet rashoda Razdela XVII — Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda, i to od partije 1046 do zaključno partije 1054 a).

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Objavljujem da je Senat primio predlog budžeta rashoda Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda.

Gospodo, pošto je vreme odmaklo, ja ću sa vašim pristankom sednicu prekinuti, s tim da se nastavi u 17 časova.

Sednica je prekinuta u 13,40 časova.

STENOGRAFSKE BELEŠKE

SENATA

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 7

BEOGRAD 1938 GODINE

KNJIGA I

XIV REDOVNI SASTANAK

SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 25 MARTA 1938 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

Pretsednik

DR. ŽELIMIR MAŽURANIĆ

i

Potpretsednici

Dr. ĐURA KOTUR i STEVAN JANKOVIĆ

Sekretar

ĐURO VUKOTIĆ

Prisutni su g. g. Ministri: Ministar unutrašnjih poslova dr. **Anton Korošec**, Ministar saobraćaja dr. **Mehmed Spaho**, Ministar pravde **Milan Simonović**, Ministar bez portfelja dr. **Šefkija Behmen**, Ministar poljoprivrede **Svetozar Stanković**, Ministar šuma i rudnika **Bogoljub Kujundžić**, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Dragiša Cvetković**, Ministar trgovine i industrije dr. **Milan Vrbanić**, Ministar građevina **Dobrivoje Stošović**, Ministar finansija **Dušan Letica**, Ministar bez portfelja dr. **Miho Krek**, Ministar bez portfelja dr. **Niko Novaković**, Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. **Vjekoslav Miletić** i Ministar pošta, telegrafa i telefona **Vojko Čvrkić**.

NASTAVAK SEDNICE U 15,45 ČASOVA

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Gospodo senatori, nastavljamo rad. Na redu je budžet Ministarstva šuma i rudnika — Razdeo XV. Reč ima g. Ministar šuma i rudnika.

Ministar šuma i rudnika Bogoljub Kujundžić: Gospodo senatori, Ministarstvo šuma i rudnika je eminentno privredni resor коме су поверене две veoma značajne grane narodne privrede: шумска и рударска привреда.

У својем излагању о буџету Министарства шума и рудника отпочећу најпре са шумарским надзором т. ј. оним редом како је и састављен предлог буџета расхода за 1938/39.

Према § 127 Закона о шумама шумарску полицију и надзор извршује Министар шума и рудника преко општих управних власти: банских управа и средских начелстава. Задатак је шумарске полиције и надзора да нашој земљи трајно осигура потребан проценат пошумљености и шума у добром стању, како би се народној привреди осигурала потребна количина дрвета за огрев и за грађу за домаћу потребу, док би вишак преко тога био намењен за извоз у иностранство. Изве-

стан проценат пошумљености мора се обезбедити и због посредних користи које имамо од шума т. ј. ради благотворног дејства шума у климатско-хигијенском и војно-одбранбеном погледу.

Да би се све то постигло, Закон о шумама од 29 августа 1929 год. прописује да се шуме које постоје морају одржати, да се онемогући пустошење шума, а сем тога Закон о шумама прописује и обавезу пошумљења посечених површина и обавезу господарења по привредним плановима у свим шумама које стоје под особитим јавним надзором као и у приватним шумама преко 300 хектара површине, а све то у циљу да се осигура вечна шума и потрајност шумског господарења. Најзад Закон о шумама предвиђа да се имају пошумити у року од 50 година све голети и крш, чије помушљење захтева какав општи јавни интерес.

Како Закон о шумама не прописује стриктну обавезу постављења чувара шума за недржавне шуме, то сам израдио пројекат Закона о чуварима недржавних шума, како бих обезбедио успешније пуну заштиту ових шума.

Изјављујем овде лојално да стање у коме се данас налазе како недржавне тако и државне шуме у већем делу земље никако не задовољава. Заштита тих шума у ужем смислу мора се што пре обезбедити и питању заштите и одржавања постојећих шума морамо поклонити много више пажње него што је до сада чињено.

Шумске штете и узурпације на територији неких дирекција шума узеле су огромне размере. Морамо се са овога места озбиљно сви запитати шта ће бити ако наше шуме буду уништене. Пресушиће јак извор народних и државних прихода које нам шуме дају, неће бити извоза дрвета, овог најважнијег извозног артикла, нећемо имати сировина за многе полуфабрикате и финалне продукте тако преко потребне нашој земљи и индустрији земаљске одбране (целулоза, дрвни плин, т. ј. шумски гас, итд. итд.). Нећемо имати дрвета за нашу индустрију и за поткопе наших многобројних рудника. Док се нове шуме подигну по цену огромних издатака, проћи ће дуго и дуго времена, па ће неизбежно наступити велика празнина у државним приходима а настаће и несташница у свему ономе што нам данас дају наше шуме. Несташница дрвета као и паше због уништења шума осећа се већ данас у извесним крајевима. Са уништењем сеоских и државних шума отишло се тако далеко, да већ данас имамо читавих села, чији становници морају ићи по 30—40 км. далеко у шуму по дрва, па на кратком јесењем и зимском дану долазе кући са товаром и колима дрва тек трећи дан.

Али штетне последице уништавања наших шума осетиће народ и држава и на други начин. Нестанком шума нестаће и посредних т. ј. идеалних користи које нам оне дају.

Већ данас видимо страшне последице наглог уништавања шума: Видимо поплаве које се понављају код нас у свако годишње доба, даље, стварање опасних бујица које доводе у питање наше најважније саобраћајне артерије.

Због тога вас молим и апелујем на све вас и са овога места да помогнете шумарску администрацију у њеном напорном настојању за заштиту и одржавање постојећих шума.

Господо сенатори, овде ћу вам укратко изнети извесне статистичке податке о површини шума и шумског земљишта.

Укупна површина шумског земљишта у нашој држави износи 8,196.940 хектара. Од тога стварно под шумом 7,258.790 хектара, и то:

- 1) државних шума 2,814.530 хектара тј. 38,8%
- 2) комуналних шума 1,910.915 хект. тј. 26,3%
- 3) осталих власника 2,533.345 хект. тј. 34,9%

Пушумљеност у нашој земљи износи 29,3%, а на једног становника долази нешто мање од пола хектара шуме.

Од укупне површине шумског земљишта 74% отпада на апсолутно шумско земљиште тј. таково земљиште, које није трајно способно ни за какву другу културу осим за шумску културу.

Знатна површина земљишта које је под шумом претставља слабу шуму тј. шикару, и то 1,103.690 хектара или 15% округло.

У 1936 год. из свих шума, без обзира на категорију власништва, искоришћено је:

техничког дрвета	4,477.905 куб. мет.
огревног дрвета	9,134.510 „ „

отпадак у шуми 3,403.100 „ „
Свега 17,015.515 куб. мет.

што значи да је просечно од једног хектара искоришћено 2,3 кубна метра.

Предлогом буџета за 1938/39 год. предвиђено је за шумарску полицију и шумарски надзор:

За одељење за врховни шумарски надзор 2,697.310 дин.

За банске управе и среска начелства 19,169.710 дин.

Свега 21,867.020 дин.

Према буџету расхода за 1937/38 год., повећање расхода за установе Одељења за врховни шумарски надзор за буџетску годину 1938/39 износи 4,144.786 динара.

Лични издатци по партијама Одељења за врховни шумарски надзор изnose 10,785.547 динара тј. 48%, а материјални издатци 11,081.473 динара, тј. 52%. Целокупни издатци код овог Одељења изnose 21,867.020 динара.

Повећање расхода долази услед повећања припадности државних службеника, даље је повећан број особља и то за 32 шумарска чиновника и 15 надлугара. Кредит за пошумљавање голети повећан је за 896.000 динара, за уређење бујица предложено је повећање од 1,100.000 динара и за израду шумске статистике предвиђено је повећање од 33.400 динара. Најзад је предвиђена нова партија за проглашење заштитних шума у износу од 400.000 динара.

Код Одељења за врховни шумарски надзор, код банских управа и среских начелстава предвиђено је укупно 286 чиновника и 137 званичника, служитеља и дневничара. Од тога је броја 107 среских шумарских референата и 117 надлугара и лугара.

Један од најважнијих задатака ресора који водим је пошумљавање кршева, голети и живог песка. Тачна површина кршева, голети и живог песка износи:

на државном земљишту 294.312 хектара
на комуналном земљишту 667.817 хектара и
на приватном земљишту 138.146 хектара
Свега 1,100.275 хектара

што претставља огромну непродуктивну површину наше земље.

Пошумљавање оваквих површина је крупно привредно и социјално питање, јер се најпространије голети налазе баш у најсиромшијим крајевима државе, у којима би се подизањем шума и шумском културом могло повратити благостање, а пре свега би се успешним пошумљавањем поправили скроз неповољне климатске и хигијенске прилике.

Један део ових голети могао би се пошумити самом забраном паше, док ће се око 500.000 хектара морати да пошуми вештачким путем, ради чега ће требати велика финансијска средства и доста времена. До сада је на овај начин пошумљено само 17.412 хектара са утрошком од 59 милиона динара.

Да би се 500.000 хектара пошумило вештачким путем у року од 50 година како прописује Закон о шумама, било би потребно годишње око 30 милиона динара кредита. Међутим у току ове буџетске године одобрено је по буџету 1,064.000 динара, а из фонда за пошумљавање 3,499.890 динара, т. ј. укупно свега 4,563.890 динара.

Да би се убрзао рад на пошумљавању, мора се ангажовати и приватна иницијатива. У ту сврху се из државних и бановинских расадника бесплатно издају саднице за народно пошумљавање. Тако је до краја 1936 године народу издато 75,000.000 садница, од чега само на 1936 годину отпада око 14,000.000 садница.

Крајем прошле године образовани су у Београду као и у бановинским и среским местима Одбори за пропаганду пошумљавања, који треба пре свега да придобију нашу омладину за културу шуме и да код ње развију љубав према природи и шуми. У Министарству је израђен пројекат Закона о подели кршева народу у сврху пошумљавања, али се са доношењем тога закона мора застати, док се претходно не изврши посао на унутрашњој колонизацији као и радови на излучивању мере и балгалика на територији босанско-херцеговачких дирекција шума.

У уској вези са пошумљавањем стоји и питање уређења бујица. У овоме буџетском предлогу предвиђен је кредит на уређење бујица у укупном износу од 5,867.500 динара. Услед уништења шума у сливовима многих река настале су бујице, које угрожавају не само јавни саобраћај, већ стављају у питање и опстанак самога народа у брдским и планинским крајевима.

Имовне општине, познате народне институције на територији бивше Хрватске, Славоније и Срема, налазе се у тешкој финансијској кризи већ више година. Дуг имовних општина крајем 1936 године износио је 60,745.678 динара. Отписом дужног државног пореза и бановинских приреза та је цифра сведена на 46,472.531 динар. Према тадањим приходима и расходима, расходи имовних општина већи су за око 16,000.000 динара од остварених прихода. Уредба о санацији имовних општина налази се пред привредно-финансијским комитетом министара, те се надам да ће она ускоро бити и донета.

Шуме имовних општина налазе се на површини од 459.690 хектара, док шуме земљишних заједница запремају површину од 258.495 хектара. Нажалост и стање шума земљишних заједница за даје бриге: издаци на те шуме износе 11,500.000 динара, а приходи свега 6,500.000 динара. Порези, прирези и други намети терете ове шуме од једног хектара 26 динара годишње, то оне по својој природној способности не могу поднети.

Господо сенатори, прелазим сада на излагање о Управи државних шума.

Као подручне установе за управу и газдовање са државним шумама и шумским земљиштима служе: дирекције шума, шумске управе, државне шумске манипулације, државна шумска индустријска предузећа и шрометне управе државних шумских железница.

Одељење за управу државних шума управља државним шумама преко 12 дирекција шума односно преко 160 шумских управа и 4 режијске манипулације као и једном прометном управом државне шумске железнице. (Усора-Прибинић).

Одељење за управу државних шума са свима његовим подручним установама има свега 2.749 службеника.

Бројно стање особља Управе државних шума до пре кратког времена било је апсолутно недовољно за добру заштиту и искоришћавање државних шума.

Зато је у интересу заштите државних шума и ради унапређења шумске привреде Министарски савет прописао Уредбу од 28 септембра 1937 године којом је Министар шума и рудника овлашћен да у току ове буџетске године постави: 150 чувара шума, 50 шумарских инжењера, 4 прavnика и 12 рачунарских чиновника. Сва ова постављења већ сам извршио и овде поменути број особља унет је у буџетски предлог за 1938/39 годину према пропису чл. 2 Уредбе о заштити државних шума.

Напред поменути постављењима, која треба сматрати као знатан успех у побољшању и унапређењу државне шумске привреде — биће само у неколико поправљено стање државних шума, које су нарочито од 1927 године биле изложене нападу сваке врсте када је редуцирано „у интересу штеђења“ 700 чувара шума.

Са постављењем новог чуварског особља у вези је и реорганизација службе чувара државних шума. Данашње прилике које владају у извесним крајевима државе, — претерано развијена бесправна горосеча која местимце прелази у девастацију државних шума као и примена оних одредби закона о шумама које се односе на непосредну заштиту шума, — захтевали су нову организацију шумарске службе и њених органа. Зато се сада ради у Министарству шума и рудника један нацрт Уредбе о организацији службе чувара државних шума, којом би се обезбедила боља и целисходнија заштита државних шума.

Господо сенатори, рационално искоришћење државних шума не да се замислити без добрих уређајних елабората, без познавања инвентара шума и без знања колике и какве приходе може шума да даје, није могуће ни замислити рационално господарење. Слаб успех шумарског газдинства у највећем делу је последица тога што су шуме остале неуређене или уколико су у појединим случајевима и биле уређене, што су се одредбе уређајних елабората у примени мењале.

Извесни шумски комплекси који сада леже бescорисно и без прираста могли би се отворити за експлоатацију када би нам било познато колику дрвну масу садрже, колика им је вредност и колике су им инвестиције потребне за експлоатацију шума.

Главни продукт шумског господарења — дрво има врло велику вредност за подмирење свакидашњих домаћих потреба колико и за трговину као извозни артикал од највеће важности. Према структури нашег извоза, где главно место заузимају пољопривредни производи који су врло нестални, јер зависе од родности поједине године, дрво добија још већу важност, јер његова продукција не зависи од појединих година, па је дрво увек у стању да попуни празнину у извозу пољопривредних продуката у неродним годинама. У нашој држави не постоји ни један тако сигуран извозни артикал у тако великој вредности као што је дрво и баш зато ми морамо осигурати и за будућност трајност продукције која је за нас неизвесна без добре заштите шума и без уређајних елабората.

Законодавац је правилно оценио важност уређивања државних шума. Законом о шумама у § 49 тражи се, да се са државним шумама господари по начелу трајног господарења, што се има

осигурати на тај начин да се господарење врши строго по привредним плановима.

Од нарочите је важности искоришћавање државних шума било доношење Уредбе о организацији Министарства шума и рудника. Искоришћавање државних шума постављено је на нову основу, јер се по Уредби шумски производи у слободним државним шумама имају искоришћавати по правилу у властитој режији, а тек изузетно где то диктирају нарочити услови могу се примењивати и други начини искоришћавања.

За ново искоришћавање државних шума прописује Уредба да се по претходно утврђеном програму врши искоришћавање државних шума у властитој режији и то тек пошто се створе сви предуслови за успешан рад и испита рентабилност режијског пословања.

За искоришћавање државних шума у властитој режији прикупљени су подаци за састав једног општег програма као и подаци за састав детаљног петогодишњег плана искоришћавања на основу општег програма.

Исто тако се приступило и прикупљању података за уређење и мелиорацију сувата и планинских пашњака.

Систем дугорочних уговора са којим смо имали врло рђаво искуство, а који је на територији раније Босне и Херцеговине извесно време представљао једини начин искоришћавања државних шума налази се сада у постепеној ликвидацији.

Искоришћавање државних шума на основу закона о заштити домаће дрварске индустрије није донело оних резултата који су очекивали. Поменути Закон је ступио на снагу 31 маја 1929 године и трајаће до 31 маја 1939 године, он омогућава снабдевање домаћих пила на потребном обловинам из државних шума путем закључења дугорочних уговора.

Искоришћавање државних шума путем продаје на пању лицитацијом и по шумском ценовнику осим на основу дугорочних и резервационих уговора врши се само у изузетним случајевима обзиром на прописе о организацији Министарства шума и рудника по којима се све слободне државне шуме имају у правилу искоришћавати у властитој режији.

Док се раније у државној режији израђивало 6% т. ј. само око 300.000 кубних метара од укупног етата у државним шумама данас се тај проценат попео на преко 27% т. ј. на око 1.400.000 кубних метара.

Даљем проширењу режијског пословања приступаће се систематски и по програму. Свака журба или пренагљеност могла би бити од штете по успех самог пословања.

Ради једнообразног поступка при режијском пословању како у техничком тако и у рачунском погледу израђен је нови Правилник о искоришћавању државних шума у властитој режији, који је поднет на сагласност Г. Министру финансија.

Режијски радови за 1937/38 год. обухватају израду од око 1.400.000 кубних метара дрвета са издацима око динара 74.600.000 и бруто приходом од динара 116.538.900 динара из чега произлази приход од динара 29.538.598 на име шумске таксе као и сума од динара 13.206.175 на име чисте добити. Упоредујући ове податке са онима из 1936/37 год. види се да је за 1937/38 год. предвиђено за

рад 17.5% дрвне масе више него прошле године, док се приход у виду шумске таксе повећао за 51%, а онај у облику чисте добити за 37%.

Суватска или боље рећи планинска паша претставља најважнију грану међу споредним шумским производима. Ми имамо око око 750.000 хектара сувата и планинских пашњака. Од те површине држави припада 350.000 хектара, а селима, општинама, привредним установама и појединцима око 400.000 хектара. Већ по овај површини може се оценити колику огромну вредност има планинска паша за сточарство у нашој пољопривредној земљи, а тако исто и за државне приходе, када се узме у обзир да и код данашњег неуређеног стања планинске паше, планински пашњаци дају знатне приходе државној каси.

Са гледишта узгоја наших шума шумска паша је најважније питање шумске привреде. Ми редовно губимо велике количине прираста на дрвету због тога што наше шуме морају да подносе милионске бројке ситне и крупне стоке на шумској паши. За шумску привреду је то нужно зло које морамо да подносимо са обзиром на структуру наше земљорадње и нашег ратарства уопште. Тај велики трибут који ће наше шуме подносити све дотле док наша пољопривреда у извесним крајевима државе буде на екстензивном ступњу, претставља велики терет за шумску привреду и велику сметњу за савремено и уређено шумарство, које треба да пружи нашој земљи много веће количине дрвета у будућности него ли што оно пружа данас.

Зато се намеће као хитна потреба систематски рад на мелиорацији планинских пашњака као и свих осталих земљишта погодних за културу сточне хране и то у првом реду у нашим планинским крајевима. Зато сам у предлогу буџета предвидео и извесне одредбе за мелиорацију сувата.

Још у почетку привредне кризе када је потражња главног шумског производа — дрвета — била смањена, почело се је интензивније радити на искоришћавању споредних шумских производа. Сврха је томе била да се осигура и за далеку будућност финансијска потрајност шумских производа, а са друге стране да се искористе и они шумски производи, на које се у ранијим годинама није ни мислило када је искоришћавање дрвета вршено пуном паром.

Смоларење борових шума почело је у државној режији 1934 год. За сада се смолари само у боровим шумама Среза поречког у сливу реке Треске код Дирекције шума у Скопљу. Смоларска режија производи сада само 25 део земаљске потрошње. Ово је необично важна привредна грана, јер се код нас и поред великих површина борових шума није ништа радило на смоларењу, тако да је пре 1934 год. целокупна земаљска потреба подмиривана из иностранства. Министарство шума и рудника чини велике напоре да овај рад организује и у осталим крајевима државе.

Да бисмо постали независни од иностранства у набавци важних сировина за мирнодопске потребе наше индустрије а тако исто да бисмо и у случају међународних тешкоћа имали организовану смоларску режију при нашим шумама ради снабдевања индустрије земаљске одбране, треба смо

ларење државних шума у државној режији проширити и наставити у већим размерама. Ради тога су издата упуства да се настави са огледним радovima код Дирекције шума Скопље, а преузете су и потребне мере да се започне са смоларењем борових шума и на територији Дирекције шума у Сарајеву.

Сва производња калопона у властитој режији продаје се домаћим фабрикама сапуна, а терпентинско уље се продаје првенствено државним војним установама и Министарству саобраћаја, а потом нашој апотекарској индустрији.

Господо сенатори, упознају вас сада у кратким потезима са питањем ограничавања државних шума које се због разних тешкоћа и потреса повлачи већ неколико деценија.

Ограничавање државних шума врши се у Северној Србији од 1892 год., у Јужној Србији од 1922 год. оно се према томе протеже више од 40 година и тек се сада приводи крају, али ипак има доста да се ради на решавању заосталих нерешених спорова као и на убаштињавању државе на ограничене комплексе.

Непречишћени односи у погледу својине шума и шумских земљишта нарочито у Србији и Јужној Србији били су сметња за правилно искоришћавање државних шума.

Рад на ограничавању државних шума за последњих неколико година састојао се више у исправкама раније извршених ограничавања.

У току прошле године на терену су радила три суда за ограничавање државних шума, који су се конституисали у Ваљеву, Куршумлији и на Рашкој.

Сем рада на ограничавању државних шума од важности је био и рад на ликвидацији бесправних насеља и заузећа у државним шумама Среза прокупачког и добричког.

Прелазим сада на питање унутрашње колонизације на територији раније Босне и Херцеговине чија је важност са привредног и социјалног гледишта и раније довољно наглашавана. Рад на унутрашњој колонизацији у Босни и Херцеговини изводи се на основу Уредбе о додељивању државног шумског земљишта и ликвидацији узурпација.

Уредбом је предвиђено да се са земљом првенствено намире сви добровољци који до сада нису никако добили своју добровољачку компетенцију у земљи или су је добили само делимично. Целокупна акција око тзв. унутрашње колонизације је хитна. Намеће се неодложна потреба да се ово питање реши правилно и коначно, јер се оно повлачи још од пре 50 година.

Довршењем унутрашње колонизације на територији Дирекције шума у Сарајеву, Тузли и Бања Луци омогућиће се са једне стране живот и опстанак економски најслабијег становништва а с друге стране пак заштитиће се државни шумски посед од бесправних заузећа, која су у извесним срезovima заузеле велике размере.

Господо сенатори, дозволите ми да на крају овог излагања по питањима Одељења за управу државних шума пређем и на излагање о државним шумским предузећима, мада она не тангирају овај буџетски предлог.

Држава преко Министарства шума и рудника је искључиви сопственик следећих предузећа:

1. Шумско-индустријског предузећа Добрљин — Дрвар а. д.

2. Фабрика целулозе Дрвар а. д. у Дрвару, и
3. Дурмитор а. д. за експлоатацију трговине дрветом.

Ова предузећа су образована као акционарска друштва и она су до скоро имала засебне управне и надзорне одборе, док је Министар шума и рудника као власник за државу вршио контролу и надзор по одредбама статута.

Шумско-индустријско предузеће Добрљин — Дрвар а. д. било је запало последњих година (од 1931 до 1936) у доста тешко финансиско стање, које му је слабило кредитну способност, па је услед тога „Шипад“ морао да ради под тешким условима.

Узроци тешког стања „Шипада“ су познати и више пута расправљани, па налазим да није потребно да их овде опширно анализирамо, већ ћу само укратко поновити главне узроке:

1) Куповина предузећа „Дурмитор“, у које је „Шипад“ уложио 36 милиона динара, мада то предузеће по оптимистичкој процени не вреди више од 15 милиона динара;

2) Пасивност пруге Млиниште — Јајце, коју „Шипад“ одржава ради јавног саобраћаја, мада иста пруга није његово власништво нити му је потребна за експлоатационе радове. Пасивност ове пруге му је потребна за експлоатационе радове. Пасивност ове пруге донела је „Шипаду“ губитак који до сада износи 23 милиона динара;

3) Израда сушица у 1930 години донела је „Шипаду“ губитак од 20 милиона динара из разлога што је „Шипад“ настојао да одговори својим уговорним обавезама, па је тиме уједно помагао државну шумску администрацију у сузбијању заразе од поткорњака у државним шумама;

4) Губитак италијанског тржишта у 1935 год. примена економских санкција према Краљевини Италији, немогућност пласирања дрвета у Шпанији и девалвација француског и швајцарског франка као и италијанске лире, такође су нанели тешке губитке „Шипаду“.

То су у главним линијама моменти који су утицали на стварање данашњег стања код овог државног предузећа, те су за то морале бити предузете мере са санацијом у следећем:

1) Отписано је дуговање „Шипаду“ на име шумске таксе, осталих доприноса, прима и камата до краја 1935 год. Дирекцији шума у Бања Луци, односно Министарству шума и рудника у суми од око 50 милиона динара;

Финансиском санацијом се „Шипад“ ослобађа извесних својих дуговања, а повећава му се и акциски капитал за 30 милиона динара тј. акциски капитал од 20 милиона динара повећава се на 50 милиона динара, чиме се повећава и кредитна способност овог предузећа;

2) Даље је припремљена и реорганизација самог предузећа на тај начин што се изменом статута дефинишу тачно дужности и права управног и надзорног одбора као и генералног директора предузећа, даље се прописује стручни састав управног одбора, предвиђа се стручна и финансиска контрола Министарства шума и рудника и прописује се доношење нове прагматике и пензионог статута за чиновнике и службенике предузећа.

Овом се реорганизацијом постиже боље уну-

трашње административно и техничко уређење предузећа у сврху успешнијег пословања.

Измена статута је већ постигнута на главној скупштини „Шипада“ од 20 јула 1937 год., а већ су припремљене прагматике и статус за службенике предузећа, које треба да прихвати Управни одбор и да проведе у живот.

Најзад санирање „Шипада“ постиже се донекле и сједињењем његовим са фабриком целулозе у Дрвару и са предузећем „Дурмитор“, чиме је повећан и акцијски капитал тако сједињеног предузећа.

Ово сједињење је већ одлучено на главним скупштинама фабрике целулозе од 19 јула 1937 године и на главној скупштини „Шипада“ и „Дурмитора“ 1937 године које је одобрено од стране г. Министра трговине и индустрије 19 фебруара 1938 године и регистровано код Окружног суда у Бања Луци, па је тиме ово сједињење завршено и формално спроведено. Тог дана је регистрован и ступио на снагу нови — измењени статут овако сједињеног предузећа, те сада постоји само један Управни и један Надзорни одбор за овако фузионирано предузеће.

Дозволите ми, господо сенатори, да кажем и неколико речи о шумском предузећу, о коме се толико дебатовало у јавности, о добро познатој „Криваји“.

По објављеном стечају шумског предузећа „Криваја а д.“ и по раскинућу експлоатационог уговора са тим предузећем, одлучено је у смислу § 42 Уредбе о устројству Министарства шума и рудника да се у експлоатационом подручју бивше „Криваје“ државна шума има да искоришћава у државној режији и то: један део годишњег етата од 90.000 куб. метара тврдог и меког дрвета употребиће се за снабдевање откупљене пилане у Завидовићима, на којој прераду дрвета сада врши „Шипад“, а остатак годишњег етата би се поделио за снабдевање малопиланара.

У смислу те одлуке по § 81 тач. 3 Финансијског закона за 1937/38 год. овлашћен је Министар шума и рудника да на јавној продаји откупи сву покретну и непокретну стечајну имовину „Криваје а д.“ у ликвидацији. Овај откуп за рачун Министарства шума и рудника извршио је „Шипад“ за укупно од око 14 милиона динара од чега је плаћено у готову око 6 милиона динара, а остатак отпада на призната потраживања државног ерара на рачун „Криваје“. Осим тога откупљена је директним преговорима из слободне руке од енглеске групе „Глин-Милс“ из Лондона жицара на потезу Пакленик — Братељевићи са свима потраживањима према „Криваји“ за суму од динара 3,280.000.

Привремено је одлучено, да ће индустријску прераду дрвета на пилани у Завидовићима и експлоатацију државне шумске железнице Завидовићи — Олова — Кусаче вршити за рачун Министарства шума и рудника сам „Шипад“ а прераду дрвета у шумама бившег Кривајиног уговорног подручја Министарство шума и рудника путем државне шумске режије.

Најзад да поменем и предузеће „Југословенска дестилација дрва у Теслићу“ у којем наша држава учествује преко Министарства шума и рудника за 20% приоритетних акција. Сама фабрика

са земљиштем је власништво државе, а дата је поменутом предузећу у закуп.

Приликом давања фабрике у закуп Министарство шума и рудника је закључило уговор са предузећем о снабдевању дрветом из државних шума. Према истом фабрика добија и прерађује годишње око 150.000 куб. метара буковог дрвета, а пилана добија и прерађује годишње око 45.000 куб. метара четињастиг дрвета.

Предузеће даје упослење за 2.000 радника, а сем тога оно је важно и за народну одбрану по производима које фабрикује. Предузеће је активно и даје држави одговарајући део добити.

Господо сенатори, у следећим излагањима изнећу све што је потребно о служби врховног рударског надзора као и о раду Управе државних рударских предузећа.

Жеља ми је, да будете и о овоме делу ресора о рударству свестрано обавештени, како бисте могли са што је могуће пунијим познавањем предмета оценити предложени вам буџет и са пуном савешћу одредити се при гласању о њему.

Стога сматрам за потребно, да вам детаљно изложим стање у нашем рударству уопште, а код државних рударских предузећа и напосе. При томе ћу се у разлагању и упоређивању задржати на скупним годишњим бројевима као и на најважнијим производима, а вама, господо, стоје овде на расположењу и детаљни упоредни податци.

Рударство у нашој Краљевини претставља данас једну од најважнијих привредних грана како по величини и вредности достигнуте производње, тако и још више према улози која му је намењена и коју све јаче преузима. Јер утробу земље на територији наше државе обдарила је природа у толикој мери и тако разноврсно, да се на бази тога богатства изграђује и може у пуној мери изградити наша економска самосталност на томе пољу, а уз то наша земаљска одбрана може да има пун ослонац у потребним јој сировинама и производима. Коначно актива нашег трговинског биланса и биланс плаћања има већ данас, а сваке године ће имати све јачу потпору у производима нашег рударства који се извозе у иностранство. Јер треба знати да већ данас у производњи бабра Југославија стоји на другом месту у Европи одмах иза Немачке и врло близу ње. Али док Немачка за своју производњу употребљава и туђу руду, дотле Југославија израђује бакар из своје руде. И стварно у производњи руде, прорачунатој на садржај бабра, стоји Југославија у Европи на првом месту, далеко испред свих осталих држава, док на таблици светске производње заузима Југославија седмо место.

Исто место, прво у Европи, а седмо у свету, заузела је већ Југославија и у производњи оловне концентрисане руде, док јој производња цинкове руде прибавља већ данас друго место у Европи а шесто у свету. Као што видите, господо, производња ових трију елемената даје нашој релативно малој Југославији врло важну улогу на таблици европске производње, док ће јој скоро будућност, о којој ћу још говорити, ту улогу знатно појачати.

Вама је познато, господо, да су средњевековне државе на Балкану а нарочито српске државе, црпље своје богатство и изграђивале своју снагу из рудног богатства. Уверен сам да није далеко

време када ће и наша Југославија захваљивати своје благостање у првом реду својој рударској производњи. Своју снагу пак она има већ данас. За оцену тога ево вам неколико података.

Укупна вредност рударске производње достигла је у 1937 години округло динара 1,295 милиона, а топионичка 524 милиона, што са споредним производима у вредности од 14 милиона чини импозантну цифру од округло 1,833,000.000 динара.

Ово је за сада највећа цифра вредности рударских и топионичких производа после Светског рата, већа за равних 20 милиона динара од исте вредности у 1929 години, која се, као што знате, до сада сматрала за најбољу годину просперитета после рата, а која је и за рударство то била.

Али са жалошћу морам следеће констатовати. Уколико су полагане наде у континуитет просперитета у почетку 1937 године када је, како знате, настала нечувена хоса у светској привреди, која се у пуној мери одразила и на наше рударство, у толико је веће разочарење настало, када је у другој половини исте године нагло прекинут тај континуитет, и настала тако исто нечувена беса, нарочито у рударским производима. Но ипак на срећу рударство у нашој земљи није тако нагло попустило у својој интензивности због те бесе, већ је и даље продужило да одржава производњу на приближној висини, као и у месецима хосе, али — наравно — без могућности постављања икакве прогнозе, докле ће то трајати.

При томе је природно да све гране данашњих врста рударске производње не корачају истим темпом, иако се на свима у битности морају одржавати сваковремена стања привреде. Јер, наше рударство морамо поделити у две главне групе, и то једну групу сачињава угаљ свих врста, а другу металне руде.

Производња угља зависи само и искључиво од унутрашње потрошње, а вредност производње од односа понуде и тражње у земљи, јер квалитет нашег угља и поред његовог обиља, по правили не дозвољава његов извоз и конкуренцију са одличним угљем на светској пијаци.

Производња пак металних руда зависи искључиво од светских потреба, а њихова вредност од меродавних металних берзи у Лондону и Њу Јорку.

Проматрајући у најглавнијим потезима развој сваке групе за се (деталји се налазе у статистици) видећемо следеће карактеристичке моменте.

1. Код угља: Као што можете видети из статистике производња угља скоро је непрестано расла све до 1929 године, у којој је достигла своју кулминациону тачку са 5.650 милиона тона у вредности од близу 1,100 милиона динара. Од тада већ у 1930 години почела је потрошња, па према томе и производња опадати све до најниже тачке у 1933 години, са 4.175 милиона тона. Пад је био нагao са јачањем депресије, али је опоравак врло постепен, јер ни 1937 године не показује већу производњу од 5.002 милиона тона, дакле још увек за округло 0.65 милиона мање него у 1929 години. Али далеко више од производње падала је њена вредност због међусобне конкуренције, јер док је индекс производње од 100 у 1929 години пао на најнижу тачку од 73,1 у 1933 години, дотле је њена вредност већ тада била пала на половину, па се

и данас држи скоро на истој висини и поред повећане производње; што значи да се цене угља нису зауставиле у паду никако још од 1925 године, када је тај пад почео. Колико год је, господо, пад цена ове сировине погодан за развијање привреде, која се снабдева угљем, као и за снабдевање потрошача, чија је моћ ослабила, ипак се дошло до границе, чији прелаз прети да постане катастрофом угљеног рударства. Не треба, наиме, заборавити на структуру тога дела рударства, јер више од половине рудника, сваки за се, не производи ниједну хиљаду вагона угља за једну годину — што већи рудник у свету произведе за један дан. Тако рударство не може да подноси даљи пад цена. А од чега се оно одржава данас? Врло често од прениских зарада рудника, које не достижу ни за одржавање голог живота. Ако би се пак цене надница знатније дизале, то би врло често претстављало затварање рудника, а са тим и његову пропаст и изbacивање радника на улицу.

Јасно је, господо, да такво стање не може трпети она влада, која је себи ставила у задатак полет привреде и подизање стандарда живота радника. Не може трпети то стање исто тако као што већ и ради самих интереса земаљске одбране не може дозволити да земља остане без потребног капацитета производње њених рудника угља. Рударство угља је још увек тежак болесник, коме се у интересу народне привреде, у интересу земаљске одбране, као и у интересу социјалном, мора што пре пружити радикалан лек. Тај лек ја, као ресорни Министар, могу да тражим и да нађем, господо, једино у сређивању тржишта угља и међусобних односа између рударских предузећа иницијативом саме државне рударске власти. Овим постављам уједно једну од актуелнијих тачака из мога програма најскорије будућности.

Али самим тим не би биле задовољене потребе нашег рударства угља. Све више, наиме, почиње у свету преовлађивати свест, да угаљ не треба сматрати само као гориво, него и као једну од веома важних сировина за прераду. То убеђење треба све више да прелази и у наше старење, и то у толико пре што наш угаљ по квалитету далеко заостаје иза угља на светској пијаци. К томе се мора признати да се код нас угаљ употребљава и троши немилице у онаквом стању, како га је природа дала, те се на тај начин разбацује ова народна имовина, која ће некада бити врло потребна као основна сировина. Да би се ово стање средило, и да би се унео нови дух у третирање ове материје, као и коначно да би се пружила солидна база за научно стварање и рационално искоришћавање донета је Уредба о оснивању института за гориво и руде, који има бити постављен на широку базу, да би испунио поверени му задатак. Иако је ово замашан посао, који ће захтевати сталан интензиван рад најбољих стручњака, ипак сматрам да је неопходно потребно да што пре почне институт са радом, како би се наше гориво што рационалније искористило, а народу и држави послужило у ономе облику, који им буде најприкладнији. Када употребљавам реч „гориво“ ви видите из тога, господо, да не мислим само на угаљ, него и на све друге врсте чврстог, течног и плинвитог горива које треба привести рационалном искоришћењу. Из тога пак можете видети ширину тога вр-

ло крупног задатка који стоји преда мном као друга тачка програма на овом пољу.

II. Код металних руда: је сасвим други случај, како сам већ навео, и из разлога које сам навео. Светска привредна депресија погодила је производњу и вредност метала и њихових руда у тако катастрофалним размерама, да се било у свету створило гробље некада великих топионица, а донекле и рудника. Тек је 1934 г. донела знатније побољшање, које је јаким темпом настављено и довело већ у почетку 1937 г. до незапамћеног просперитета. Необично јака потражња метала услед наоружања довела је до наглог смањења стокова, а тиме и до огромног скока цена са кулминацијом на почетку 1937 г., јер према извештају Друштва народа, само 1936 г. смањени су стокови бакра за 41%, цинка за 31% и олова за 22% поред знатно повећане производње ових метала у свету. Обазирем се на ова три метала, јер они у нашој рударској и топионичкој производњи заузимају најважнија места. Разуме се да је према тим приликама на светском тржишту корачала и релативна вредност наше рударске, односно топионичке производње ових метала. Али срећом апсолутна вредност имала је други ток, јер управо некако са наступом депресије у свету почиње код нас нагло јачање производње отварањем рудника у Трепчи, и проширењем радова у Бору. Тако се производња бакарне руде пењала од 330 хиљада тона у 1929 г. на 660.000 тона, дакле да двоструку количину у 1934 години, на којој се висини у главном задржала до данас. Исти је случај и са сировим бакром који је почео са 20.000 тона и достигао преко 40.000 тона. Код оловне и цинкове руде стање је још изразитије, јер се производња оловног концентрата од 16.000 тона у 1929 г. пење на округло 82.000 тоне у 1934 год., а производња цинковог концентрата од 1.000 тона на 95.000 тона, на којим се позицијама до данас задржала. Овај нагли пораст производње у наведеним рудама помогао је знатно у најтежим годинама привредне депресије и нашем трговинском билансу, и запослености, и прибављању потребних нам девиза за наше обавезе у иностранству.

Али, улога производње ових руда и метала тек почиње да добија своју огромну вредност за нашу привреду и земаљску одбрану, као и за наш положај на европској и светској таблици производње. Тај почетак лежи у настојању и досад већ постигнутим резултатима Краљевске владе, да се ова велика налазишта руде искористе што више за наше интересе. Као што вам је познато склопљен је у прошлој години са француским друштвом Борских рудника аранжман, по коме се оно обавезује да подигне у најкраћем року инсталације за електролизу 20.000 бакра годишње. И радови на подизању истих, према извештају који имам, приводе се крају.

На тај начин ће половина производње бакра бити прерађена у земљи, па као најчистији производат делом ићи у иностранство, а делом пружити могућност не само са снабдевање постојеће, него и за стварање нове прерађивачке индустрије. Што је главно пак, земаљска одбрана ће у погледу овог необично важног и потребног метала стећи пуну независност од иностранства. Злато којег има близу 50 грама у свакој тони овог бакра биће вађено у нашој земљи, а када временом буде прерађена

цела тонажа црног бакра производња злата премашиће 2.000 кг. годишње у данашњој вредности од преко 100 милиона динара. Злато које се налази у црном бакру и данас се, додуше, предаје Народној банци на основу једног новијег аранжмана, али се оно екстрахира у иностранству и доноси у земљу.

Сличним путем пошло се још једној исто тако корисној, само за наше прилике грандиознијој инвестицији, а то је подизање великих топионица олова и цинка, које треба да претапају руду из Трепче и осталих рудника Концерна Селекшн—Траста. Преговори се већ воде са претставницима поменутог траста и верујем да ће се, можда у најскоријем времену, повољно и завршити. Наша привреда је и досада имала великих користи од производње ових руда: наш саобраћај од њиховог транспорта у масама, наша Народна банка од унесених девиза, а наш трговински биланс од извоза у вредности од преко 200 милиона динара. Новим инвестицијама све ће се те вредности и користи повећати, али ће се њима придружити и знатне друге: пре свега, земаљска одбрана обезбедиће своје снабдевање и оловом и цинком из заштићене средине земље; затим, запослење и промет потребних добара за топионице тих маса знатно ће се увећати, а што је најважније стећи ћемо у средини земље најмодерније инсталације за производњу великих количина цинка, који сам за се и у вези са другим металима, отвара широко поље за даљу прераду у земљи. Има још један важан моменат: Подизање свако великих топионица оловне и цинкове руде омогућиће многим ситним предузећима и истраживачима у земљи да без икаквих тешкоћа пласирају овде оне мале количине руде, које својим радом добивају, па ће се и на тај начин припомоћи напретку рударства. Коначно, господо, наша земља ће играти прилично видну улогу у снабдевању светског тржишта са овим у нашој земљи прерађеним металима, што не само са привредног и финансијског, него и са спољно-политичког гледишта није ирелевантно.

Код излагања нових стварања у рударској и топионичкој струци, морам навести још један користан корак за нашу земљу, њену привреду и земаљску одбрану. То је скоро пуштање у рад најмодерније топионице антимона у Зајачи код Лознице. После дугогодишњег мировања приступило се, на име, на тамошњим концесијама новим истраживањима са јачим капиталом. Та истраживања дала су у кратком времену тако повољне резултате, да су они омогућили подизање топионице на бази већ утврђених количина ове руде, и топионице ће се пустити у рад сада, у априлу месецу. Важност овог новог стварања, увидећете господо, кад вас потсетим да се цео свет снабдева са антимоном већином из Кине. Наша земља имаће га међутим у своје крилу, и снабдеваће један део иностранства са овим важним металом. Додуше, у Крупњу већ деценијама постоји топионица старога типа, али тамошњи рудници, па према томе и топионица, дају већ годинама слабе резултате.

Када се, господо, овоме излагању о главним металима, дода још и подизање топионице алуминиума, која је већ, како вам је сигурно познато пуштена у рад, видећете и сами пре свега да је одбрана наше земље, у колико се оснива на овим мета-

лима, потпуно обезбеђена и да има у томе погледу ретко срећне услове. Исто тако ћете увидети да је ведрина са којом треба гледати у будућност нашег рударства и његове улоге у нашем привредном животу умесна и потпуно оправдана. На то нам даје право не само богатство земље него и нова економска политика Краљевске владе, која поред сталне тежње ка унапређењу производње уопште, а рударске напосе, условљава што даљу прераду рудног блага у земљи на корист њену и радног народа.

Ова политика добила је своју нарочиту потврду у изградњи тешке индустрије гвожђа и челика, која је од највећег значаја за нашу државу. Као што вам је, господо, познато главна рудишта гвоздене руде у нашој Краљевини јесу Вареш и Љубија, који су власништво државе и којима она управља. Огромна количина гвоздених руда и њихов квалитет обезбеђују држави не само снабдевање гвожђем кроз сто година, већ јој омогућују и да буде јак извозник. Рад на тим рудиштима и на производњи гвожђа кретао се деценијама у скромним размерама, које нису омогућавале ни снабдевање саме земље у најосновнијим производима. Краљевска влада учинила је крај таквом стању. Ви сте, господо, живи сведоци прве најнеопходније етапе програма у тешкој индустрији, у проширењу жељезаре у Зеници изградњом грубе пруге, која је прошле јесени пуштена у рад. Овај је корак био најнеопходнији, јер се њиме задовољава потреба у крупним профилима ваљаног гвожђа које смо до сада подмиривали из иностранства, а без којих не сме да буде самостална држава. Поред подмирења других потреба земље склопљен је споразум са Министарством саобраћаја о испоруци шина и колосечног прибора за нормални и уски колосек, па се од почетка овог месеца већ врше испоруке. Ово, господо, није коњунктурни посао изразито појачане привреде, јер саобраћај мора узимати шине и у временима кризе за неопходно потребно одржавање пруге. Са осталим испорукама саобраћају биће запослена не само индустрија гвожђа, већ ће директно ојачати и рударска индустрија. После ове етапе Краљевске владе у стварању на том пољу, у току су идуће етапе којима је циљ: 1) Потпуно аутономно обезбеђење земаљске одбране са свима потребним јој производима из ваљаног и кованог гвожђа и челика и,

2) Производња потребних количина гвожђа и челика са домаћим горивом ради еманципације од увоза скупог кокса и надомештања извоза руде са извозом топионичких полупродуката, а по могућности и готових производа.

Последње године вршени су покуси за добивање сировог гвожђа са полукоксом из наших домаћих угљева по Круповом начину, у ротационим пећима. Од добивеног гвожђа пред тим покусима произведене су разне врсте најбољег челика. Сви су ти покуси успели, па се сада израђују пројекти за остварење епохалног потхвата у циљу производње гвожђа искључиво из домаћих сировина, — руда и угљена.

У вези производње полукокса добиваће се разна хемијска једињења неопходно потребна нашој земљи за фабрикацију експлозива. Није тешко докучити од какве је то огромне важности за даљње јачање наше рударске индустрије и кад престане светска коњунктура. Краљевска влада неће се зау-

ставити у томе стварању ниједног часа, све док не достигне постављен циљ, па ма како велики напори били потребни у ту сврху, јер је убеђена да тиме служи битним интересима државе и народног благостања.

Али стварањем ове за наше прилике грандиозне индустрије, ми немамо намеру никоме да наносимо штету, а још мање да убијамо оно што постоји. Напротив, у стварању свега новог ми настојимо, пре свега, да попунимо празнине и да на тај начин доведемо до потпуности у производњи, а затим да производњу добара рационализирамо онако, како то најбоље одговара интересима државе и народа, одржавајући увек што је могуће више хармонију између новоствореног и оног што постоји. Ово нарочито морам да нагласим, како бих отклонио извесне сумње и страховања да се поједини крајеви развијају државном помоћи на рачун других.

А пошто се налазимо при претресу буџета, стало ми је код овога исто тако да нагласим да сва ова стварања не ангажују непосредно државну касу, или у колико, јер се она врше сходним кредитима, које држава само омогућује посебно, али које ће отплаћивати непосредно сама створена индустрија. Уосталом, о томе се можете уверити једним погледом на сам буџет расхода који је пред вама.

Ви сте, господо, из досадањих излагања углавном видели, а и сами знате, са коликим рудним богатством од прилике располаже наша земља и са како крупним проблемима се сусреће државна власт у њеним настојањима за што рационалнијим и што живљим искоришћењем тога блага. Нажалост, за њихово целисходно решавање оскудева државна рударска власт у основном инструменту у јединственом рударском закону за целу земљу, у закону који би створио базу за развијање јединствене рударске политике у свима крајевима државе, и који би рударској власти пружио сигурна средства за једнако наступање у интересу државе и привреде на целој државној територији, јер и данас после 19 година постојања наше заједничке државе влада се на њеној територији на основу пет већином застарелих рударских закона, међу којима су неки и битно различити један од другог. Ја сам у могућности да Вам саопштим, господо, да је израђен нови пројекат закона и да се он већ налази пред Краљевском владом на претресању. Чим га она усвоји, што ће бити у најкраћем времену, имаћу част и задовољство да га поднесем Народном преставништву. Верујем да ће то бити одмах по завршетку ове буџетске дебате. А пошто ће то тако ускоро бити немам потребе да се овде даље задржавам на њему. Хоћу само са неколико речи да вас обавестим о духу тога новог пројекта. Пре свега, закон је основан на потпуно демократском духу и по крајњем могућству прецизираних и јасних права грађана, и на слободи њиховог рада на рударском пољу, али су исто тако јасно одређене и дужности грађана, како би та слобода рада била употребљена на корист унапређења рударске радности и на корист заједнице. Тим прецизирањем попуњене су знатне досадање празнине дајући државној власти у руке инструмент, помоћу кога ће бити у стању да мотри будно на рударски рад и упућује га у правцу најрационалнијег иско-

ришења народне имовине. Али, тим системом исто тако онемогућена је свака злоупотреба власти на штету интереса и права грађана, коначно чувајући сва стечена права и остварујући пуну правну сигурност која је неопходна за сваки рударски рад. Нови рударски закон намеће и нове дужности, које, с једне стране захтевају интереси државе и њена права дата јој Уставом а с друге стране, осигурава потребну хармонију између капитала и рада, као неопходни постулат данашњег времена и схватања Краљевске владе.

Други инструменат у коме оскудевамо за прецизно опредељивање наше рударске политике и за утврђивање једног рударског привредног плана, јесте познавање наших рудишта која би била способна за експлоатацију или бар заслуживала нарочиту пажњу истражиоца. Морам најалост констатовати да наша земља у већем делу није детаљно геолошки испитана, а још мање са рударско-геолошког становишта. А и доста извршених испитивања нису добила такав коначни облик да буду приступачнија интересентима да олакшају рударска истраживања, а самим тим и могућност проширења рударске производње. Да би се томе стању помогло, донела је Краљевска влада у прошлој години Уредбу о оснивању рударско-геолошког комитета при повереном ми Министарству, чији би задатак био да кроз потребан број година, отприлике пет до десет, испита земљу са рударско-геолошког становишта и да та испитивања преда јавности у облику који ће бити најповољнији за намењену сврху. Овај рад зимишљам, господо, на врло широкој основи, помоћу свих за тај рад квалификованих стручњака како би смо знали, са чиме располажемо и како бисмо наше рудно богатство привели што рационалнијем искоришћењу на свима странама, где га наслуђујемо. Тај рад не може нико други да изврши него држава. Улогу државе у томе преузео сам ја, сматрајући да је рударски ресурс зато најпованији. Преостаје ми коначно, у овом општем разлагању да се осврнем на једно актуелно питање, за које се нарочито интересују и нека господа сенатори. То је питање рударског радничког осигурања у случају изнемоглости, старости или смрти или кратко: питање братинских пензионих благајни. Вама је познато да је пензиони Одељак једне од најважнијих главних братинских благајна онај у Љубљани дошао у тешко стање, у такву пасиву да кроз коју годину мора утрошити и сву своју имовину, и не би био у стању да удовољава својим обавезама према изнемоглим радницима — пензионерима и њиховим породицама. Пре свега могу вас уверити, а то треба да знају и заинтересовани, да Краљевска влада никада и ни под којим условом неће дозволити да ма и један радник, ма и један члан његове породице остане без оних права која је радник односно њихов хранилац стекао својим мучним радом, откидајући од својих уста и улажући у братинску благајну за осигурање своје старости и своје породице. У ту сврху прописао је Министарски савет на предлог мог претходника Уредбу о Централном фонду Братинских благајна и резервних фондова главних братинских благајна од 13 маја 1937 године на М.С. број 432. Том Уредбом установљени су ови фондови који служе за безусловно и потпуно обезбеђење права рударских радника и службеника која

ови стичу у свом социјалном осигурању. Сретства ових фондова су специјални доприноси који се наплаћују од продатих рударских и топионичких производа, или приноси из промета неких рударских производа. Ови фондови пружају помоћи оним главним братинским благајнама које нису у стању да само својим приходима покрију своје обавезе према осигураним радницима. Уредба је ступила на снагу 1 јуна 1937 године.

Пошто су се економске прилике последњих година измениле, и рударска индустрија се налази у много бољем стању према ранијим годинама када су донесена правила, братинске благајне од 16 фебруара 1933 год. Унесено је у прошлогодишњи финансијски закон да у сагласности са Министарским саветом могу изменити и допунити ова правила. То сам и урадио. У споразуму са рударским предузетницима и радницима израђена су нова правила од 29 децембра 1937 године, које је Министарски савет усвојио и која су ступила на снагу 1 јануара 1938 године. Овим правилима су побољшана права осигураних радника и намештеника. Навешћу нека од тих побољшања: осигурање за случај незапослености ушло је у састав братинских благајна као трајно осигурање док је до сада то осигурање сматрано као привремено; радници стичу права на пензију, ако осигурани случај наступи после пет година рада на рударским предузећима уместо досадашњих 10 година; осигурање у пензионом одељку почињу радници са 14 година живота, уместо досадашњих 18 година; најважнији рударски радници — копачи и палиоци мина — моћи ће стицати највеће пензије по овим правилима што до сада нису могли, итд. итд. Ради регулације службеника запослених у братинским благајнама донео сам Правилник за ове службенике који је ступио на снагу 1 јануара 1938 године.

Господо сенатори, улога државних предузећа у нашем рударству врло је велика и то релативно много већа него што је то случај у већини других држава. Треба знати да држава са својих 14 рудника угља подмирује 30 до 35% потрошње у земљи, (процент зависи од продајних могућности), да је она власник два најважнија рудника гвоздене руде (оно мало других нису за сада вредни пажње), па према томе и једини велики продуцент и извозник ове руде и, коначно, да држава једина производи сирово гвожђе у већим количинама и њиме снабдева челичане и ливнице овом сировином. Из ових чињеница можете, господо, одмах и сами видети велиичну улогу, али и задатке државних рударских предузећа у погледу народне привреде и земаљске одбране.

Задачи рудника угља могу се свести на ове главне тачке:

- 1) Да снабдеју потребе државе;
- 2) да увек и у сваком случају буду сигуран ослонац за снабдевање потреба земаљске одбране;
- 3) да у случају потребе служе држави као инструменат за регулацију односа на тржишту;
- 4) да послуже држави у даном моменту за извршење великог плана електрификације земље;
- 5) да врше своју социјалну улогу, служећи примером и мером у регулацију односа између капитала и рада; и коначно
- 6) иако на последњем месту, да рационалним радом дају држави и што већу материјалну корист.

Задатак пак рудника гвоздене руде и топионица јесте да послужи као основа за стварање оне грандиозне гвоздене индустрије о којој сам мало-час говорио, јер су за такве индустрије способни код нас за сада само наведени рудници по количини и квалитету њихове руде, а за тако велике потхвате данас још је квалификована само држава, ако не желимо да и ову велику народну имовину предамо у руке странцима; то пак не можемо ни дозволити а још мање сами учинити.

У набројаним задацима налази се, господо, и моје схватање улоге и програм мога рада у погледу државних рударских предузећа. Стога је потребно да се укратко осврнем на сваку поједину тачку.

ад 1) Потпуно је јасно, разумљиво и природно да држава снабдева своје потребе првенствено из својих предузећа, мислим да нико живи и не може претпоставити да власник предузећа треба код набавке производа да запостави своје предузеће или да пусти да животари а да у исто време снабдева своје потребе са еквивалентним или још горим производима из туђих предузећа. То се од здравог и нормалног домаћина не може ни очекивати, а још мање захтевати. Али исто тако не мислим да државна предузећа треба да буду презапослена у истом времену када приватна вапију за поруџбинама у интересу њиховог живота и рада. Нормално би било, бар по схватању дужности доброг домаћина у својој имовини да држава подмирује из приватних предузећа само онај вишак својих потреба, који јој њена предузећа не могу снабдети. Али пошто је у овом случају власник предузећа држава, која се мора бринути за опстанак и благостање свију крајева и свију народних слојева подједнако то је и у овом погледу златна средина најбољи пут и право мерило по коме треба поступити. Ја ћу са своје стране увек тежити да постигнем потребну хармонију у томе погледу.

ад 2) са малим изузецима највеће руднике и најбогатија лежишта угља у нашој земљи има држава. Осим тога и рудници налазе се већином у потпуно заштићеној средини земље. Стога је разумљиво да земаљска одбрана мора и може рачунати првенствено на државне руднике, а да ови морају бити одржавани и изграђивани тако да у свима приликама могу да испуне поверени им задатак.

ад 3) у погледу дејства државних рудника на тржишту угља ја сам већ напред дао донекле на знање њихову улогу кад сам говорио о очајном стању угљених рудника због пада цена. Па како су у своје време кад је то било потребно државни рудници предњачили у обарању цена, тако је данас наступио моменат кад држава и помоћу државних рудника треба да наступи као иницијатор за сређивање прилика на тржишту и за оздрављење оних рудника угља чији је опстанак неопходан и могућ. Ја ћу са своје стране настојати да се и на овоме пољу покаже што пунија хармонија између државне и приватне привреде.

ад 4) државним предузећима припада нарочита улога у погледу електрификације земље а то како из разлога величине и богатства рудишта тако и ради сходног распореда предузећа по територији Краљевине, а не у последњем реду и ради финансијске снаге саме државе за тако велике потхвате. Основна замисао која одговара положају

предузећа јесте да се једним водом одговарајућег високог напона, водом који би се напајао из великих државних електричних централа, и који би својим гаранама снабдевао најшири појас око себе, споји долина Јужне Мораве преко Шумадије, Срема и Посавине са долином Босне и Неретве.

Али док је то план будућности који изискује много времена и још више сретстава, дотле државна предузећа већ данас врше ову своју културну мисију. Јер треба знати: да државна предузећа у овим радовима не траже каквих користи за себе. Да вам споменем овде само веће радове који су извршени или су већ у току. Дежелне електрарне које врше електрификацију Дравске бановине имају засада свој главни извор јефтине електричне енергије у државном руднику у Велењу. Државни рудник у Креки, поред електрификације Тузле проводи интензивно електрификацију краја који му гравитира (долине Спрече, и Брчко са околином). Исто тако важи и за руднике у Бања Луци и Мостару. Радови су већ у току и за електрификацију вароши Ћуприје која је спојена са Сењским Рудником и отуда већ добија струју. Поред тога израђен је пројекат за више но двоструко проширење електричне централе у Сењском Руднику, да би се могле снабдевати јефтином електричном енергијом и сва околна места и насеља, као: Јагодина, Параћин итд. Најзад поред потпуно довршене електричне централе у Зеници постоји пројекат за нову централу у Брези, обадве на истом електроводу, да електрифицирају цео крај и индустрију у долини Босне од Зенице до Сарајева и Вареша. Као што видите, господо, делови поменуте велике замисли већ су извршени или у извршењу, и они праве пут за доцније остварење великих планова. Ја са своје стране нећу пропустити ни једну прилику и нећу жалити жртава, да из државних предузећа пружим народу овај извор благостања, електричну енергију по најмањој могућој цени.

ад 5) државна рударска предузећа запослују — и то само она у режији државе око 11.000 радника, што претставља скоро једну петину свих радника запослених на рударству целе Краљевине. Већ сам тај, за наше прилике импозантан број показује вам уједно, колика је социјална мисија државних предузећа кад она треба и хоће да буду мерило и пример приватним предузећима у погледу радничких снага, услова рада и стандарда живота по предузећима. Истина, велики део радника долази са села и враћа се у село, али је баш у томе делу улога државних предузећа од замашне користи за сељачки народ. И заиста, господо, захваљујући тако релативно добро регулисаним односима, ви се не сећате да сте слушали или слушали о штрајковима на државним рударским предузећима, и то ни онда, када су они на другим странама бивали на дневном реду. Овим никако не мислим рећи да је радник на државним предузећима добро награђен и да живи у благостању, јер од тога смо у Југославији још увек далеко. Али кад се узму у обзир прилике на већем делу нарочито мањих рударских приватних предузећа, онда се државним предузећима заиста мора одати макар мало признања. Кад томе додате да државна предузећа већ по њиховом својству и бићу од вајкада стално дају запослење већем броју радника него што би би-

ло неопходно потребно за исту производњу, онда се мора признати да она врше своју социјалну улогу још у већој мери него што би по природи посла било опредељено па макар то ишло донекле и на штету чистог добитка државе од те привредне гране.

Ја ћу, господо, продужити са сталним настојањем и жељом да се, што је могуће више, подигне стандард живота наших вредних рударских радника, који и као грађани, а и по свом мучном послу заслужују увек пуну пажњу Краљевске владе. Та пажња неће им изостати не само на државним него и на свима осталим предузећима, јер нећу дозволити никада већ према самом проблему Југословенске заједнице и Краљевске владе која је из њеног крила изашла, да капитал црпи своју снагу из радничке беде. Она предузећа која нису у стању да осигурају радницима релативно пристојну зараду, према нашим приликама, та предузећа не треба да постоје, а држава и народна привреда не рефлектирају на корист која проистиче из такве производње. Ово схватање биће увек полазна тачка за сва моја настојања у том правцу.

Стога државна рударска предузећа апсорбују око 95% целокупног буџета рударског ресора. Тек 5% отпада на рударску власт, рударску наставу и све остале потребе.

Сама висина буџета рударских предузећа не претставља, господо, ништа друго него резултат обичног математичког рачуна множења предвиђене производње са утврђеним трошковима производње на основу дугогодишњих искустава. Ако се производња буде мењала мимо предвиђања онда ће се морати мењати и предвиђени кредити. Због тога, за случај повећања производње, постоји предлог овлашћења у Финансијском закону и за одговарајуће повећање кредита. Али тако повећање кредита може, господо, све нас само да радује, јер би оно претстављало и повећање рударске радности и побољшање привредних прилика у земљи, а коначно, повећање користи за саму државу и њене приходе.

На основу свега овог излагања, сматрам господо сенатори, да могу од вас очекивати поверење и одобрење предложеног вам буџета а ја вам, разуме се, радо стојим на расположењу за свако обавештење исто онако, као што ћу најприкладније примити сваку добру сугестију од ваше стране без обзира на то да ли она долази са десне или са леве стране овога Дома. (Одобравање и аплауз на десници).

Potpredsednik dr. Đura Kotur: Reč ima senator g. Dušan Đerić.

Душан Ђерић: Господо сенатори, дозволите ми да и ја кажем неколико речи о буџету Министарства шума и рудника, а унапред вас уверавам да ћу на искреност г. Министра шума и рудника, којом је изнео свој експозе, такође одговорити отворено и сасвим објективно.

Мишљења сам да ћете и ви, господо сенатори, бити једнодушни у томе да државу и шумарску администрацију помогнемо у њеном настојању за заштиту свих шума без обзира на категорију власништва. Нама су свима добро познати узроци због којих наш народ у извесним крајевима немилосрдно пустоши шуме, те се зато хитно намеће дужност да се привредним и другим организационим мерама што пре заштити ово народно добро

и да шума збиља буде и остане вечна хранитељка како садашње генерације, тако и будућих поколења која иза нас долазе. Надам се, да ће г. Министар шума и рудника, коме су ова питања добро позната и из његовог дугогодишњег рада у Врбаској бановини, предузети потребне мере у границама закона о шумама, да се наш народ на рационалан и легалан начин снабде дрветом. Хтео бих да истакнем овде значај чуварско-заштитног особља, коме је поверена заштита државних шума огромне вредности.

Из експозеа г. Министра шума и рудника видим да се припрема Уредба о организацији и служби чуварско-лугарског особља код Управе државних шума. Како ми нису познати детаљи нацрта те Уредбе, ја сам слободан да предложим да се Уредбом предвиди извесна сталност чуварско-лугарског особља код Управе државних шума. Опште је позната чињеница, да ово особље без сталности у погледу премештаја неће моћи да врши ваљано своју дужност. Сваки чувар шума или лугар требао би да остане у једном месту службовања, т. ј. на једном реону, бар најмање пет година без премештаја, како би био у стању да упозна сам објекат, даље људе и друге економске прилике једног краја. Без ове сталности чуварско-лугарско особље је извргнуто често пута и неоправданим премештајима, који штетно утичу на државну чуварску службу. Ми морамо у циљу заштите наших шума потпуно обезбедити кадар чуварско-лугарског особља, па онда од њега можемо захтевати пуну одговорност за заштиту шума које су му поверене. Потребно је да и овом приликом нагласим да се појединачни интереси, као и локални захтеви имају потпуно да потчине општим интересима државне заједнице, којој је потребна уређена и уредна шумарска администрација.

О извозу нашега дрвета довољно смо обавештени како из дневних листова, тако и из осталих службених саопштења и статистика извоза. И поред свих користи које има наш трговачки и платни биланс од извоза нашега дрвета, ми се морамо са зебњом питати, докле ћемо бити у стању да извозимо дрво када се у неким крајевима наше државе сече више него што треба и када се поједине шуме уништавају на очиглед власти и свега народа.

Поред ових искрених констатација, хоћу да одам признање г. Министру шума и рудника, за све напоре које чини да се повољно реши питање тако зване унутрашње колонизације у Босни и Херцеговини. Једно од најактуелнијих питања, коме је данашња Краљевска влада приступила, јесте додељивање државног шумског земљишта земљом оскудним земљорадницима и добровољцима у Босни и Херцеговини. То је питање које датира још од времена Отоманске империје и бивше Аустро-угарске окупаторске управе. То питање није никада раније озбиљно узето у рад, тако да је народ почео сам да заузима државно шумско земљиште и државну шуму и тако је он илегалним путем почео да решава питање свога опстанка. Доношене су разне наредбе, правилници, расписи и друго, док се у последње време није увидело да ово питање треба коначно решити једном Уредбом са законском снагом. Применом ове Уредбе и даљим радом по њој средиће

се и олакшати економске прилике босанског села и од земљорадника земљом оскудних добиће се добри и задовољни домаћини, који ће се везати за родну грудну као најздравији елемент.

Поздрављам и иницијативу г. Министра Кујунџића, који је предвидео у Финансијском закону за 1938/39 год. овлашћење да се у току идуће буџетске године донесе Уредба са законском снагом, по којој ће се у бившој области мостарској, те у срезовима ливањском и дувањском, делити државно земљиште на кршу у власништво појединцима у сврхе што бржег пошумљења и загајивања. И та се намера и иницијатива Краљевске владе и г. Министра шума и рудника мора нарочито поздравити, јер ће се само на овај начин помоћи народу сиромашних крајева да дође до својих властитих гајева, испаша и испуста за стоку, у чему је до данас толико оскудевао.

После ово неколико мисли о шумарству, дозволите ми, господо сенатори, да кажем неку реч и о рударству наших крајева.

Чули смо из експозеа г. Министра шума и рудника, како је видан и значајан напредак у рударству наше Краљевине, а чули смо и за напоре Краљевске владе који се чине ради планског и рационалног искоришћења нашег рудног богатства. Хтео бих да се осврнем на стање у рударству и то на стање рударства у Босни и Херцеговини.

Како вам је познато задржала је држава за себе у главноме руднике угља и гвоздене руде и над њима врши експлоатацију у државној режији. Статистика нам показује да су се рудници угља у току последње три године развили до свог пуног капацитета. Услед тога сви су рудници били у могућности да запосле далеко већи број радника него ли раније. Поред тога запослени радници имали су прилике да раде за време свих радних дана у месецу, па су на тај начин долазили до сталне зараде, јер је престало празновање ради несташнице наруџби. Нарочито се побољшање показало у летним месецима када су се ранијих година радници стално жалили да имају посла само 12 до 16 дана у месецу. Повећање производње па према томе и могућност већег рада у рудницима није само привремено, јер проширена државна индустрија гвожђа троши знатно веће количине угља, а трошиће их и у будућности. Ове околности омогућавају да се прошири рад код неких државних рудника, да се осигурају потребе како самог саобраћаја тако и државне и приватне индустрије.

Господо сенатори, од давнина позната огромна налазишта гвоздене руде врло доброг квалитета у Варешу и Љубији, одакле се је још за време Отоманске владавине караванима извозило гвожђе у балканске крајеве, нису ранијих година искоришћавана онако, како би то одговарало привредним приликама и потребама државе. Са задовољством морам констатовати да се сада извозе велике количине нама сувишне руде из Љубије, (у овој буџетској години преко 400.000 тона) док се не изграде у Љубији инсталације за топљење руде. У државном руднику Варешу не ради се сада као пре само 12 до 14 дана у месецу, већ су радници упуслени за време свих радних дана у месецу. Док се ранијих година димила само једна висока пећ у Варешу и то само по неколико месеци у години, а на залихи лежало до 1.400 ва-

гона сировог гвожђа које се није могло продати, последње две године ради непрекидно по једна пећ а непродате залихе нема. Због све већих потреба појачане су помоћне инсталације у Варешу, те ће тако ускоро како нам је г. Министар рекао у свом експозеу, радити истовремено обе високе пећи, чиме ће се ускоро удвостручити ранија производња.

Господо сенатори, једна од најкрупнијих и најважнијих задаћа коју Краљевска влада са свом енергијом и убрзаним темпом спроводи јесте изградња тешке гвоздене индустрије, што је неопходно и хитно потребно земаљској одбрани а разуме се и самој народној привреди. Први је корак у сразмерно кратком времену свршен са изградњом грубе пруге код Железаре у Зеници, за ваљање крупних профила. Према статистичким подацима и потрошњи ваљаног гвожђа потрошак у нашој држави у једној години са нормалном конјунктуром (1929 год.) је 153.500 тона ваљаног гвожђа, од чега је било увежено из иностранства 110.500 тона или 72%. Ово је била жалосна слика за нашу земљу, где постоје сви предуслови за развој тешке гвоздене индустрије, а уверен сам, господо сенатори, да се овакве прилике више неће вратити. Читао сам у штампи, да Зеница већ испоручује шине нормалног колосека за наш саобраћај и чуо сам, да је са Министарством саобраћаја склопљен закључак за испоруку од 30.000 тона шина и колосечног прибора. Мало пре поменуте увозне цифре се рапидно смањују и нестаће их за коју годину.

Господо сенатори, како видимо ово повећање производње ваљаног гвожђа није привремено, само за време конјунктуре, већ ће стално расти док не потиснемо сав увоз.

Поред осталог што нам је г. Министар шума и рудника рекао о подузетим радовима за потпуно аутономно обезбеђење земаљске одбране са свима потребним јој производима из кованог и ваљаног гвожђа и челика, од огромног је значаја по виталне интересе наше државе производња гвожђа и челика са домаћим горивом, ради еманципације од увоза скупог кокса и надомештања извоза руда са извозом топионичких полупродуката и по могућности и готових производа. Са особитим задовољством примио сам и пратио излагање г. Министра шума и рудника да су покуси у поменутом правцу успели и да се израђују пројекти за остварење тог епохалног подухвата.

Поред гвожђа добиваћемо и разне хемиске производе, који су нам неопходно потребни за фабрикацију експлозива. Не треба да спомињем, колико ће овај рад да унапреди и да подигне нашу привреду.

Штампа је већ донела, а и чуо сам, да се у циљу лакшег а и бржег остварења споменутог програма изградње тешке гвоздене индустрије намеравају фузионисати индустрија гвожђа у Зеници, рудник и жељезара у Варешу, рудник у Љубији, као и рудник мрког угља у Зеници и Брзи у једно привредно тело и то једно ново акционарско друштво, чије би акције биле власништво државе. У ово би друштво унела држава као свој апор поменута своја рударска и топионичка предузећа а државне новчане установе унеле би потребну готовину.

Имајући у виду сва преимућства оваког при-

вредног тела у његовом пословању и брзом решавању многих виталних задатака од огромног значаја по нашу земаљску одбрану и привредно ојачање, ја поздрављам и овај подхват Господина министра шума и рудника и Краљевске владе. Коначно би хтео да нагласим, да видим како г. Министар шума и рудника води рачуна о социјалним и санитарним приликама запосленог особља тиме, што се повољно регулише зарада радника и што се изграђују стално раднички станови а уз то се побољшава и њихово пензионо осигурање.

Господо сенатори, високо ценећи изнесени рад Господина Министра шума и рудника и Краљевске владе осећам као пријатну дужност, да се најискреније захвалим на њиховом свестраном старању за унапређење наше шумске и рударске радности, те желим да г. Министар шума и рудника свој најбољи смишљени програм у целости и изврши у корист наше народне привреде и ради јачања наше државе. Гласаћу за буџет овога Министарства. (Пљескање на десници).

Potprednik dr. Đura Kotur: Gospodo senatori, reč ima senator g. Serafim Krstić.

Серафим Крстић: Господо сенатори, дозволите ми да се поводом експозеа Господина министра шума и рудника, коме одајем хвалу на мушкој храбрости, којом одише његов експозе, осврнем и ја на прилике, које владају у нашим шумама на територији раније Србије и Јужне Србије. Говорићу о уређењу бујица, које су нашој народној привреди донеле толико штете последњих година. Сваки онај, који је пролазио кроз брдске и планинске крајеве, имао је прилике да види, како су потоци и планинске реке својим наносом опустошили читава поља, разорили путеве и претрпали жељезничке пруге. Сеоски народ у планинским крајевима узалудно се бори противу немани поплава и бујица, јер сваке године под удар њихов падају све нова и нова земљишта. Мала површина зиратног земљишта смањује се, а површина опустелог земљишта стално се повећава. Колико огромну штету причињавају бујице нашем саобраћају железничком у Вардарској бановини, видеће се из ово неколико примера. Једна бујица код железничке станице Цеп наносила је, пре њеног уређења, огромне масе земље и камења на железничку пругу тако, да је и војска морала да се употреби ради чишћења пруге од наноса. По 60 часова трајао је прекид железничког саобраћаја услед таквих излива бујице. Једна друга бујица у долини Јужне Мораве прекинула је прошле године у мају месецу саобраћај на прузи Ниш—Скопље и тиме створила врло велику неприлику, и нанела штете угледу наше државе. Воз Париз—Атина, којим је путовао претседник владе Турске републике, г. Исмет Инени, морао је бити враћен због тога прекида из станице Владичин Хан и преко Лапова и Краљева упућен је у Скопље, наравно са великим задоцњењем.

У прошлој години ова је бујица прекидала железнички саобраћај 6 пута. Железничке пруге у Јужној Србији озбиљно су угрожене честим и јаким поплавама бујица. А од коликог су значаја те саобраћајне артерије за нашу државу није потребно нарочито истичати. Нагласићу само да су бујице једновремено прекидале железнички саобраћај и у Грделичкој и у Качаничкој клисури. Било је, дакле, случајева да су бујице отсецале

северне крајеве од Јужне Србије и онемогућавале сваки саобраћај.

Многе сеоске и државне шуме у брдским крајевима неразумно су уништене, па је као последица таквог уништавања шума дошло до великих поплава и бујица.

У питању уређења бујица заинтересовани су сви почев од оног малог сиромашног сељака па све редом до наших највећих државних установа. Због тога великог интереса који проткива цео државни живот, показало се питање уређења бујица као опште државно питање, те се регулисање бујица наметало као хитна и неодложна потреба.

Према прописима Закона о уређењу бујица држава је обавезна да предузме радове на уређењу бујица тамо где су опште јавни и државни интереси угрожени и да те радове финансира са 70% предрачунских сума, а осталих 30% да допринесе надлежне бановине. Исто тако држава је дужна да сноси трошкове одржавања подигнутих објеката и направа у износу од 50%.

Као најхитније потребе за уређење бујица истичу се: довршење уређења Цепских бујица у Грделичкој клисури, уређење притока Корбевачке реке, уређење притока Маркове реке, уређење бујица притока Вардара на потезу Градско—Ђевђелија—државна граница, даље уређење бујица у Струмичком пољу, уређење бујица притока реке Бутиничке и др.

Министарство шума и рудника преко својих техничких органа, а на тражење Министарства саобраћаја и Министарства грађевина, приступило је уређењу Цепских бујица. Оне наносе огромне штете државном путу Ниш—Скопље и железничкој прузи код станице Цеп. Бујице притоке Корбевачке реке разориле су бановински пут Врањска Бања—Босилград, а Корбевачка река затрпала је и железнички мост, а она приликом својих излива плави железничку пругу на великој дужини. Реконструкција пута Градско—Ђевђелија—државна граница стоји у зависности од уређења многих бујица притока реке Вардара.

Налазећи се пред овако значајним и важним задатком, држава је преко Одељења за врховни шумарски надзор предузимала све што треба да се отклони штетно деловање бујица на тај начин, што би се у кориту појединих бујица подигле преграде, бараже и што би се падине бујица и планинских потока на погодан начин пошумиле.

У буџету за 1936/37 г. било је одобрено кредита за уређење бујица само 966.000.— динара. Међутим, у буџету за 1937/38 год. одобрена је знатна већа сума: 4,466.000 динара. Поред тога одобрена је знатна сума и из Фонда за пошумљавање у износу од близу 2 милиона динара, а Министарство саобраћаја и Министарство грађевина положили су на име својих доприноса суму од близу 1 милиона динара. На тај начин обезбеђен је кредит од 7,300.000.— динара за радове на уређењу бујица у току буџетске 1937/38 год.

Ценећи озбиљност овога рада и да би предузети радови могли одговорити најхитнијим и најпрешнијим потребама народне привреде, народне одбране и државе, Министарство шума и рудника образлагало је нарочито координативни одбор од претставника Министарства шума и рудника, Министарства саобраћаја и Министарства грађевина.

Настојањем г. Министра шума и рудника кре-

дита за уређење бујица у буџетском предлогу за 1938/39 повећани су још за суму од 1,100.000 динара тако да ће Министарство шума и рудника располагати свотом од 5,566.000 динара по своме буџету. Са признањем ваља истаћи и помоћ осталих ресора, који су предвидели у својим буџетима потребне суме за финансирање великих радова на уређењу бујица у свима крајевима наше државе, те се надам да ће се ови послови од сада изводити систематски и темељито. Закључењем великог зајма за јавне радове одвојиће се знатна сума и за радове на уређењу бујица, који су радови еминентно јавног карактера и у општем народном и државном интересу.

У вези са овим излагањима о штетном дејству бујица које настају, као што је опште познато, због уништења шума у сливовима река, ја сам слободан да умолим г. Министра шума и рудника да се што већа пажња обрати на заштиту постојећих шума. Корисно је вршити нова пошумљавања, али сматрам да тежиште рада треба да буде у томе, да му садање шуме које постоје очувамо по сваку цену. То је у осталом и наша обавеза према нашем поколењу, као што је и то обавеза која је санкционисана и Законом о шумама.

Поред законских мера које прописује Закон о шумама за заштиту постојећих шума, треба чинити пропаганду код нашег народа, како би се он одвратио од безразложне горосече, која се у неким крајевима државе толико повећала, да претставља опасност за опстанак читавих шумских комплекса. Потребно би било организовати путовања претставника појединих села, па и већег броја сељака, у крајеве где су настале голети због уништавања шума, те да се људи на време тргну и да благовремено престану са уништавањем сеоских и државних шума.

Било би желети да се прекине са праксом појединаца, који под разним изговорима траже вечито ревизију ограничених државних шума. Ограничавање шума у Србији и Јужној Србији врши се од 1892 год. и оно, због сталних потреса, због ревизија и измена граничне линије, још није приведено крају. Без коначног и мирног окончања радова на ограничавању државних шума не могу се предузети остале рационалне мере за заштиту и искоришћавање државних шума. Ово вечито потезање питања око ограничавања државних шума је главни разлог што су приходи од државних шума на територији Дирекције шума Скопље, Ниш и Чачак минимални и да ти приходи често пута нису довољни ни за подмирење припадности државног шумарског особља.

Господо сенатори, из овог излагања видели сте колике штете ми трпимо од уништавања шума, даље колике огромне суме новаца морамо да потрошимо за уређење бујица, те се зато сада намеће као најхитнија дужност да се посвети што више пажње заштити постојећих шума, без обзира на категорију власништва.

Сем тога, потребно би било да се што пре организује, у смислу Закона о шумама, и стручна управа за сеоске шуме у Србији и Јужној Србији, јер су по извршеном разграничењу остале без икакве управе и без икаквог надзора.

Молим Господина Министра шума и рудника да прихвати ово неколико практичних примедба и да учини даље што треба, пре свега за заштиту

постојећих шума, а потом и за пошумљавања, где су она хитна и неодложна.

Уверен сам да у Краљевској влади г. др. Милана Стојадиновића имамо снажно политичко и привредно водство, па се надам да ће се и на шумарском пољу предузети све што треба, те зато изјављујем да ћу гласати за предложени буџет Министарства шума и рудника. (Одобравање на десници.)

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Gospodo senatori, pošto prijavljenih govornika više nema, pretres je završen. Sada pristupamo glasanju. Glasaće se po partijama sedenjem i ustajanjem.

Molim g. izvestioca da pročita partiju 894.

Izvestilac Fran Smodej pročita partiju 894.

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Gospoda koja primaju pročitano partiju neka izvole sedeti, a gospoda koja ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi). Pošto većina sedi, objavljujem da je partija 894 primljena.

(За овим је Сенат, гласајући седенјем и устјањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио већином гласова ceo budžet rashoda Razdela XV — Министарства шума и рудника, и то од партије 895 до закључно партије 966.)

Potpretsednik dr. Đura Kotur: Objavljujem da je Senat primio predlog budžeta rashoda Ministarstva šuma i rudnika.

Prelazimo sada na pretres predloga Finansijskog zakona za budžetsku 1938/39 godinu. Za reč se prijavio senator g. dr. Grga Andelinović

Dr. Grga Andelinović: Gospodo senatori, tokom ove budžetske rasprave zapitao sam se više puta: nemaju li prava oni koji kažu da je naše Narodno predstavništvo uopće, i Narodna skupština i Senat, da su prestali odavno da budu politički forumi u kojima se iznose političke misli i pretresaju politički stavovi. Jer, gospodo, ja priznajem pravo većini, bez obzira na to kako je do te većine došlo i koja je njena moralna osnovica, da samim faktom svoga postojanja nastoji izvojevati pobjedu svome stanovištu.

Ali, ako se apriorističkim stavom Vladine većine stavlja opozicija u nemoguću situaciju i onemogućuje joj se svako djelovanje, parlamentarni život, ma kako on i inače bio samo formalan, postaje izlišnim i sam se po sebi gasi. Tim više ako je samim stanovištem Vlade, koja tu većinu podržava — što je već po sebi apsurdna pojava — utvrđeno, da je ta većina stvorena na vrlo prekaran način i da je u toku parlamentarnog života na jedan ne baš sasvim „fair“ način izmjenila svoja stanovište.

To osobito vrijedi za Senat, Gornju kuću, Magnatski dom, Kuću Lordova Kraljevine Jugoslavije. (Smeh).

U našem Senatu opozicija — koja u svojim redovima broji ipak nekoliko ljudi sa jednom političkom i parlamentarnom tradicijom — dovedena je u jednu bezizlaznu situaciju. Ne samo da se naša stanovišta ne uvažavaju, nego se preko njih prelazi na jedan neoprostivo ležeran način, koji u ovim prilikama graniči sa zločinom.

Ja sam, gospodo senatori, sa najboljom namjerom iznašao u budžetu Ministarstva inostranih poslova svoje poglede na spoljnu situaciju. Pri tome sam doživjeo pojave, koje ne mogu a da pri koncu

ove budžetske debate ne spomenem, tim više što mi je bila oduzeta riječ i nijesam mogao moj govor da završim.

Gospodo senatori, neću da se vraćam na moj govor i da ga sada svršavam. Nema ni volje, a nema ni smisla. Kako rekoh, osvrnuću se samo na neke pojave.

Ja sam u ovoj kući, u mojoj replici na odgovor Ministra inostranih poslova na moj upit dne 16 marta tekuće godine o prisajedinjenju Austrije Nemačkom Rajhu, kazao: „To su fakta. To je naš položaj. I onda sa pravom mogu da kruže i tatarske vijesti — ja ih tako nazivam — kao što je ona koju sam sinoć čuo na radiu Moskva... Ali, gospodo, to su vijesti radio-Moskve, za koje ja ne preuzimam odgovornost, ali koje objavljuju jednu lažnu i fantastičnu vijest... Ja ne vjerujem u to...“ Tim sam ja ogradama iznio jednu vijest radio-Moskve o tome, da Italija dobija protu-usluge sa strane Nemačkog Rajha za priznanje prisajedinjenja Austrije Nemačkoj.

Tu vijest o protuuslugama, uostalom, donijele su, kasnije, neodvisno od radio-Moskve, i engleske i američke novine.

Međutim pogledajte objektivno, gospodo senatori, kako mi na to moje razlaganje, koje sam ja iznio samo da opravdam činjenicu, da uz ovakove prilike mogu da kruže i takove „tatarske vijesti“, odgovara g. Ministar inostranih poslova: „Međutim g. kolega — t. j. moja malenkost — na moju argumentaciju oponirao je argumentima moskovskog radia“ i: „... „Pretsedniku vlade i Ministru spoljnih poslova oponira — tj. dr. Andelinović — sa argumentima moskovskog radia!“

Nije to bilo dovoljno, što je kazao g. Ministar inostranih poslova, nego su se kasnije u polemici i Ministar inostranih poslova i Ministar unutrašnjih dela pozvali na tu frazu o moskovskom radiu, dovodajući u vezu, na vrlo dvoiličan način, ja to podvlačim, argumentaciju jednog opozicionog senatora sa moskovskim radiom, tj. današnjom Moskvom. (Dr. **Albert Kramer**: Prava kuća lordova!)

Na ove i ovakve insinucije smatram ispod moguća dostojanstva da reagiram.

Gospodo senatori, tokom mog govora o budžetu Ministarstva inostranih poslova — kad sam ja ustvrdio, da ćemo ovim postupkom vlade i vladine većine koja nam sve govore, a i one iznešene u naj-nacionalističnijem tonu, zabranjuje i pljeni — biti upućeni na „ilegalnu literaturu“ tj. da naše govore štampamo bez obzira na policiju i na državnog odvjetnika, upao mi je Gospodin Ministar inostranih poslova Pretsjednik kraljevske vlade riječima: „Vi ste u tome majstori“.

Ja znam na šta g. Pretsjednik vlade aludira i baš jer znam, sa indignacijom odbijam njegovu insinuciju.

Niti ja, niti iko od mojih drugova u Senatu, nije se u tome smislu poslužio ilegalnom literaturom. Ako G. Ministar inostranih poslova ima dokaza, da se je netko od nas ili od naših prijatelja u stranci poslužio sa literaturom koja se u odnosu na državu i na državne institucije i na državne faktore može nazvati ilegalnom, njegova je dužnost da to otvoreno kaže i da nas prisili da u tom pogledu povučemo konzekvence. I ja moram, gospodo, istaći, ovde na ovome mestu, da sam bio kod mnogih Ministara i prvaka stranke desnice i da sam im rekao: ako vi insistirate

na tome da se naša stranka služi ilegalnom literaturom, ne u odnosu na pojedine ljude, već u odnosu na državu, na Krunu i na državne faktore, onda ćemo mi, gospodo, izvući iz toga sve konzekvence... (Fran **Smodej**: To niko nije tvrdio već je tvrdio da se uopšte služite ilegalnom literaturom).

Ako se nama, gospodo senatori, zabranjuju naši govori, koje mi otvoreno, u skladu sa propisima ove visoke kuće i sa zemaljskim zakonima, ovdje pred svima otvoreno izgovorimo, onda mi to smatramo nezakonitim postupkom Kraljevske vlade i protiv toga postupka odbraniti ćemo se svim sretstvima, koja stoje na raspoloženju poštenim ljudima i građanima ove zemlje.

Gospodo senatori, i sa desne i sa levé strane mi možemo voditi borbu, ne treba da budemo kuća lordova, ali treba da budemo kuća poštenih ljudi — ali insinucije ovakove vrsti, a koje nisu u najmanju ruku fair, ne dozvoljavamo. (Fran **Smodej**: To ste vi dokazali, naročito g. Pucelj, koji stalno nešto govori o klerikalcima. — Ivan **Pucelj**, prigovara.) Ovo što ću sada iznijeti nema doduše veze sa pitanjem „ilegalne literature“, ali karakteriše nelojalnost kojom se u borbi protiv nas služe.

Ja sam u debati izneo moje stanovište u pitanju akademije znanosti i umetnosti. Izneo sam moje stanovište, koje odgovara mome nacionalističkom stanovištu; precizirao sam to stanovište pre deset godina u tom pravcu, jer sam, mislim pre deset ili dvanaest godina, o tome govorio u Narodnoj skupštini. Kazao sam onda: Gospodo, ima stvari, koje treba decentralisati, a ima stvari koje treba centralisati. Mi smo imali jednu akademiju, osnovanu od Štrosmajera, Jugoslovensku akademiju znanosti i umetnosti. Moje je mišljenje bilo da tu akademiju treba potpuno reformisati tako da postane u istini akademija celog naroda, kako je i zamišljena. Daničić je bio u njoj. Do pred par godina predsednikom iste bio je Srbin prof. Manojlović.

Gospodo, ja sam pledirao da bi se trebale fuzionirati dve postojeće akademije, srpska sa jugoslovenskom i stajao na stanovištu da mi nismo ni tako napredan, ni tako kulturni narod da imamo dve akademije znanosti i umetnosti, kada se Francuska zadovoljava sa jednom. Smatrao sam da je umetnička akademija u Ljubljani posledica toga našeg propusta i da smo mi pravovremeno to što sam predlagao sproveli, akademija u Ljubljani ne bi bila potrebna, a sada, kada postoji Jugoslovenska akademija znanosti i umetnosti u Zagrebu, koja je ipak u istini većinom samo hrvatska, kad postoji srpska akademija u Beogradu, nemam ništa protiv toga da bude i slovenačka akademija u Ljubljani, — ali, gospodo, moje principijelno stanovište, da bismo mi morali svi zajedno da imamo jednu akademiju koja će raditi jedinstveno, ostaje nepromijenjeno i to je moje stanovište od koga ja ne odstupam.

Međutim, na suprot u novinama moga prijatelja, — pokazuje na senatora Frana Smodeja, — izašlo je: „JNS i g. Andelinović su protiv slovenskog naroda“.

Gospodo, zvali se vi slovensko pleme, ili slovenski narod, meni je to indiferentno, ali vam ja kažem da ja i mi svi za slovenski narod osećamo isto onako kao i za srpski, ili hrvatski. (Burno odobravanje na levici) Mi smo prvo Jugosloveni i sve naše interese podređujemo tome velikom principu Jugosloven-

stva. (Burno odobravanje na levisi i usklici: Tako je!)

Gospodo senatori, ja sam u svome govoru apelovao na nacionalnu solidarnost i istakao težinu vanjske i unutrašnje situacije, u kojoj se naša zemlja nalazi. Na to mi je g. Predsednik Vlade odgovorio — kada sam apelovao na nacionalnu solidarnost celog naroda, pozivajući se na primer u Belgiji, Engleskoj, Francuskoj — odgovorio sa visine: „Borićemo se i bez vaše pomoći.“ Kada sam govorio da može da dode momenat da se pozovu svi da brane ovu zemlju, on to odgovara! Gospodo, izgleda da je ta zemlja feud poedinaca, jedne stranke, jednog čoveka, jedne klike! Za ovu zemlju naši su se ljudi borili mačem i perom, i jedna i druga strana i svi. Niko nema prava da nas iz borbe, kulturne ili krvave, isključuje, pa bio to sto puta predsednik jedne vlade! Kada sam odgovorio da ćemo i mi u slučaju nacionalne i državne potrebe biti uz legalnu vladu naše zemlje, bez obzira na razlike koje nas dele, sa desnice je dobačeno: „Neće biti potrebno.“

Gospodo moja, kako savjesno rade drugi, dovoljno je samo da vam iznesem jedan primer kako je g. Spak, Ministar inostranih poslova Belgije, u svom zadnjem govoru, kazao: „Lekcija koja proizilazi iz austrijskog problema — a naš Ministar spoljnih poslova ovo uopšte nije dodirnuo — nije po mom mišljenju lekcija spoljne politike nego prije svega lekcija unutarnje politike. Zlo je malim narodima koji su razdeljeni i nesložni! Fatalni udarac za Vladu Austrije i njezinu neodvisnost zadat joj je teških dana februara 1934 kada je kancelar Dolfus ekrasirao socijal-demokratiju i prisilio više od 40% naroda da živi u ilegalnoj opoziciji.“

Gospodo senatori, ne povlačite li malo pouke iz ovih riječi Ministra inostranih poslova Kraljevine Belgije?!

Ja vas molim da tu pouku kao patrioti, a ne kao partizani, primite k srcu. To sam imao da kažem. (Burno odobravanje na levisi).

Predsednik dr. Želimir Mažuranić: Reč ima senator g. dr. Albert Kramer.

Dr. Albert Kramer: Gospodo senatori, dozvolite mi nekoliko primedaba o samom predlogu Finansiskog zakona.

Kod nas Finansiski zakon igra od početka naše države jednu naročitu ulogu. On nije samo izvršni zakon o samom budžetu, nego je preuzeo zadatak, osobito u prvim vremenima naše države da se u njemu kratkim odredbama mogu da regulišu pojedina pitanja iz najrazličitijih područja državnog života. On je postao pomoćno sredstvo da smo za vreme našeg različitog zakonodavstva krpali rupe u našoj administraciji i u našem zakonodavstvu. Tu svoju ulogu Finansiski zakon nazad nekoliko godina temeljito je izmenio. Dok smo s njime ranije krpali rupe, sada ih pomoću Finansiskog zakona bušimo.

Ove godine Finansiski zakon je naročito klasičan. On predstavlja celu knjigu od skoro 100 stranica sa 122 paragrafa. Ranije smo ga nazivali omnibus, a sada smo se složili sa Ministrom finansija u Finansiskom odboru da je to teretni voz. Ali ja mislim, gospodo senatori, da je i kao teretni voz suviše opterećen. (**Fran Smodej:** Samo autobusić je još!) Evo njegova kratka obeležja:

Finansiski zakon uvodi ceo niz novih tereta. Da vam u tom pogledu označim samo nekoliko predmeta. On određuje 50% - no povećanje sudskih taksa,

što znači jedno opterećenje od 111 miliona; uvodi crkveni porez, uvodi amortizacioni doprinos za investicioni zajam od 4 milijarde. On sadrži ceo niz neodređenih još doprinosa za različite institucije koje se u njemu predviđaju, za cestni fond, Melioracioni fond itd. To je njegova prva funkcija.

On uvodi jedno opterećenje države i naroda velikim obavezama. U Finansiskom odboru, i u diskusiji u Senatu, diskutirali smo oko toga, je li odredbe Finansiskog zakona, koje su finansiskog značaja, znače jedno povećanje budžeta ili ne. Ja smatram da ima g. Ministar finansija pravo kad kaže da ogromna većina tih odredaba ne znači povećanje budžeta samog, koji se opterećuje samo kamatama odn. anuitetima za te finansiske operacije. Ja priznajem bez daljega da je to tačno. Ali, gospodo senatori, ipak ostaje fakat, da je u ovom Finansijskom zakonu ovlaštenjima predviđeno jedno opterećenje našega naroda i države, koje ćemo morati u budućim budžetima da plaćamo. To opterećenje minimalno računano, gospodo, ako uračunamo i ovaj zajam od 4 milijarde dinara, iznosi 5 i po do 6 milijardi dinara. U tom pogledu je interesantno to, da su ta opterećenja uneta bez opravdanja, bez dovoljne kontrole. U tom pogledu tipičan je § 104 koji se odnosi na zajam od 4 milijarde dinara, o kojem ću kasnije kazati nekoliko reči.

Treća karakteristika Finansijskog zakona je sistematsko produženje rada na oduzimanju zakonodavnih funkcija Narodnom predstavništvu i njihovom prenošenju na upravnu vlast. Skoro nema grane našeg državnog života, za koju Vlada ne traži za sebe pravo, da mesto normalnim zakonom svojom uredbom sa snagom zakona kao administrativna vlast dotičnu materiju uredi. To je jedan opasan put, gospodo. Ja verujem, da naš parlamentarizam nije mašina, koja bi već bila potpuno sposobna i za, recimo, kompliciraniji zakonodavni rad. Verujem, ali ipak ima puno materije, ima puno predmeta, glede kojih ne možemo nikakvim argumentima da branimo tezu oduzimanja zakonodavne vlasti od Narodnog predstavništva. Može biti da je naša stručna sposobnost nedovoljna za teške zakonodavne materije. Ali instinkt narodni koji ipak prostrujava kroz Narodno predstavništvo može mnogo puta da spreči ili reparira namere, koje bi inače vrlo rdavo bile provedene.

Da vas upozorim, gospodo senatori, samo na jedan primer. Mi smo lane dobili po zaključku Narodne skupštine jedan zakonski projekt o istupima. Zahvaljujući uvidavnosti i odlučnosti iz levice i desnice ovoga visokoga Senata, nama je uspelo, da smo taj projekt, koji je monstrum od zakona i koji bi bio uveo takove prilike, kakove nisu pred stotinu godina u apsolutističkoj državi postojale, u lanjskom zasjedanju postavili na led. Dali smo Kraljevskoj vladi razumeti, da ga Senat ne može progutati. Medutim taj projekat Zakona o istupima prenešen je kasnije u novo zasjedanje. Kad smo u Fin. odboru o tome razgovarali sa g. Ministrom pravde, meni je g. Ministar izjavio: gospodine senatore, nemojte se uzrujavati, ta je stvar data ad akta i likvidirana. Ja nisam imao prilike da to čujem iz usta g. Ministra unutrašnjih poslova koji je taj zakon predložio, ali g. Ministar pravde se tako preda mnom izjasnio. Ja ovde ponavljam tu njegovu izjavu i nadam se, da će kod te njegove izjave i ostati. Finansijski zakon, gospodo, nešumnjivo sadrži i dobrih i pametnih odredaba. Ima tamo i jedan

primer iz problema naše nezaposlene inteligencije, bar u jednoj struci. G. Ministar prosvete je predložio odredbu o profesorima odnosno suplentima volonterima, što možemo svi da pozdravimo, samo žalimo da i u drugim resorima nije unesena jednaka ili slična odredba.

Finansijski zakon ima i jednu drugu vrlo važnu i vrlo dobru, a ja smatram i vrlo potrebnu odredbu. To je odredba § 5, gde g. Ministar finansija predlaže da se od celokupnog budžeta u pogledu materijalnih rashoda može angažovati samo 90% predviđenih kredita. Ta odredba je izjava sa najkompetentnije strane, da narod ne treba da veruje u one deklaracije o opštem blagostanju i prosperitetu, koje smo čuli u toku čitave budžetske debate u Narodnoj skupštini i ovom Senatu. Jeste, gospodo, ta odredba nam dokazuje da g. Ministar finansija, ja neću da kažem ne veruje, ali sigurno sumnja da će biti u mogućnosti da se ostvari sve ono što je u budžetu predviđeno. (*Ministar finansija Dušan Letica*: To je mera opreznosti. — *Spira Hadži-Ristić*: Vrlo pametno!) Jeste. Gospodo, šta je sa prosperitetom? Prosperitet se pre svega ceni po našem izvozu. I zbilja, od 1934 godine, kada je kriza kod nas bila na vrhuncu, do 1937 izvoz se povišio za 63%. U diskusiji se kaže da je to prvenstveno zasluga naše Kraljevske vlade. Vlada je zaslužna za sve i jedino nam je uspelo dobiti priznanje da naš geografski položaj ipak nije zasluga vlade. Ali, gospodo, i u tome vremenu povišio se izvoz i Mađarske i svih naših suseda, Rumunije na primer, i to u znatno većoj meri nego kod nas. Kod nas je povišak iznosio 63%, u Mađarskoj 67%, a u Rumuniji 107%. Pomislite, gospodo senatori, kakve dobre vlade tek tamo imaju! Od godine 1936 do godine 1937 izvoz se kod nas povećao za 43%, u Čehoslovačkoj 49, u Mađarskoj 48, a u Rumuniji za 45%.

Međutim, gospodo, mi u poslednje vreme opažamo da je ova sretna situacija u opadanju, da curva, ako merimo blagostanje po izvozu, ide nizbrdo. U početku ove godine naš trgovinski bilans je opet pavan.

Drugi znak privrednog stanja u narodu je radna zaposlenost. Mi imademo, gospodo, jednu statistiku, koja zapravo ne kazuje mnogo, jer u jednoj zemlji sa neizradenom još statistikom, i u jednoj zemlji koja ima prvenstveno seljački karakter; teško se daju uhvatiti statističke cifre zaposlenosti ili nezaposlenosti, — što uspeva uglavnom u onim krajevima gde je bar jedan veliki deo pučanstva pretežno zaposlen u obrtu, industriji, gde je radnički svet osiguran kod socijalnih ustanova i gde je dobro izgrađena mreža berze rada. Prema statističkim podacima u decembru 1937 g. zaposlenost je bila za 6% veća nego u god. 1930 kad je započela kriza u našoj privredi. Ne znam koliko su te cifre tačne. One su bar za neke delove države dosta proizvodljne. Za druge su dosta tačne, gospodo, recimo za Dravsku banovinu, jer tamo imamo jedan deo industrijskog i obrtničkog radništva. Tu slika ne izgleda tako lepa, diferencija prema god. 1930 je samo 0,16%. Ali medalja ima i svoju drugu stranu. Da osmotrimo malo tu Dravsku banovinu. Tamo je broj osiguranih kod SUZORA nešto malo porastao. Ali je broj zaposlenih radnika u rudničkim i topioničkim preduzećima znatno u opadanju već svih ovih poslednjih 8 godina. On iznosi danas samo 60% od cifre u god. 1930. I dok je 1930 god. zarada naših rudara bila 187 miliona, ona je u god. 1936 iznosila

samo 85 miliona dinara, dakle skoro više nego za 100 miliona manje. Prema tome, gospodo, sam otivacijom zaposlenosti nećemo dokazati opšti prosperitet.

Treća stvar koja obeležava privredno stanje u jednoj zemlji, to su kreditni odnosi. Intenzivnost privatno-privredne delatnosti je zavisna od pristupačnosti i sigurnosti kredita. Interesantno je, gospodo, pogledati stanje meničkog i kontokorentnog kredita u našim bankama. Ja sam video jednu statistiku izdatu od Narodne banke za 20 velikih bankarskih zavoda u Jugoslaviji. Ta statistika ne govori baš lepo. God. 1931 bilo je u meničnom i kontokorentnom kreditu kod tih 20 zavoda izdato preko 7 milijardi. Ta suma je u doba krize naglo padala i polagano opet se penjala. God. 1936 je iznosila 3.420 miliona. Ta kreditna baza iznosi u decembru 1937 g. samo još 3.400 miliona dinara, dakle manje nego u god. 1936. Ili drugim rečima: to je dokaz da privatna privreda opet zapinje.

Međutim na drugoj strani tudi osobito industrijski kapital uživa ogromne privilegije u našoj državi i zaraduje ogromne dividende pomoću privilegija (Jedan glas: To nije tek od sada!). Nažalost, nije tek od sada. Ali se dobijaju još i daljnje privilegije.

Ja sam, gospodo, hteo da kažem da nema znakova da mi možemo iduće godine računati sa nekom naročitom, sa nekom još pojačanom konjunktrom, nego ima znakova da će konjunktura opasti sa svima posledicama koje iz toga izvire za jednu više ili manje agrarnu zemlju. Pa ako još Bog i sreća junačka otkazu svoju pomoć Jugoslaviji? Što se tiče fakta da su bili državni prihodi veći od predviđenih, evo jedan mali primer. Znatno su porasli prihodi od carine. Jeste. Ali ne zaboravimo da je međutim Gospodin Ministar finansija ažio podigao za 20%! (*Ministar finansija Dušan Letica*: To nije samo ažio.) Pardon, ja ne kažem, da u prošloj godini nije bilo još konjunkturalno stanje. Ja sam htio samo da dokažem da ne smatram tačnima vaše račune da će se curva prosperiteta penjati i nadalje. Svi znaci u svetu i kod nas dokazuju da treba da budemo do krajnosti opreznici. Zato sam i naveo te cifre, pa i Vi, Gospodine Ministre, ste postali opreznici.

Čuli smo gospodo u obrazlaganju novih tereta i taj argumenat, da Jugoslavija još uvek spada u zemlju sa najmanjim opterećenjem. Gospodin Ministar u ekspezeu kaže: Naš narodni dohodak popeo se, od 42 milijarde u 1936 godini na 44 milijarde u 1937 godini. To je po sebi jedna proizvodljna ocena, jer fali nam osnova za takovu ocenu. (*Fran Smodej*: Pa, tačna ocena i nije moguća, to je samo aproksimativno.) Da li je ta ocena premalena ili previsoka ne znam. Amerikanci su za 1926 godinu ocenili naš narodni dohodak sa 500 miliona dolara, što sigurno nije tačno. (*Ministar finansija Dušan Letica*: To nije zvanično.) Na osnovi tako izračunatog narodnog dohotka kaže se: vidite, opterećenje jugoslovenskog državljanina je procentualno skoro najmanje u Evropi. Ono iznosi 20%. Nemci plaćaju mnogo više, Italijani plaćaju 30%, i Česi plaćaju mnogo više itd. Gospodo, taj argumenat ne drži. Zbog čega ne? Zbog toga, jer je uzet po procentima, mesto da je uzet na osnovi opšteg narodnog dohotka koji pada na pojedinca. Vidite, za nas je izračunato da poprečni Jugosloven ima na godinu po prilici 2400 dinara prihoda. To je računato za celo pučanstvo. Ako se uzme ogroman deo našeg na-

roda, koji sačinjava mali seljak i radnik, gospodo, onda dnevni dohodak takvog malog čoveka ne iznosi ni dobrih 4 dinara. Kad je to tako, onda 20% za nas znači sasvim nešto drugo, nego kad bogati Englez čiji prihod iznosi 16 do 18.000 dinara, ili Francuz ili Nemač, kad oni moraju da plate 30%. Kad meni od mojih deset dinara uzmeš tri nije isto kao kad tebi od tvojih sto dinara uzmem trideset. I mi vidimo da širi narodni slojevi osećaju nesnosnost javnih tereta. Naš čovek i najsiromašniji seljak i radnik, štogod uzme u svoje ruke, na pr. žigice, šećer, duvan, petrolej, so, plaća trošarinu i plaća carinu, koje su za ovakvu jednu sredinu kao što je naša, u toj visini nepodnošljiva.

Druga stvar je nesrazmera u opterećenju. Tu moram da se osvrnem na jedno kod nas odavna tugaljivo ali odredbama poslednjih Finansijskih zakona još teže komplikovano pitanje. Imamo izvesne krajeve naše zemlje koji pored državne dažbine moraju da plaćaju toliko samoupravnih dažbina, opštinskih i banovinskih, da je time u upoređenju sa drugim krajevima naše države stvoreno jedno neodrživo stanje. Tako imamo banovina sa 92% banovinskih dažbina, kao što je Dravska banovina, a imamo banovina i sa 20 i 30%. Način kako je sprovedena centralizacija supsidijarnog finansiranja banovina, stvorio je još veće greške. To je sistem podele skupne banovinske trošarine i banovinskog fonda iz poslovnog poreza. Načelo međusobne pomoći pojedinih banovina, treba da usvojimo svi kao iskreni Jugosloveni. Naši krajevi razvili su se pod tako različitim okolnostima, njihova privredna moć je tako različita, a izvesne zadaće naših krajeva su tako spojene, da se princip, da moramo jedan pomoći drugome, ne sme nikako da odbaci. Kad su bile uvedene skupne banovinske trošarine, Kraljevska vlada je rekla da ih uvodi radi jednoobraznosti sistema, u svrhu da spreči da pojedine banovine raznim trošarinama stvore različita područja indirektnih poreza, i da se time ne stvore nejednaki privredni i socijalni uslovi. Ali ključ po kome se dele te skupne trošarine usvojen je prema stanovništvu. Te trošarine su motivisane jednoobraznošću sistema, a praktično se dele po jednom ključu koji tome sistemu ne odgovara. Druga stvar: kad je bio lane uveden fond prometnog poreza, onda se je za prvih 80% stvorio fiksni ključ, a za onih 20% uzeo se opet onaj prvi. I tako rezultira da od ukupnog dohotka iz ta dva izvora u iznosu od 250 miliona dinara Dravska banovina dobija jedva 5% a doprinosi do 30%. Baš zbog toga ta banovina mora da ima prirez od 92%. To je, gospodo, jedno nemoguće stanje. Ja sam o tome već lane govorio a i letos tražio u Finansijskom odboru remeduru. Pravedan osnov može da bude za sve relativno jednako opterećenje. To ne znači jednakost u efektu ali jednakost u osnovi. Ako to ne uspemo da na taj način rešimo, gospodo, mi ćemo osećaj nejednakopravnosti jošte povećati i pogoršati. Dravska banovina svake godine protestuje protiv ključa. U banovinski budžet se unosi kredit od 10 miliona, kao dotacije iz ban. fonda. Naravno, taj je kredit jedna prazna demonstracija. U pogledu poreske jednakopravnosti imao bi g. Ministar finansija još mnogo što šta da učini. Danas neću o tome govoriti. Samo jednu sitnicu da navedem. Iznosim ju svake godine, ali uvek uzalud čekam da se ispravi. To je ona nesretna službenička taksa. Dok u Dravskoj, Primorskoj i ne znam još u kojoj banovini privatni službenici, i tu spadaju po zakonu iz 1850 godine i opštinski činovnici, plaćaju tako zvanu na-

meštenučku taksu koja iznosi 1% od desetkratne njihove godišnje plate, u ostalim krajevima države isti i jednaki službenici plaćaju 1% od jednogodišnje plate. Razlika je dakle desetokratna. Uzalud molimo i čekamo. Slovenac kaže: Zašto moram ja plaćati deset puta više nego Beogradanin? To Vas pitam i ja.

Gospodo, ja sam kazao u svom govoru u generalnoj debati centralizacija pobeđuje na svima poljima! Naravski i na ekonomskom. Tipičan primer je cestni putni fond. U § 53 Finansijskog zakona dobiva g. Ministar građevina ovlašćenje da stvori putni fond i uz to da mu sam odredi prihode. Dakle i tu je poreski suverenitet prenesen na Ministarski savet, odnosno na resornog Ministra bez saradnje Narodnog predstavništva i to u jednom predmetu od prvenstvene važnosti za našu državu i za naš javni život. Ministarstvo građevina polagano postaje kod nas resor koji spada među prve privredne resore u državi. Ne samo zbog sredstava, koja mu dolaze i koja će mu dolaziti još više, ako se realizuje zajam od 4 milijarde nego i zbog njegovih novih zadata. U njegov resor spadaju putevi, koji postepeno postaju jednakovredno saobraćajno sredstvo pored železnica. Kod nas još ne, ali u Nemačkoj motorizirani saobraćaj na putevima premaša u pogledu broja putnika železnički saobraćaj. Po jednoj statistici, koju nemam ovde pri ruci, mislim da je lanjske godine u Nemačkoj prevezeno 42 milijarde putnika na železnicama, a na automobilima, autobusima i na drugim motornim vozilima 43 milijarde. Međutim, gospodo, naše Ministarstvo glavni svoj zadatak i brigu za modernizaciju naših puteva, za građenje novih puteva ostavlja u okviru jednog skromnog putnog oteka Ministarstva. Mi dosada nemamo ni mogućnosti da se putnom problemu pristupi sa stručnom tehničkom i gospodarskom spremom, koja je potrebna za jedan takav veliki zadatak.

Predviđa se ustanovljenje centralnog državnog putnog fonda i banovinskog fonda. Ali ukoliko ja znam i ukoliko su mi poznati projekti, koji se rade, opet sve će biti na centralnom putnom fondu, a banovinski fondovi imaće podređenu ulogu. To je sasvim pogrešan sistem. Država ima pravo i dužnost da određuje glavne linije putne mreže u državi. Ona ima dužnost da se brine: kakvog sistema, kakvog kvaliteta, kakve širine, kakve upotrebe će ti putevi da budu, ali država ima 100 razloga da izvođenje praktičnog finansiskog i tehničkog rada na putevima prenese na banovine koje su najbliže tome problemu i jedino moguće da ga dobro izvedu.

Što se tiče zajma od 4 milijarde, gospodo, mi žalimo, da nisu izdvojene sume, koje su potrebne za našu državnu odbranu. Za ovakvu odredbu ceo Senat bi se složio da glasa. Međutim odredbe § 104 Fin. zakona tako su nejasne, da ne znate zapravo, šta se hoće. Ja sve više dolazim do uverenja, da je to jedan partisko-politički zajam dobar za izbore, a ne za ostvarenje. Zajam ima da se realizuje u tranšama u toku šest godina, on se označava kao dugoročan, a ne znamo za koji rok. G. Ministar je bio ljubazan da kaže 40 godina, ali to nije rečeno u zakonu. Kaže se da je određen za javne radove, melioraciju zemljišta, podizanje zgrada, kao da nisu to javni radovi, i za potrebe zemaljske odbrane. To je zajam, kome ne znamo plan i zajam, za koji ne znamo, kako će njegove sume biti utrošene. A konačno, gospodo, zajam, za koji se traži ovlašćenje u jednom momentu, dok se od Jevtićevog zajma iz 1935 godine jedva potrošila

dobra polovica. Ja, gospodo, mislim da je tu trebalo uz saradnju Narodnog predstavništva izraditi jedan investicioni projekat kojim bi bio određen plan i predviđeno gde i kako će se graditi. Time bi se umirili oni slojevi koji se boje da bi se i taj zajam mogao utrošiti na isti način kao i onaj raniji. Ako bi znali za plan, moglo bi celo Narodno predstavništvo, uz saradnju sa ovom i sa svakom drugom vladom, da takvu jednu uredbu primi. Ali ovako je nemoguće.

Vidim da mi se vreme približuje kraju. Hteo bih da upozorim još na ovlašćenja koja se daju g. Ministru prosvete. To je staro ovlašćenje o Državnoj štampariji. Lane smo raspravljali u Finansiskom odboru o toj odredbi i ja sam tražio od tadanjeg Ministra prosvete izjavu šta se namerava sa ovim ovlašćenjem, kakva će uredba o Državnoj štampariji biti donesena. Smatrao sam da država nije tu da podiže ustrove čisto privatno-privrednog karaktera. Neka državna štamparija štampa one stvari koje morju da se štampaju u državnom preduzeću, koje ne mogu da se predaju u privatne ruke. Ali da se osnuje konkurentni zavod koji će potući naša štamparska preduzeća, to je nemoguća stvar. G. Ministar prosvete dao je svečano obećanje da se tom uredbom namerava samo da sprovede unutrašnja organizacija Državne štamparije. Posle godinu dana doznali smo za jedan plan koji je iznenadio ceo privredni svet. Zauzimanjem Predsednika Ministarskog saveta ta je stvar odložena, ali se još uvek nalazi na dnevnom redu.

Zatim ovlašćenje za udžbenike. Senator g. Živanović je o tome onomad govorio i tražio: pa svršite već jednom to pitanje udžbenika. Nastala je situacija da su naše škole pomalo bez knjiga. Stalno se očekiva da će država uzeti monopol udžbenika. Privatna poduzetnost na tome polju sasvim je prestala. Monopol je pogrešan. Nije važno monopolisati udžbenike, mnogo je važnije izvršiti jednu drugu dužnost, a to je raditi i pobrinuti se da sadržina i duh tih udžbenika budu kako treba. A šta je urađeno? Kakve smo sve aprobirane knjige dosada dobili bez obzira na to da li su bile za slovenačke, srpske ili hrvatske škole — o tome bolje da ne govorimo.

Ima jedna odredba u pogledu pozorišnog dinara od kino karata. Uzalud tražimo nekoliko godina da se jedanput država odluči za olakšice za filmove koji se zovu kulturni filmovi. Kod nas je nemoguće sistematsko organizovanje ljudske prosvete pomoću filmova, jer kulturni filmovi koji se moraju dobiti sa strane podležu istim teretima carinskim i trošarinskim i taksama kao i filmovi kakve pariske ili bečke operete. Tu nema nikakvog razumevanja i to je za žaljenje. Kulturni filmovi kod nas se jednako tretiraju kao i gangsterski filmovi.

Kod Ministarstva saobraćaja vidimo ovlašćenje za nove ugovore sa parobrodskim društvima. Ko zna šta znači naš Jadran za naš turistički promet, za reputaciju naše zemlje, taj će se složiti sa mnom da treba što više potpomoći saobraćaj na našem Jadranu. Taj saobraćaj je dobro ureden. Naše lađe uživaju, hvala Bogu, takav ugled u svetu kao retko koji drugi brodovi. Sada se stvara interbalkanska pruga. Ja vidim ovlašćenje o stvaranju veze jugoslovenske pomorske zastave sa Grčkom, Rumunijom, Turskom i Bugarskom. Ali, nisam sasvim načisto o tome da li ta interbalkanska pruga ima da se subvencionira iz onog skromnog kredita koji je ostavljen, ne znam zbog čega, Ministru pošta. Zašto je to tako — ja neznam. Ja sam uvek mislio da takva jedna stvar spada u resor

Ministarstva saobraćaja ili Ministarstva finansija. Najzad, novac je novac. Ali, ja neznam da li je tu predviđen poseban kredit, ili se subvencija za tu interbalkansku prugu ima oduzeti od one subvencije, i inače skromne, koja je predviđena za ostale naše pruge. Ako je tako, to bi bilo potpunoma pogrešno.

Dozvolite mi jednu napomenu kod § 91 Finansijskog zakona. Mi sa novinarima u ovoj zemlji igramo jednu igru koja više nije dostojna. Svake godine se obećava uredba za uredjenje odnosa nameštenika prema vlasnicima lista i za penziono osuguranje novinara, i svake godine to ovlašćenje redovno propada. Ove godine vidimo u Finansijskom zakonu jedno komplicirano ovlašćenje. Prvo, ovlašćuje se Ministar socijalne politike da donese u roku od 3 meseca Uredbu o penzionom osiguranju novinara. Drugo, ako u roku od 3 meseca ne bude doneta Uredba o posebnom penzionom osiguranju novinara, ovlašćuje se Ministar socijalne politike da donese Uredbu o osiguranju novinara putem opšteg osiguranja kod Penzionog zavoda dok je ne donese, novinari ostaju u položaju radnika koji su osigurani kod Suzora. Ja se pitam zbog čega ta kompliciranost. Čujem da je to sredstvo za raščišćavanje nekih odnosa u Beogradskoj sekciji Novinarskog udruženja. Tamo postoje neki sporovi. Ako treba tu neko da se umeša, neka se umeša pozvani faktor sa savetima i sa posredovanjem; a ne sredstvima presije na jednu ili drugu stranu. Ja ne govorim ni za jednu, ni za drugu stranu, jer svi oni su mi kolege. Ja čak ne znam kako su te strane rasporedene. Ali, mesto da se ta stvar kompromisno reši, hoće se da se ona raščisti sredstvom presije. Ja mislim da to ne može da bude, i ako već moraju da ostanu ta dva ovlašćenja, ja bih ipak apelovao na Kraljevsku vladu da se u roku naredna 3 meseca posluži Uredbom o posebnom penzionom osiguranju jugoslovenskih novinara.

Na kraju, nekoliko reči o političko-partijskim odredbama Finansijskog zakona.

I tu je g. Ministar socijalne politike stvorio jedan čitav mali „fond“ ovlašćenja. Uostalom u tome Finansijskom zakonu ima toliko fondova da bi bilo potrebno da se stvori jedno Ministarstvo za fondove, koje će ih sve barem izbrojati.

G. Ministar socijalne politike dobija ovlašćenje: da može izmeniti način izbora odaslanika za Penzionni zavod u Ljubljani; zatim dobija ovlašćenje da može razrešiti članove ravnateljstva i nadzornog odbora središnjeg ureda za osiguranje radnika i postavljati komesare; da može doneti nove odredbe u pogledu radničkih komora, da Ministar na svoju ruku može da ih menja itd. (Fran Smodej: Ima tu doista stvari koje treba da se menjaju!) Može da ma, i ja to priznajem, ali čovek mora da posumnja u objektivnu opravdanost takovih ovlašćenja kad ta ovlašćenja isključuju kontrolu Narodnog predstavništva. Ja razumem da u takvim stvarima može biti izvesnih teškoća, da se one rešavaju kroz plenum; ali saradnja na primer Finansijskog odbora, to nije nikako teška stvar, i nema nikakvih razloga kod ovako stvarnih predmeta da se kod svih nas ne bi postigla o izvesnim odredbama saglasnost da ih svi možemo primiti.

Neću, gospodo, sada da govorim ponovo o „pariskom“ paragrafu — to je već dovoljno raspravljano. Ali još na jedan paragraf moram upozoriti, a to je na § 46. Ja sam juče u diskusiji o Ministarstvu unutrašnjih dela govorio o načinu na koji su se razreša-

vali kod nas, a valjda i u drugim krajevima, opštinski pretседници. Reкао sam kako smo pre две године били створили једну баријеру § 52 Финансијског закона и том одредбом постигли да се могу претседници и одборници општина разређавати када су поћинили неко каћнјиво нећасно дело противу своје дућности као ћасници општински, на штету општине. Ја сам вам јуће рекао како је код нас и поред те одредбе вршено разређенје опћинских ћасника, а како ни један, од тих људи после није био од стране суда осуђен због нећасних дела. На тај наћин је много компромитована партизанска пракса од стране Краљевске банске управе у Лјубљани. Због тога се сада г. Министар унутрашњих дела враћа на старо стање. Он у § 46 укида одредбу § 52 Финансијског закона. Морам да каћем да се тај поступак не моће назвати много »fair«, али је истовремено једно признање да је § 52 био сметња једној пракси која је на општине гледала једино са партијског гледишта.

У § 102 говори се о административној деконцентрацији и то се хоће да претстави као остварење народних самоуправа! О томе смо већ доста говорили.

И сада при крају, један поздрав, један поздрав старим знанцима из Финансијског закона са којима се већ по трећи пут сретамо. То су овлашћенја за политичке законе. Имамо их по трећи пут пред собом и ја не сумњам да ћемо се са њима сresti и по четврти пут, што никакo не би жељели. Тиме сам завршио. (Одобравање и плесканје на левици).

Potpretседnik dr. Đura Kotur: Рећ има Министар правде г. Милан Симоновић, у циљу исправке извесних тврдења г. Крамера.

Министар правде Милан Симоновић: Поштовани господин колега Крамер у своје говору цитирао је извештан разговор са мном у Финансијском одбору. Цитирајући моје речи он их није потпуно

тачно репродуковао. (Др. Алберт Крамер: Нисам стенографисао!) Свакако, то је по сећању и то је због тога. Ви сте казали да сам ја изјавио у Финансијском одбору, када је била реч о Закону о иступима: „Господине сенаторе, немојте се узрујавати, та је ствар дата ад акта и ликвидирана.“

Господо, ја се сећам да је било речи о закону о иступима, и да је била истицана бојазан са ваше стране, да се тај закон неће у пракси показати добар, а ја сам на то казао: нема места тој бојазни, немојте се узрујавати, јер та ствар није актуелна, а то се види из саме чињенице што није стављена за сад на дневни ред.

Толико сам имао да каћем.

Potpretседnik dr. Đura Kotur: Gospodo senatori, како је време поодмакло, ја ћу са ваћим пристанком данашњу седницу закључити, а идућу заказати за сутра у 9.30 пре подне, са овим дневним редом:

1) Наставак претреса у појединостима о предлогу Финансијског закона за 1938/39; 2) Претрес извештаја одбора о предлогу закона о изменама и допунама Закона о здравственим установама од 16 марта 1931 год.; 3) Претрес извештаја одбора за молбе и жалбе о изванредној државној помоћи Обрену Савићу, насељенику у Старом селу — Срез неродимски; 4) Претрес извештаја Имунитетског одбора о заћтеву Министра правде за издavanje суду сенатора г. др. Алберта Крамера, и 5) Избор замењика Potpretседница Сената по § 6 Закона о избору сенатора у вези § 5 Закона о избору народних посланика.

Prima li Senat predloženi дневни ред? (Prima).

Пошто Сенат prima, данашњу седницу закључујем, а идућу закazuјем за сутра у 9,30 ћасова са проћитаним дневним редом.

Sednica је закључена у 20,15 ћасова.

